SALÂH BİRSEL • NEZLİ KARGA

SÂLAH BİRSEL

NEZLİ KARGA

REMZİ KİTABEVİ

SALÂH BİRSEL

Salâh Birsel (1919, Bandırma) İzmir, İstanbul ve Ankara'da uzun yıllar yaşadıktan sonra İstanbul'a yerleşti. Yalnızca şiirleri ve denemeleriyle değil, romanı ve incelemeleri, günlüğü ve çevirileriyle de Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının önde gelen isimleri arasında kendine özgü yerini buldu. Yapıtlarıyla TRT Deneme Sanat ödülünü (1970), TDK Deneme ödülünü (1976) ve Sedat Simavi ödülünü (1986) kazandı. Denemelerinin bir bölümünü "*Salâh Bey Tarihi*", bir bölümünü de "*1001 Gece Denemeleri*" genel başlığı altında toplayan Salâh Birsel'in "*Nezleli Karga*"sı, günlüğünün yeni cildi.

SALÂH BİRSEL' İN BAŞLICA KİTAPLARI:

Bütün Şiirleri
Şiirin İlkeleri
Sen Beni Sev
Dört köşeli Üçgen
Goethe
Seyirci Sahneye Çıkıyor

GÜNLÜKLER
Hacıvat Günlüğü
Yaşlılık Günlüğü
Aynalar Günlüğü
Bay Sessizlik

SALÂH BEY TARİHİ
Kahveler Kitabı
Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu
Boğaziçi Şıngır Mıngır
Sergüzeşt-i Nono Bey ve Elmas Boğaziçi
İstanbul-Paris

1001 GECE DENEMELERİ
Kurutulmuş Felsefe Bahçesi
Yapıştırma Bıyık
Paf ve Puf
Şiir ve Cinayet
Halley Kimi Kurtarır
Amerikalı Tolstoy
Bir Zavallı Sarı At
Şişedeki Zenci
Asansör
Kediler
Hafiyeler Önde Gider

SALÂH BİRSEL

NEZLELİ KARGA

Günlükler – 5

Kapak: *Ömer Erduran*

Birinci Basım: Haziran 1991

ISBN 975-14-0276-X

KTB 91.34.Y.0030.0353

Remzi Kitabevi A.Ş.
Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloğlu-Istanbul
Tlf: 522 7248 - 522 0583, Fax: 522 9055

Evrim Matbaacılık Ltd. Şti.
Selvili Mescit S. 3 34440 Cağaloğlu-Istanbul, 1991

NEZLELİ KARGA

DEKORASYON dergisine (Ocak 1990) oğlum Salâh Birsel'in kendi çalışma odalarını (can kuşu daha kafeste çırpınırken) anlatmasıdır:

İlk kitaplığım aşk ve korsan kitaplarından oluşur. 15 yaşıma değin sürdü bu sultanlık. Aptullah Ziya Kozanoğlu'nun *Türk Korsanları*, Reşat Nuri'nin *Çalı Kuşu, Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi* adlı romanları başı çekerdi. Bir kıyıda Güzide Sabri'nin *Ölmüş Bir Kadının Evrak-ı Metrukesi*, Peyami Safa'nın *Zıpçıktılar*, Orhan Seyfi Orhon'un *Aşkım Günahımdır* kitapları da sessiz sessiz otururlardı. Şimdiler, Orhan Seyfi ile Peyami'nin bu kitaplarının adlarını ansiklopedilerde bile bulamazsınız.

Nedir, beni kendime getiren ilk kitaplar Sait Faik'in *Semaver*, Sabahattin Ali'nin de *Değirmen*'i olmuştur. Artık lisedeydim. Şiir kitapları olarak da Necip Fazıl'ın *Ben ve Ötesi*'ne, Nâzım Hikmet'in de *Benerci Kendini Niçin Öldürür* ve *Simavnalı Şeyh Bedrettin*'ine yanaşmıştım. Nâzım'ın *Gece Gelen Telgraf*'ı da vardır. Ama bu basılı değildi, daktilo ile çoğaltılmıştı. Haa bir de Cahit Sıtkı'nın *Ömrümde Sükût* kitabını okumuştum. Zaten şiir kitabı olarak ortalarda pek bir şeyler yoktu.

Bütün bunları camlı bir dolap bağrında barındırırdı. 1940'larda İstanbul'a göç edince aşk ve korsan kitaplarından kurtuldum. Ama kitaplığım da elden gitti. Bu kez kitaplığım 30x45 boyutunda bir sandıktan başka bir şey de-

gildi. Yazarlarım da değişmişti. Artık edebiyatı Fransızca'dan izliyordum. İlk okuduğum roman André Maurois'nın *Ruh Tartıcısı*'dır. Tatsız bir şeydi. Maurois, insanın bedeninden, ölümünden sonra, bilye gibi yuvarlak bir ışığın ayrıldığını, bunun da insanın ruhu olduğunu ileri sürüyordu. Kitabı hiç sevmediğim halde sonuna dek okudum. Ben elli yaşlarıma gelinceye kadar başladığım bir kitabı, kötü de olsa, bitirmeden elimden bırakmazdım. Sonraları bu alıklığımdan vazgeçtim. Çünkü siz mırıldık bir kitabın üstünde oyalanırken, öte yanda sizi bekleyen binlerce şahyapıt vardı.

Maurois'dan sonra Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşler*'ine, Amerikan yazarı Sinclair Lewis'in *Babitt*'ine yöneldim. Bu ikincisi beni pek sardı. Bir salon sosyalistinin öyküsüydü bu. Derken Panait İstrati'ye tutuldum. 1943 yılında da onun *Baragan'ın Devedikenleri*'ni Türkçeye çevirerek yayınladım. Sandıkların sayısı da ikiye yükselmişti. André Breton, Apollinaire, Jules Supervielle, Paul Eluard, Alfred Jarry ve Max Jacob bir selam çakıyor ve hop sandıktan içeri. Max Jacob'un *Genç Bir Şaire Öğütler*'ini de 1955 yıllarında çevirdim. 1960'da yayınlandı. Baudelaire ile Mallarmé'ye ise sonraları el attım. Maiakovski, Lorca, Rilke, Neruda onlardan çok önce sandıktaki yerlerini aldı.

50'li yıllarda sandık-kitaplıklarım bir de sinema kitaplarıyla tanıştı. İki-üç sinema dergisine abone de olmuştum (*L'Avant-Scène du Cinéma, Filmoloji*). 60'lı yıllarda sinema kitaplarının yanına tiyatro kitapları da sokuldu. O yıllarda bir sürü oyun da çevirdim (Jean Genêt, Audiberti, Marcel Aymé, Marguerite Duras vb.). Aralıkta resim kitapları da ağır basmaya başlamıştı.

Kitaplarımı sandıklardan ancak otuz yaşımda, 1950 yılında kurtarabilmiştim. Üçer raftan oluşan üç etajer yaptırmıştım. Ama yine sandıklar gündemdeydi. 1960 yılında

Ankara'ya göç ettiğimde onları da oraya taşıdım. Birkaç yıl sonra ise sekizer raflı, 1,10 genişliğinde altı kitaplığın lafle estibaşısıydım. 1977'de İstanbul'a dönünce yeni raflar yaptırmak zorunda kaldım. Çünkü kitaplar ha bire çoğalıyordu. Günlüklerden sonra tarih kitapları da bir yere sığmaz olmuştu. Derken holden yatak odasının kapısına değin uzanan koridorun sol duvarını da raflarla kapattım.

Şimdiler evin üç odasından ikisi kitaplarımla dudak dudağa. Asıl çalışma odam, kapısı koridordaki kitaplığın karşısına gelen odadır. Yazı masam da orda. Yazıdan yorgun düşünce salonun yanındaki ikinci odaya geçerim. Orda hem dinlenir hem çalışırım. Bunun için gezici, ufarak bir masam da vardır. Yazı makinemi de kimi zaman onun üstüne yerleştirdim. Kimi zaman da bu zittirik masayı salona taşır, ordaki bir koltukta da dinlenmeli çalışmayı sürdürürüm. Yazmıyorsam, okuyorum demektir.

Salonda da kimi dergi koleksiyonlarını taşıyan bir etajer vardır. Ayrıca balkonda ve yatak odasında duvara çakılmış raflar. Yatak odasındakilere kimi zaman başımı vurduğum da olur.

Eskiden kitaplarımı ben gözler, onlara çoğalması için büyük bir özen gösterirdim. Şimdiler kitaplarım benim üzerime titriyor. Gözetleme işini de onlar aldı üstüne. Gün 24 saat gözlerini benden ayırmıyorlar. Beni rahatsız etmemek için de gıklarını çıkarmıyorlar. Ama ben de biliyorum ki onların efendisi artık ben değilim. Onlar benim efendim.

11 Ocak 1990

Bir şair kalbinden pek kavi bir biçimde sarsılıyorsa, bir başka şairdir içini ona sıcak tutan.

Başka şiirlerin hançeriyle canı vurulmadıysa kimse de şair katında haykırışar olamaz.

O çılgın atmaca gibiyim dağ eteklerinde
Seviyorum seni Üvercinka'yı okuyorum yürürken
Birden kar yağmaya başlıyor bekçiler yaklaşıyor
Bütün şiirlerim yanımda ağlıyorum kimse görmüyor

Nurullah Can (*KARŞI,* Aralık 1989)

17 Ocak 1990

Nursuz ve pirsiz bir yangın dün de sıfır gümrükle Kumkapı'ya inmiş, öldürücü bir öfkeyle, Gedikpaşa Mahallesi, Arayıcı Sokak'taki Nadir Han'ın ikinci katını, içi parlak bir ayna gibi cilalamış.

Merdivenle teras katı arasında sıkışan işçilerden 16'sı ölmüş. Çoğu küçük yaştaymış. Sentetik kumaşların tutuşmasıyla çıkan dumandan zehirlenmişler. Ayrıca on kişi de yaralanmış.

İstanbul'un, daha doğrusu geçmişteki İstanbul'un, çat kapı, selamsız konuğudur yangınlar.

Vakanüvis Lütfü Efendi 1867 yılında, 5 Mayıstan 30 Ağustosa değin, dört ay içinde Dersaadet'le çevresinde çıkan yangınlarda 40 evle 26 dükkânın vurgun yediğini söyler. Bunlardan başka, Bab-ı Hümayun (Topkapı Sarayının Sultanahmet'e açılan birinci kapısı) dolaylarındaki eski Maliye Binası, Kapı üzerindeki odalar ve karşısındaki eski Masraf Dairesi de paçasını yangına kaptırmıştır. Dahası, Yenikapı'da (Langa'da) bir sepetçi dükkânında fırlayan ateş, havanın etkisiyle, iki yana bulaşarak 50 ev ve konutu yaşam oyununun dışında bırakmıştır.

4 Mayıs 1866 perşembe günü, sabahleyin iki sularında, Hocapaşa'da, Elvan Mahallesinde, çıkan yangında ise eski sadrazam Giritli Mustafa Paşa ve Mısırlı Kâmil Paşa ve Kayseriyeli Ahmet Paşa ve Muhtar Paşa konakları ile birçok küçüklü büyüklü ev ve han çökmüş ve bitmiştir. Gerçekte, Hocapaşa, 1826 yılında bir yangın daha geçirmiştir. Halktan bir sürü kadın ve erkeği meydanlarda süllümsako, bidibidibako bırakmıştır.

Burda merak edilecek bir şey vardır: İstanbul'daki yangınlar hep büyük adıyla anılmıştır. Lütfü Efendi, 1862 olayları arasında, Küçük Mustafa Paşa (Unkapanı dolayları) büyük yangınından da açar. Birçok ev ve dükkânın yanı sıra Tersane-i Amire görevlilerinin yurtları, barınakları da yanmıştır. 1865 yılında ise, Galata'daki yangın başı çeker. Meydanda birikmiş tulumbacılar, görevliler ve de ahali üzerine bağtaten, yani apansız olarak, yıkılan duvar 45 kişinin ölümüne yol açmıştır. Bunlar arasında kalbi daralarak cennet yakasına uçanlar da vardır.

7 Şubat 1866 günü de, akşamüstü, Keresteciler'de ayaklanan gezici ateş, şipinişi, yanardağ gibi alevler saçarak, İstanbul'luları telaşa yuvarlamıştır. Dükkânlar, baştanbaşa odunlarla dolu bir büyük orman olduğundan, söndürülemeyecekleri apaçıksa da görevlilerin, bozaya kapılmadan çalışmaları yüzü suyuna, yangın korkulan dereceye varmamıştır. Kısacası, yangın soytarısı, gece saat altıda, 48 dükkânı yerle bir ettikten sonra defolup gitmiştir. Keresteciler'in deniz kıyısında, birbirine bitişik, yatalak adam gibi kıpırdamaya gücü yetmeyen kereste gemileri de, Tersane'den getirtilen vapurlar aracılığıyla alarga ettirilerek kurtarılmıştır.

Lütfü Ef. XIX. yüzyıldaki Beyoğlu Büyük Yangınını ise şöyle anlatır:

- 6 Haziran 1870 Pazar günü, Feridiye Sokağı'nda

emekleyen serkeş ateş, aladışappak altı kola ayrılarak, bir ucu Kasımpaşa Deresinde, öbür yanı Galatasaray önünde, 13 saat boyunca püskürmüştür. Pek çok taş-ahşap ev ve dükkân, elçilikler, gazinolar, oteller, tiyatrohaneler suzan olmuştur, yani yanmıştır. Beyoğlu'nda oturan halkın çoğu da darmadağın ve perişan olmuştur. Yanan binaların sayısı yedi sekiz bini aşmıştır.

Bir yıl önce de, yine Beyoğlu'nda Kalyoncukulluğu denilen yerde 60 evle, 20 adet dükkân yanmıştır. Birkaç gün sonra ise Beşiktaş'ta, Hasfırın çevresinde, gece vakti boy boylayan yangında 35 ev kül olmuştur. Beşiktaş'ta, 1870'te de bir fırlama yangın görülmüştür. Sonuç: Bir sürü ev ve dükkân.

Yangınlar, bre diyavolo, ötedenberi benim içimi eritir. Büyük emeklerle bir araya getirilmiş kitapların, çevrenin topuna, tüfeğine batmadan yaratılmış yapıtların yanıp kül olacağını düşünerek soğuk soğuk ürperirim.

"İşte Buna Yandı Yüreğim" adlı denememde de yazdım. Recaizade Mahmut Ekrem'in babası Recai Efendi, Şair Hüseyin Haşim, Enderunlu Vasıf, Beşiktaş'taki "Kırk Pencereli Yalı" sahibi Yusufefendizade, Edebiyat Tarihçisi Faik Reşat ve de şair Üsküdarlı Talat yangın tarihinin bütünlenmesi işinde acı gülüşlü bir rol almışlar, kitaplıklarının tıpın tıpır yürüdüğünü görmüşlerdir.

Üsküdarlı, kitaplarını 36 yıl süren devlet görevlerinde biriktirmiştir. İşin kötü yanı, onlarla birlikte bir sürü şiiri de telef olmuştur. Şair Talat:

Rahat yüzü görmedim ve görmem
Bir an olsun bu gamlar evinde
Varken bu kadar seçkin şiirim
Kaldım ben yine kira evinde

Tebrizî Hüseyin'in *Burhan-ı Katı*'sını Türkçeye kazandıran Mütercim Asım Efendi de bir gece mahallesinde kıkırdayan bir tepedeninme'de yangınlarla selamlaşmıştır.

İbnülemin Mahmut Kemal ise iki kez yangınzedelikten geçmiştir. İlk zedeliği babasından gelir. Doğumundan altı yıl önce (1864), babasının Mercan'daki büyük evi yanmış ve nice değerli mal ve eşya, nice eşine az rastlanılır billahlı, fillahlı kitap yanmıştır. Öbürü de 1911 yılında tutuşan Yakacık'taki köşkten kaynaklanır. Yangın sırasında İbnülemin evde yaylanıyordur. Teşekkür olunur ki dostlar, komşular, eşyaları kurtarmak üzere ilk vaveylada, yardıma koşmuşlardır. Gelgelelim onlarla birlikte köşke sızan bir sürü hayta, değerli ve az bulunur eşyayı yürütmüştür. İbnülemin bir yazısında yağmayı şöyle dile getirir:

- Bunların içinde sapları çıtkırıldım kalemtraşlarla maktalar (kalemlerin uçlarını sivrilten kemik aletler), İran işi kalemdanlar, ebeden dededen kalma mühürler, eski saatler, gümüş bardaklar, akik enfiye kutuları, antika altın sikkeler ve daha birçok cana işleyen eşya vardı. Eski billur bardaklar, için kâse ve tabaklar, Beykoz işi zarif şişe ve vazolar, levhalar ve aynalar taşınırken kırıldı. Gece yarısı, öteye beriye götürülen kitap ve evrak da hamhuma gitti.

Efsus ki efsus, Bosnalı Ali Şevki Hocanın Çarşamba'daki evi de Fatih yangınında ortadan silinir. Eşref Edip onun kitaplığını öve öve bitiremez. Basılmayan, basılmasına izin verilmeyen bütün yapıtlar, şiirler ondadır. Bunları inci sıralar gibi bir sürü deftere geçirmiştir. Efendi, yazar değildir. Ama Eşref'in deyişiyle, bileği taşıdır. Kitaplığını bilim ve edebiyat kişilerine, gece gündüz, açık tutar. Baş vardakostacısı ise Mehmet Akif'tir.

1867 yılında yine Mercan'da Sadrazam Ali Paşa'nın ahşap konağı da içinden fışkıran ateşle yanmıştır. Eşyalarıyla

birlikte kitaplığında bulunan dünya biriciği kitaplar yoklara karışmıştır. Sadrazamın büyük oğlu Ali Fuat Bey de Saraya çağrılarak Padişahın huzurunda avutulmuş ve Bebek'teki yalılarının kışa göre hazırlanması için gereken yardım yapılmıştır. Billahi durun, Padişah, Ali Fuat Bey'le konuşurken Kalyoncukulluğu'nda yine bir yangın çıktığı ve altı bab hanenin yandığı haberi de gelmiştir.

Bir yangın da Veled Çelebi İzbudak'ın başından geçmiştir. 6 Mayıs 1898 günü, Haliç'teki yalısında, türlü türlü çiçekler ve sebzelerle donanmış bahçesinde, havuzun suyu şaha kalkar ve de yemişlerle salkımsaçak ağaçlar takla atarken Çelebi de, ev halkıyla, akşama yarım saat kala, yemeğe durmuştur. Denizden hey hey sesleri de geliyor ve zurnalar, Haliç'in içini ufka kadar yayıyordur.

Birden içeriden aşçı Arap Kadının sesi yükselir:

- Yanıyoruz.

Çelebi şipşak içeri koşar. Ama yangın bir kundak sonucudur. Yalıyı Esma adındaki bir hizmetçi kız evdeki bir çekmede uyuyan 800 altını çaldıktan sonra sevdiği adamın hazır tuttuğu gazlı bir kundak beziyle tutuşturmuştur. Yani İzbudak, ateşin, ocağın içini sardığını çakmış ve hemen bahçıvan koğuşuna koşup bir kazma alarak duvarı indirmeye koyulmuştur. Aman be, kazdıkça, ateşin daha yukarılara uzandığını görüyordur. Yanındaki adamlarla üst kata çıkıp yangını oradan söndürmeye çalışırsa da ateşin adamakıllı harmanladığını sezer. Merdiven başının alevler içinde kaldığını görünce de artık oradan hiçbir şeyin kurtarılamayacağına varır.

Çelebi'nin odasında büyük bir aynalı dolapla büyük bir kitaplık vardır. Her ikisi de havası yerinde kitapla dudak dudağadır. Bir ara odasına da girmiş ve kitaplığın orta gözünden kimi belgelerle ufak tefek şeyler almıştır. Kitaplara ise hiç dokunmamıştır. Ateş sanki onu dondurmuştur.

Yalnız aynalı dolaptan yüz kadar yazma kitap yüklenmiştir. Altı yüzü aşkın, gülbeşeker kitabını kurtarmayı canı istememiştir. Odada yarım dakika kadar kımıldamadan durur. Her biri için göz ışığı döktüğü, beyin patlattığı, ömrünü tükettiği kitaplara, son bir kez, saygıyla bakar. Topu da Çelebi'ye sevgiyle bağlıdır, onunla içli dışlı olmuştur. Yani "Aman bizi kurtar, cayır cayır yanmamıza izin verme" diye bağrışıyorlardır. Pes, yangın da İzbudak'ın dört bir yanını kuşatmıştır. Çelebi şöyle düşünür:

- Yangında bütün ailemin atalarından kalma bunca değerli eşyası yokoluyor. Varsın canım gibi sevdiğim kitaplarım da yansın. Şimdiye değin, ailemin tüm üzünç ve sevinçlerine katıldımsa bu kez de onlara hakkıyla matemdaş olayım. Malları, varlıkları, zenginlikleri mahvolup şu anda yoksulun yoksulu sayılacak gradoda hiçbir şeyleri kalmayan baldızlarımın üzüncüne ben de katılayım.

Bu düşünceleri tel tel sardıktan sonra da hiçbir eşyayı kurtarmaya yanaşmaz.

Yangın hattatların da düşmanıdır. Ama daha çok şairhattatların. Bunlardan biri, 1885'te Köstence'de beden rasathanesi yıkılan, ölüsü ise İstanbul'a getirilip, Eyup'ta eski sadrazam Tunuslu Hayrettin Paşa'nın yanına gömülen Süleyman Sabit'tir ki şeker ve şerbet bir adamdır. Herkese sevgi aşı pişirir. Yeteneklidir. Rik'a yazıyı en güzel o yazar. Eyvah ki, onun da kitapları ve mektupları bir yangında kül olmuştur. Beyimiz şiir de döktürür. Nedir, yazdıkları söz konusu yangında yoklara karışmıştır. Kızı Sadiye Hanım onları fellek fellek aradığı halde bulamamıştır.

Öbürüyse Hafız Mehmet Hamdi Efendi'dir ki 'hastadır' redifli gazeliyle ünlenmiştir. Boyu kısaya dönük, bedeni ufacık fıçıcıktır. Öğretmeni Hamdi olduğu için ona 'Büyük Hamdi' denirse, buna da 'Küçük Hamdi' denir. İbnülemin, eski anayasa ile şeriye mahkemeleri yasasının hazırlanma-

sında emeği bulunduğunu söyler. Sultan Abdülhamit'in tahttan indirilmesi için fetva veren de oymuş.

Uzatmadan, onun da kimi hatları ve şiirleri Fatih yangınında yanmıştır. Hafız Mehmet Hamdi:

İsterim, imdat yoktur, istemem, zulum çok
Doğu-Batı inliyor, güzeller yurdu hastadır
Hamdi temiz bir yüreğin var, sarıl eteğine
Dünya dini hastadır, mey de, sunan da hastadır

Çarşamba, 24 Ocak 1990

Saat 15.40

Güneşi görür görmez dışarı fırladım. Türap Sokak'tan geçerek kıyı asfaltına antremi yaptım. Devrek Bastonu'nu da elime alarak türlü çalımlar ürettim. Bostancı'ya, köprüye çıkan sokağa, hemen hemen yaklaşmıştım ki bastona akrobatik taklalar attırmayı çoğalttım. Bir ara da, eski şarkıcı ve sinema oyuncusu Maurice Chevalier gibi, Devrek'i koltuğuma sıkıştırarak, caddenin boş kaldığı bir sıra, ileri geri adımlarla:

Pari (s) jö temö, jö tem, jö temö

şarkısını düşsel seyircilere postaladım.

Devrek Bastonu, Kasım ayında, Tepebaşı'ndaki Kitap Fuarına değin gelmek yakınlığını ve yorgunluğunu gösteren Mithat Yaban'ın bir armağanıdır bana. Sanırım sevgisi Devrek'li şair Rüştü Onur'un bir canciğeri olmamdan kaynaklanıyor. Haa, Rüştü üzerine bir yaşamöyküsü yazmışlığım da var.

Mithat Yaban, Karabük Demir Çelik'teki ustabaşılığından emekliye ayrılınca, memleketi olan Devrek'e yerleş-

miş. 33 yaş yaşamış *Devrek Postası* gazetesinin dört yıl kadar genel yönetmenliğini de yapmış. Daha önce de, 1965-1967 yıllarında, Maden-İş Sendikası Karabük Bölge Şubesinin çıkardığı *Sendika* adındaki gazeteye de emekleri geçmiş. Şimdiler, 66 yıllık *Bartın* gazetesinde de zaman zaman boy gösteriyor.

Devrek Bastonu kızılcıktan yapılıyormuş. Sağlamlığına diyecek yok. Bir ağaca dolanmış iki yılanı canlandırıyor. İkisinin başı da bastonun sapına doğru yerleştirilmiş. Sap, yarım yuvarlak biçimde. Cevizden. Keçi ayağından yapılanları da varmış. Ama onlar az biraz yufka düşüyormuş. Son yıllarda ise yapımına gümüş de karışmış.

Mithat Yaban, Devrek'teki bastonculuğun nasıl başladığını şöyle anlattı:

- Bastonculuk rahmetli Ali Ziya Efendi'nin çabalarına dayanır. Birinci Dünya Savaşında, Mısır'da, İngilizlere tutsak düşmüş. Marangoz olduğundan orda bastonculuğu da kapmış. Memlekete, Devrek'e döndükten sonra da bütün öğrendiklerini yerli ustalara aktarmış. Ondan sonra da Devrek'lerin adı Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış.

Saat 16.40

Bastonun gulugulularını, kayıkçıların, küreği "havyar kesme" dedikleri derecede yavaşlatması gibi mırın kırına indirerek yine Türap Sokak'tan Çatalçeşme'ye aktım.

27 Ocak 1990

Avukat Halit Eskişar'la Taksim'deki bir kahvede şiir söyleştik, şiir mağrurlarına yüz tane bin yüz selam sarkıttık.

Eski bir dostla lafın kurdelasını uzun tutmak, insanı saatte yedi kez kral yapıyor.

Halit'i 1945'ten beri tanırım. Gözleri süzük edebiyat ürünleri yaratmaya pek yanaşmamıştır ama o alanda, bacaklarını gere gere yürümüştür. Bir defasında da, 40'lı yıllarda, Salahattin Hakkı Esatoğlu'yla birlikte *Yaratış* adında, oldukça etkili bir edebiyat dergisi çıkarmıştır.

- Bir Abdülhalim Galip Paşa var, dedi. Bilmem duydun mu? Şiirlerinin kimilerini Kastamonu ağzıyla yazmıştır.

Belleğimde Galip Paşa diye bir şey yoktu. Ama eve dönünce İbnülemin'in *Son Asır Türk Şairleri*'nde onu enseledim. İki sayfa ayrılmış. Divanı dört forma kadar bir şeymiş. Topu da kaba Türkçe sözler ve Kastamonu'lu ince deyişlerle yazılmış. Kimileri de porno'ya göz kırpıyormuş.

İbnülemin'in onun üzerine sayılı solukları bu kadar. Paşanın (Ölümü 1877) damadı Şurayı Devlet Reisi ve Adliye Nazırı Hasan Fehmi Paşadır. Efsus ki efsus, İbnülemin kendisiyle sık sık görüştüğü halde, zamanında kaynatasıyla ilgili ayrıntılı bilgi almamıştır.

Galip Paşa:

Yaz geldi şükür bak yine çillendu hüyükler
Fik fik ötüşürler, uçuşurlar ibübükler
At eşşeke, eşşek ata garman garış oldu
Gökgubbeyi gumletdiriyor dağda gölükler

Derleme Sözlüğü'ne de el attım. Hüyük ya da höyük toprak yığını, tepecik anlamına geliyormuş. Gölük de at ya da eşek sürüsü demekmiş.

Doğrusu, eski şairler içinde yerli ağzı kullananlar pek azdır. İbnülemin, sadece Şair Saffet'in şiveli şiirlere yakın durduğunu yazar. Ne ki, onlardan hiçbiri bugünlere kalmamıştır.

Haa, bir de Remzi Baba varmış. 1889 yılında içkiyle yoksulluğun en son noktasını vurmuşken Mekteb-i Tıbbi-

ye Hastanesinde yaşam dersini bütünlemek zorunda kalmış.

Baba Tebriz'liymiş. İbnülemin onun, manzumelerinin çoğunu İran şivesiyle bezediğini de söyler. Hazret, zaman zaman da Nefi gibi şairlerin yolundan gidermiş. Yani daha çok övgülere daldırılıp çıkarılan kasidelere pata çakarmış.

Ne var, bu pohpohlarda çokluk, Darüssade Ağası Hacı Behram'da olduğu gibi, kantarın topuzu kaçırılırmış:

- Göklerdeki Merih yıldızı yeryüzünün Merih'ini görse dergahının gizli bekçisi olmak ister.

Bunu ben söylüyorum. Baba'nın ikiliği behram'lı, kemin'li, derban'lı sözcüklerden geçilmiyor.

3 Şubat 1990

Halit (Eskişar) Muğla'lı bir şairden açtı: Dede Rıfkı.

Muğla'da, Lisede, okurken bir gün şiir delisi bir tanıdığından öğrenmiş varlığını.

Şair Rıfkı, Rodos mu, Sakız mı, hangisiyse, adalı bir kıza, bir Hıristiyan güzeline vurulmuş. Onun için bir sürü de şiir döktürmüş. Tanıdık dost, elde kalmış şiirlerinden birkaçını, o gün, kendi şiir defterinden, Halit'e de okumuş. Halit'in genç ve körpe belleği de onlardan birkaç ikiliği, bugünlere değin, bozmadan, düşürmeden taşımış:

İntişar-ı dine rehberlik edersen âleme
Kolların kaldırmış olsân tam çelipadır güzel (1)
Gamze-i çeşmin işaretiyle halkı toplayıp
Can çalındı sür götür vakt-i kilisadır güzel

---

(1) Çelipa: haç, put.

- Başka?

- Bir dize daha var. Ama onun da başı, sonu belli değil.

Dede Rıfkı kocamış, sözleri tatsız dediler.

Geçen yüzyıl şairleri içinde bir de Mehmet Celal anılır. O da adalı (Büyük Adalı) bir kıza abayı yakmıştır. Gelin görün ki, Anna adındaki bu lâtilokum, Dede Rıfkı'nın sevgilisi gibi, kendisine yâr olmamıştır. Kız başkasıyla evlendiği için de Celal'in içine boğucu börtü gibi bir sıcak çökmüştür. Öyle ki, kendisi de beş kez evlendiği halde, eşlerinden hiçbiri ateşini söndürememiştir. Yalnız Fehime adındaki top top bir çiçek kalbini alıp satmayı bilmiştir. Ne ki, onun da, 14 yaşında, yavrusunu yavrularken, pili biter. Diyeceğim, Celal'in *Ada'da Söylediklerim* adlı şiir kitabı hep Anna'nın ayak tozlarına yüz süren şiirlerle doludur.

Halit'le, edebiyat tarihlerine adlarını yazdıramamış, erer aklı, görür gözü yerinde nice şairin cirp cirp mehtabiyeler fırlatarak yüzyılların kenarından geçip gittiği üstünde de durduk.

İbnülemin'in *Kemalüşşüara*'sı (Son Asır Türk Şairleri) bunların bir bölüğünü ellerinden tutup kaldırmıştır. Ama bu kalafatlanmış bıyıklar onlara yararlı olmuş mudur, olmamış mıdır? La-v-allah.

14 Şubat 1990

Ay Bazen Mavidir.

Osman Şahin'in öyküleri.

Yedisini de bir solukta okudum.

Betimlemelerin tutar eli, görür gözü yerli yerinde. "Kötüş Hasan" öyküsünde Dar Boğaz, üç sayfa boyunca, iyice şımartılmadan elden bırakılmamış. "Demirdeki Da-

mar"ın vurma ustası (demirci ve nalbant) Rüstem de öyle. Uzun boylu selam yaylarında tutulmuş.

'Otopsi'deki gömütlüğün ince ve ürkütücü sessizliği de tüm öyküde sürgit oluyor.

Osman Şahin'in gözlemleri de ölmezoğlu. "Bozkırda Vivaldi" öyküsünün başkişisi, müzik öğretmeni Mustafa Kurtdemir gibi gözlemlerini sadece gözleriyle değil, aynı zamanda elleri, kolları, bacakları ve de kulaklarıyla yapıyor.

İki ay önce Hulki Aktunç'un öykülerini de (*Bir Yer Göstericinin Hayatı*) aynı sıcaklıkla okumuştum. Hulki de yanına destursuz varılamaz bir öykücü. Anlatışı çok renkli, çok sesli. Sözcüklerini de bilerek, tartarak kullanıyor.

Bu yıl Hulki'nin iki şiir kitabı da yayınlandı. *Islıkla Tarihçe* ve *Sır Kâtibi*. Onlarda da, gerçek ozanlar örneği, sözcükleri çokça sevdiği belli oluyor:

Biçki ve dikiş ve eleğimsağma
günler yine adaçayı kokuyor
okuduğum haberler hep parça başı
parça başı ölüm parça başı güz

Biçki ve dikiş ve meşhur sis
kendi gelmiş yonca rafta ürüyor
evlenebilir miyim mutlu olur mu
muyum mutlu olur mu sesim çok ince

26 Şubat 1990

Şubatla havalar gevşemeye ve sölpükleşmeye yüz tuttuğundan -yirmisinde birinci cemre de havaya düştü- sonbaharda tüm yapraklarını silkelemiş olan kavaklar filiz

vermeye başladı. İlkyaz balosuna yetişecek atkestaneleri de öyle.

Soğuklarla ortalardan silinen ve nerelere sığındıkları pek izlenemeyen kargalar da birkaç gündür kavaklarda boy boyluyor, pos posluyor. Ama sayıları üçlerde, beşlerde. Sürüler halinde çalım gösterdikleri vakit de yerin ve göğün sultanı çınarlara konuyorlar. Çünkü onlar, çırçıplak soyunsalar da, kış ayları, dallarında kuşlara yine elado çekebilecek bir şeyler barındırıyor. Bir gözlem: Kargalar, gündüzleri, o yeşil urbalı çamlara, selvilere, mazılara ve de sedir ağaçlarına pek yüzvermiyorlar. Nedir, karanlık bastırdı mı, sadece onlara, ya da uçarlı-koşarlı, 10-15 katlı apartmanların çatılarına yumuşak iniş yapıyorlar. Ya da ilkin çatılarda toplanıyorlar, sonra da topluca yeşillere iniyorlar. Uyku zamanına değin de, gelsin vrak-vrak, gitsin vrak-vrak.

Biliyorum, kavaklar, atkestaneleri yeşillere boyansın, geceleyin onlarda da iyi pinekleyecekler, yahşi uyuyacaklardır.

11 Mart 1990

Raif Ertem, *Cumhuriyet Dergi*'de, o her zamanki "Rasgele"sinde, bu yıl Enez'e gidemediğini yazıyor. Nedenini de şöyle açıklıyor:

- Dayanamıyorum. Ovanın durumu yüreğimi burkuyor. Gala Gölü'nün gün gün çekilişi... Kuruyacak. Besleyen ırmakların yönü değişince kaynaksız kaldı. Meriç zaten bizim değil artık. Yakında iklim değişmeye başlar. Bulutlar akıtamaz gözyaşlarını. Rüzgârlar kuru eser. Ufalanır, dağılır. Kum taneleridir savrulan. Ne çeltik kalır, ne de sebze, meyve. Görür gibi oluyorum. Örnek, Amik Ovası.

Ben Ertem'in tiryakilerindenim. Her hafta *Dergi*'de kendi yazım yoksa, ilk, onunkini okurum.

Yazması, konuşuyor gibidir. Sözcükler büyük kulak sevinçleri doğurur. Doğa ve av kulluğuna da sık sık el atar. Hele laf gelip dostlara dayandı mı yazının yüreği yağlanır. Yani yağmur yağar, yıldırımlar şakır.

Diyeceğim Ertem'in öyle bir deyişi, bir mızrabı var ki sazının üstüne saz, sözünün üstüne söz gelmez.

21 Mart 1990

Özel Kadıköy Kız Lisesi.

1 saat, 400 öğrenciye karşı, şiir konuştum.

Öğrenciler de benim şiirlerimi okudu. Sonunda Hugo'nun: "Bir şiir, şairi onu hangi sesle yazmışsa, o sesle okunmalıdır" sözüne uyarak ben de "Pakistan"ı asfalta çıkardım. Kimi şiirlerimi nasıl okuduğumu da dile vermeyi unutmadım. Bir örnek olmak üzere de "Cırcır Böceği"ni, dizeleri yaylandırarak ve de havada uçurarak seslendirdiğimi açığa vurdum:

Haaditi aslanlarım haaditi

Okul, mutluluk evi olan şiire boyun verenlerle pıraktı.

Bir şair evrensel şiirler yazdığını söyledi.

- Belleğinde kaç şiir var?

- Ezberimde hiçbir şey yok.

- Bilinçaltını şiirle dolduracaksın. Onu yapmadan yola çıkamazsın. Yoksa ne evrensel şiir yazarsın, ne de az gelişmiş memleket şiiri.

Bir kız da başarı sağlayamadığı vakitler şiirden nefret ettiğini duyurarak bir çare sordu.

- Kaç yaşındasın?

- 12

- Olmadı. Altmışına gelince şiirden nefret edebilirsin. Belki de yetmişinde. Belki de hiç. Ama on ikisinde böyle bir şey yapamazsın. Hakkın yok buna.

23 Mart 1990

Yeni bir deneme: *Yandım Şeker.*

Hangi yazar, hangi kitabın sakalına maşallah oturttu, hangi kitaba fil tufanı denilen tufanla tetik düşürdü? Benim merakım da budur.

Denemede Flaubert, Maupassant, Goethe ve Tolstoy'u el ele tutuşturarak şanoya çıkardım. İsviçreli günlükçü Amiel'e de ağzının pehrizini verdim. O, yıllarca her şeyin kitaplarda yazılı bulunduğuna, her şeyin kitaplardan öğrenileceğine inanmıştır. Nedir, zamanla kitapların, gerçek yaşam karşısında, tıngır elek tıngır saç can-otlarına yer verdiği düşüncesine kapılır. 1845 yılıdır bu. 24 yaşına gelmiştir. Artık işi gücü yaşamı damıtmaya yönelir. Bunun için de günlük yazmayı bir çözüm biçimi sayar. Bir kurtuluş. Hani, günlüğüne de, dört yıl önce başlamış ve ölümüne değin (1881) 174 defter doldurmuştur. Topu 16.900 sayfa. Yalnız, 1841'e gelmeden karaladığı ve "Günlük Öncesi" adıyla vaftiz ettiği 4 defter daha vardır ki onlar da 200 sayfa tutar.

1876 yılında 144. defterin kapağına şunu yazacaktır:

- 25 yılda (?) 14.000 sayfa. Aralıksız 10.480 gün. Bu, yılda 482 sayfa demektir. Günde 1 sayfa ve 3/10. İlk on yılın yıl ortalaması 293 sayfadır. İkinci on yıl 528. Üçüncüsü 635.

Bir kez de bir günde 11 sayfa üfürmüştür. O vakit günlüğüne (7 Nisan 1866): "Bu gidişle yılda 3.700 sayfa döktürürüm" diye not düşecektir. Oysa, en çok 1870 yılında 813 sayfa, 1871 ve 1880 yıllarında da 841 ve 809 sayfa yazabilmiştir.

Bunları *Yandım Şeker*'e boca edecektim, olmadı. Tam sıra işin cilasına gelmişti ki deneme, kapılarını örttü. Çamlıca Tepesi'ne değin yükseklik alan laflarımın hiçbirini içeri almadı.

Saat 23.45.

TV'de bir Yeni Zelanda filmi: *İşleri Oluruna Bırak* (Leave All Fair). 1984 yapımı. Yönetmen: John Reid.

İngiliz öykücüsü Katherine Mansfield'in dünyasına bir merhaba.

Mansfield'in sevdiği yazarlar arasında Shakespeare, Jane Austen, Chaucer, Coleridge önde yürür. En gözde sanatçısı da Çehov'dur. Nedir, ona, kendi okuduğu vakit değil, bir başkası kavança ettiğinde bayılır.

1920 yılında Fransa'nın güneyine, Menton'a, kışı geçirmeye gittiği vakit de *Robinson Crusoe*'yi, Oxford'un yayınladığı *İngiliz Şiir Antolojisi*'ni ve de XVI. yüzyıl şairlerinden Edmund Spenser'in *Periler Kraliçesi*'ni almıştır yanına.

Bunları da *Yandım Şeker*'e ekleyebilirdim. Yapmadım.

Deneme bir "d" ile bir "e" arasında gizlidir.

25 Mart 1990

Geçen gün yazdığım denemede Tolstoy'un İngiliz fizikçisi ve devlet adamı Benjamin Franklin'in özyaşamöyküsünü birinci iklimde tuttuğunu fıştıklamıştım.

Bu sabah havadar mizaç düşüncelerle günün ilk yalımını parlatırken birden kendime soru eyledim:

- Ey belleğimin kökü, bu kitap sende yok mu?

- Neden olmasın, var elbet.

Az-biraz sonra yatak odasına giden koridorun sol duvarını kaplayan kitaplıkta, yaşamöyküleriyle anı kitaplarını barındıran raflarda Hilmi Kitabevi'nin 1944'te yayınladığı Benjamin Franklin'in *Otobiyografi* adlı kitabını buluyorum.

Arka kapak, sözü iyi söylemeye, okurlara da yahşi anlatmaya çabalıyor:

- Amerikalı ünlü bilgin, fen adamı, yazar, diplomat ve devrimci Franklin'in kendi elçeğiziyle yazılmış yaşamöyküsüdür. Bu büyük adamın yaşamı, savaşımları, ilkeleri ve erdemleri içtenlikle ve çok doğru olarak yazılmıştır. İngilizceden Türkçeye çeviren: İrfan Konur. Fiatı: 175 kuruş.

Nedir, ben onu yıllarca sonra ederinin üstü çizilip yerine 20 Türk lirası kondurulduğunda almışım Sahaflardan.

Yayıncı İbrahim Hilmi Çığıraçan her defasında yaptığı gibi bu kez de kitabın başına bir önsöz (6 sayfa) oturtmuş. İşin güzelliği önsözde, Franklin'in yanı sıra Çığıraçan'ın kendi ilginç yaşamöyküsü de yer almış.

Hazret, delikanlılık çağının ilk günlerinde Galata'da Voyvoda Caddesi'nin yan sokaklarından birinde, bir evin üst katında, Rusyalı bir Musevi ailenin yanında terzilik yapıyormuş. Öğle dinlencesinde, kimi gün dışarı çıkıyor, çevredeki Ebüzziya Basımevine uğruyor, baskı makinelerinin fıkırdamasını seyrediyor, kitapları gözlem altında tutuyor ve de bozuk formaları alıyordur. Her gece de, iki-üç saat, onları okumadan tumba etmiyormuş.

Ebüzziya Tevfik onun bu kitap merakını görünce, başdizgicisinin aracılığıyla ona bir yığın kitap ve dergi gönderir. Bunlar arasında "Kütüphane-i Ebüzziya" yayınlarından

seçilmiş 25 yapıt da vardır. Bizimkinin ilgisini en çok çeken de Benjamin Franklin'in özyaşamöyküsü olur. Daha küçük yaşta, Münif Paşa'nın *Mecmuaifünun*'unda Edison'un yaşamöyküsünü de okuduğu için bu iki bilgin sonradan Çığıraçan'ın yayın yaşamına atılmasında büyük rol oynayacaktır. Ama ilkin, terziliği bırakıp dizgiciliğe başlama kararı alır. Ardından da kimi dergi ve gazetelere takma adla yazılar yazmaya koyulur. Artık mürekkep ve kâğıt kokusu sinmiş yerlere girip çıkıyordur. 1896 Ocağında, boğaz cengi vererek biriktirdiği paralarla ve de bir dostunun el vermesiyle ilk Türk kitaplığını açar: *Kütüphanei İslam.*

Bu kitaplık, daha sonra, Osmanlı-Yunan Savaşı günlerinde *Kütüphanei İslam ve Askeri* adına dönüşecektir. Çünkü Hazret, aralıkta, en uyanık kişilerin subaylar ve doktorlar arasında bulunduğunu sezmiştir. Yani askeri yayınlara yönelir. İlk, Osman Senai, Cemal ve Ali Fuad ve Süreyya beylerin ya da paşaların askeri yazılarını basar. Bunlardan önce de Kont Leon Tolstoy'un ve Macar doğubilimcisi Arminos Vambery'nin yaşamöykülerini, resimli olarak verir.

Tek düşüncesi ulusunun zihnini açmak, onu uygarlık yolunda koşturmaktır. Yayıncılığının 12. yılına geldiği vakit Franklin gibi kimi toplumsal işlere karışmayı da düşünür. Bir de günlük gazete çıkarmaya başlar. Sonraları o günleri şöyle anlatacaktır:

- Çevreyi özgür düşüncelerime hiç uygun bulmadım. O zaman anladım ki tam özgürlüğün uygulanamadığı bir yerde güven ve adalete bel bağlayarak, erdemli olarak iş görmek çok zordur. Çünkü böyle bir çevrede kişisel tutkular ve çıkarlar genel çıkarlardan çok üstün tutulur.

Çığıraçan'ın iç dökmesi beni çok duygulandırdı. Söz konusu edilen II. Meşrutiyet'ten (1908 ve sonrası) 80 yıl sonra bile politika yaşamımız gözü bağlı şehbazlıktan ve dili kırık yiğitlikten kurtulamamış demek!

Çığıraçan, Franklin'in adını hep saygıyla anıyor. Körpe yaşında onu kendisine tanıtmakla onda, memlekete hizmet duygusunu uyandıran Ebüzziya'nın adını da yükseklerde dalgalandırıyor.

Önsözünde: "Biz çok karanlık günler gördük, korkunç yıllar geçirdik. Dış baskılar, savaşlar, iç karışıklıklar pek çoğumuzu bezdirmiş ve yıldırmıştı" dedikten sonra da Atatürk ve arkadaşlarının başardığı büyük işler yüzü suyuna Türk umutlarının yeniden canlandığına değiniyor. Sonunda da sözlerini şöyle bağlıyor:

- Bizler artık geçmişe karışmış insanlarız. Umarız ki gençlerimiz arasında sözü özüne uygun, öğrenimi ve eğitimi yüksek, ahlak ve erdemi tam insanlar çokça yetişir ve usları ve istemleriyle geleceğe egemen olurlar. Benjamin Franklin'in özyaşamöyküsünü yayınlamaktan amaç da budur.

28 Mart 1990

İki gündür Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın çabasını güdüyorum.

Tüm kitaplarını çıkarıp masaya, içerdeki odada, kilim üstüne yaydım.

Geçen gün buraya Hilmi Kitabevi'nin sahibi Çığıraçan için döktürdüklerimden sonra akıl tasıma Gürpınar takıldı ve kaldı. Çünkü Hüseyin Rahmi onun gözünde Cihan Pehlivanı Kara Yusuf'tur. Hemen hemen bütün yayınlarına önsöz çitelemiş, Hüseyin Rahmi'ninkilere dokunmamıştır. Hoş, Gürpınar da o işi hep kendi yapmıştır.

Kuyrukluyıldız Altında Bir İzdivaç 1910'da (H.1326) *Sabah* gazetesinde yayınlanmış, iki yıl sonra da kitap halinde çıkmıştır. Yayıncısı yine İbrahim Hilmi'dir. Ama adının ya-

nına bir de 'Tüccarzade' eklenmiştir. Öte yandan *Kütüphanei İslam ve Askeri* adı kırpılmış, ortaya *Kütüphanei Askeri* çıkarılmıştır. Adres için de *Mihran Basımevi*'nin yeri (Babıâli Caddesi numara 7) verilmiştir.

Hüseyin Rahmi'nin önsözlerinde insanın damarlarını ve içlerini genişleten bir tad vardır.

Kuyrukluyıldız, Halley'in 4 Mayıs 1910'da dünyamıza çarpacağı, onu iki seksen yere sereceği çığlıkları üzerine kaleme alınmıştır. Gürpınar, roman gazetede boy gösterdiği vakit yazdığı önsözde, gerçekçi bir yazar olduğunu, bilginlerin kardeşlerini korkutmaktan kendilerini alamayışlarına kitabında yer vermek zorunda bulunduğunu açıklar. Sonra da bir romancı niteliğiyle, çeşitli kesimden insanlar gibi, sözün doğruya ve yalana dayanan yanlarına da el atacağını ilan eder. Ama kendi piyasasını saray tatlısı eylemek için lafı yüksekten almayı da unutmaz:

- Bu da benim sanatımın hakkıdır. Hilesini önceden meydana koyan bir hokkabaz gibi size gerçeği böyle açıkça söyledikten sonra yine korkarsanız artık kabahat bende değildir.

Yazarımızın 1919'da yayınlanan *Hayattan Sayfalar*'ı ise *Kütüphanei Hilmi* adına şan verir. O da gelir Babıâli Caddesinde 46 numaraya kurulur. Tüccarzade'lik ise yine gündemdedir.

1924'te gün ışığına çıkarılan *Meyhanede Kadınlar* (Hüseyin Rahmi)'da ise kitabevinin Caddede 81 numaraya taşındığı haber verilir. Bu kez Tüccarzade İbrahim Hilmi'den uzak tutulmuştur.

Mürebbiye'nin 1927'deki ikinci baskısında da aynı düzen sürdürülür. Hüseyin Rahmi de önsözünde okurlarını yine öldürüp öldürüp diriltir:

- Bir incelik ve temizlik bahçesinde bir baldıranın yetişmesi havayı bozamayacağı gibi, onun varlığından da na-

muslu kişilere ve saygıdeğer bayan öğretmenlere bir leke düşmez sanırım.

İbrahim Hilmi, Çığıraçan adını anlaşılan soyadı yasasından sonra almıştır. Kitabevi adının ne zaman *Hilmi Kitabevi*'ne çengel attığını da bendeki kitaplardan çıkaramadım. Yalnız 1944'te, Gürpınar anısına iki kitap yayınlanmış ki, onlarda *Hilmi Kitabevi* okunabiliyor. Adres de Caddede 62 numaradır.

Kitaptan biri Mustafa Nihat Özön'ün. *Hüseyin Rahmi'den Seçilmiş Parçalar* (1945). Yani bir derleme. İkinci kitap ise Refik Ahmet Sevengil'in: *Hüseyin Rahmi Gürpınar / Hayatı, Hatıraları* (1944).

Gürpınar'ın son yılları hep Heybeli'de geçmiştir. İstanbul'a pek az iner. Refik Ahmet, onun son 25 yılda geceleri sokağa çıkmadığını da yazar. Yalnız bir kez, *Kadın Erkekleşince* adlı oyunu İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanırken, ilk gece için İstanbul'da kalıp tiyatroda görünmüştür. Sonra da Beşiktaş'ta eski aile dostu yaşlı bir bayana konuk olmuştur.

Nejat Gülen'in *Heybeliada* adlı kitabında yazdığına göre Yazarımızın Heybeli'deki ilk evi Bahriye Hamamı Sokağı'nda, telefon santralı karşısındadır. Gürültüden çok rahatsız olurmuş. Yazı yazarken tam bir sessizlik istermiş. O nedenle Çiçeklidağ Sokağı'nın üstünde, çamlar içinde, Hüseyin Rahmi Müzesi diye bilinen (şimdilerde de biliniyor mu bilmiyorum) evi yaptırmış. Sevengil de onun, heybeli'nin Burgaz'a bakan tepesine ve dünyanın en güzel yerine kondurulduğunu yazar. Yerini kendi seçmiştir. Parası yazılarından gelmiştir. Çepeçevre balkonlarla kuşatılmıştır.

Refik Ahmet, güzel bir bahçesi olduğunu da söyler. Yazarımız orda toprak ve çiçekle uğraşırmış. Evin içine de diyecek yokmuş. Salon Avrupa'vari ve kibar yüzlü eşyalar-

la kaplıymış. Üst kattaki büyük çalışma odasının bir köşesinde yazı masası -yine Avrupa işi-, öbür köşesinde kitap dolapları lengerendazmış. Nejat Gülen'in annesi bir gün yolunu bulup da odaya gizlice girdiğinde yazı masasının üstünde, çerçeve içinde, Emile Zola'nın bir fotografisini görmüş.

Nedir, konuklar Hüseyin Rahmi'ye haber vermeden geldiklerinde eve giremezlermiş. Çünkü seslerini içerdekilere duyuramazlarmış. Ama kılçık atıp kündeyi oturtmanın da yolu, yordamı varmış. Bu da Hüseyin Rahmi'nin kendisinden alınırmış:

- Evin gerçek kapısı batı yakasındadır. Ne ki, keçilerin bile zor çıkacağı sarp bir yerde olduğu için burası bir zincirle, hep kilitli durur. Doğu yakasında bir kümes kapısı açtık. Ordan girip çıkıyoruz. Onun üstündeyse ne halka var, ne tokmak. Ne çan, ne çıngırak. Yerden iri bir taş almalı, kefareti budur diye, aşındırıncaya değin, tak tak, çok güçlü vurmalı. Çünkü içeride ilk gümgümlere koşacak kulağı delik insan yoktur. Kimi konuklar, duyuramadan dönüyorlar. İnsanlardan kaçan huyumdan ötürü bu ilkel sağır kapının çok yararını gördüm.

Hüseyin Rahmi'nin merdümgiriz, insanlardan kaçan biri olduğuna ben de tanıklık edebilirim. 1941 miydi, 42 mi? İyi anımsamıyorum. Ona bir kez Heybeli'de, İskeleden evine çıkan yolda rastlamıştım. Arkadaşlarla tepelerden geliyorduk. Bize bir bakış bile fırlatmadan, bir an soluğunu keserek ve de damarlarındaki kanın dolaşımını durdurarak yanımızdan sessiz, sadasız geçip gitti. Ben de - biz de- kendisine ne gibi bir saygıda bulunacağımı kestiremeden, süzülüp gitmesine seyirci kalmıştım. Ama ben de o zamanlar, belki şimdi de, koyu bir merdümgirizdim.

Stefan Zweig: "Gerçeği saklamayalım. Bir zamanlar yüzyılının en parlak ve büyük ününün taşıyıcısı olan Rotterdam'lı Erasmus'un bugün yalnız adı biliniyor" der.

Bizim memlekette, çok şükür, durum değişiktir. Yazarların ne yaptıkları, ne içtikleri gerekirse, ölümden sonra bir süt pişimi kadar zaman geçmişse incelemeciler ve tarihçiler taze mevtayı aladışappak rafa kaldırırlar. Laleş kaldıkları zamanlarda da işe kendi palavralarını karıştırırlar.

Bunları, bugünkü gazetelerden birinde Halit Ziya Uşaklıgil üzerine yazılmış bir yazı okudum da düşündüm.

Yazının yazarı belli değil. Anlaşılan adını herkesin önüne çıkarmaktan utanmış. Gerçi yazı pek kötü değil, ama insanı harap ve yebap da etmiyor. Daha açıkçası, bir sürü kitaptan devşirilmiş düşüncelerle döktürülmüş.

Bana en çok dokunan Halit Ziya'nın yapıtları sayılırken *Sanata Dair* adlı denemelerinin üç cilt gösterilmesi oldu. Yanına da (1938-1955) tarihleri atılmış. Gerçekte, *Sanata Dair* dört cilttir. İlki 1938'de, ikincisi 1939'da Hilmi Kitabevi tarafından yayınlanmıştır. Üçüncü cilt ise 1955'i bekler. Bu kez yayıncı Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'dir. Dördüncü cilt ise 1963'te ortaya çıkar. Yine Milli Eğitim yayınları arasında.

Yanlışın nerden geldiğini anlamak için *Meydan-Larousse*'a saldırdım. Orda da yanlış olduğu gibi duruyor: *Sanata Dair* (3 cilt, 1938-1955).

1953 Ocağında Varlık Yayınları "Türk Klasikleri" dizisinde L. Sami Akalın'ın *Halit Ziya* adlı bir monografisini yayınlamıştı. Ona baktım. Orda kitap iki cilt. Tarih: 1938-1939. Yalnız Akalın'ın bunda bir kusuru olmamıştır. Üçüncü cilt kendi monografisinden iki yıl, dördüncü cilt de 10

yıl sonra yayınlanmıştır. Nedir, monografinin öbür yıllarda başka baskı yeyip yemediğini, öbür baskılarda bu eksiğin giderilip giderilmediğini saptayamadım.

Sevgili Behçet Necatigil'in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*'nde de sadece üç cilt anılmış. Sözlüğün bu yıl "yeniden gözden geçirilmiş 13. basımı" yapıldığı halde eksiklik yine gözden kaçmış.

Durmadım, Şükran Kurdakul'un *Şairler Ve Yazarlar Sözlüğü*'nü de (İkinci basım, Mart 1973) karıştırdım. Orda da üç cilt ve yine 1938-1955. Yalnız kaynakları arasında Akalın'ın hem 1953, hem de 1963 tarihli monografisi var. Demek Akalın'ın öbür baskıları da yeni bir haber taşımıyor. Bilmiyorum, belki sayısı üçe çıkarılmıştır.

Sanata Dair benim tuttuğum bir yapıttır. Bunlarda Halit Ziya'nın denemeleri bir araya getirilmiştir. Ne bileyim, belki başkaları da vardır. Birinci ve ikinci ciltte Türk yazını ağırlıkta. Şiirin, romanın, çevirinin, sözlüğün, eleştirmenin ne olduğu, ne olmadığı gündeme getirilmiş. Aralık aralık, genç kuşak yazarlarına, şairlerine de (Necip Fazıl, Nurullah Ataç, Falih Rıfkı, Sabri Esat Siyavuşgil, Sabahattin Ali, Cevdet Kudret vb.) el atılıyor.

Üçüncü cilt de aynı düzeyde. Bir de yazım ve Türk dilbilgisi sorunları konuşturulmuş.

Dördüncü cilt ise Uşaklıgil'in Batı edebiyatına da ne kadar açık bir sanatçı olduğunu gösteriyor. Denemelerin tümü İngiliz, Fransız yazarları üzerine. Shakespeare'ler, Swift'ler, Dickens'ler, Wordsworth'lar, Baudelaire'ler, Rimbaud'lar, Mallarmé'ler çok gelip çok gidiyor. Walter Scott üzerine yazarken de eski bir derdimize dokunuyor. Çevirilerin hiç değeri olmayan yapıtlardan seçildiğini söyleyerek bin hayıf yağdırıyor.

Refik Ahmet Sevengil, okurken ayılıp bayıldığı o yer gök götürmez yapıtları yazmış, dokuz kapının zilini çalmadan kalemi eline almamış insanları tanımanın, onları aba-kebe ile sarmalamanın, buyruklarını baş ve göz üstüne oturtmanın soluk kesen bir güzelliği olduğuna inanır.

Ona göre sanatçılar büyükten büyük, olağanüstü, kimseye benzemez, dinleyenleri ağzına baktırır yaratıklardır.

Bunlara, geçen gün Hüseyin Rahmi üzerine yazdığı kitabı okurken vardım. Sevengil çocukluğunda "hayli cesaret gösterip" ünlü yazarlara ayrı ayrı mektuplar döşenmiş, kırtasiyeci dükkânlarından "galiba" beşer kuruşa satın aldığı sanatçı resimlerini (kartpostallarını) imzalayıp geri göndermeleri ricasıyla onlara postalamıştır. Diyor ki:

- Bu koleksiyonu yoksulluğum yüzünden güçlükle sağlamıştım. Ama sayısı pek çok olan kitaplarım kadar, dahası -bunu o zamanlar kendime de itiraf etmek istemiyordum- belki onlardan da değerli sayıyordum.

Sevengil, kitabını Gürpınar'ın ölümünden (1944) 6-7 yıl önce yazmıştır. Ama Hüseyin Rahmi kitabın yayınlanacağını duyunca parlamıştır:

- İlginize ve çabanıza teşekkür ederim. Değer miydi bilmem. Ama çok rica ederim bu kitabı çıkarmayınız. Herkes sizin, benim dostum olduğunuzu biliyor, siz onu yayınlarsanız, Hüseyin Rahmi kendisini reklam etmek için bu kitabı yazdırdı diyecekler.

- Aman üstadım, sizin sayısı yaşınıza yaklaşan yapıtlarınızdan sonra hâlâ reklama gerek duyar mısınız?

- Derler, Refik Ahmet Bey derler. Vazgeçiniz, çok rica ederim. İlle çıkaracaksınız ben öldükten sonra çıkarın.

Ne denir, çokların kafası elektrik ışığı değil, lamba ışığı alır.

3 Nisan 1990

Kitap sadece bilgi edinmek için değildir.

O, şaşıracaksınız, insanoğluna bir de estetik haz, estetik sevinç verir.

Ama kimileri, dili dönmediği için (belki usları da dönmüyordur) onun selamına uzaktan bile taktaka etmez.

7 Nisan 1990

Sanırım XX. yüzyılın sonlarına yaklaştığımız şu boynu bükük günlerde, eskilerin *Mirikelâm* adını verdikleri, güzel sözlü, hoş sesli kişiler, laf dostları yavaş yavaş geçmişe mal olmaktadır.

Ben bu ustalara, bu lafa laf yetiştirenlere "*Mirikelâm*" adlı denememde de değinmiş ve kimi söz pehlivanlarını şanoya çıkarmıştım.

Halit Ziya Uşaklıgil de "Konuşma Dili" adlı yazısında - Hazretin *Sanata Dair* adıyla toplanan denemelerinden biridir bu- çağın sarsıntılarıyla yıkıla yıkıla, devrile devrile kırılan, dökülen, bozulan, çarpılan bir Türkçenin yeni kuşağın ağzına düştüğü kaygısına kapılır. Ona göre, yıllarca incele incele bugünlere erişen eski zaman kalıtı bir Türkçe de karanlıkların sığıntısına çekilmektedir.

Fransa'da da, Büyük Savaş'tan sonra, konuşma dili bir bayağılık çukuruna yuvarlanmıştır. Artık saatlerce türlü nükte, cinas, saraka türünden süslerle kıvılcımlar saçan Fransız ikiliklerine kolay kolay rastlanamamaktadır.

Halit Ziya'nın bu yazısı XX. yüzyılın ortalarına doğru, ölümünden (1945) önceki yıllarda kaleme alınmıştır. Bunları gündeme getirirken İzmir'de *Hizmet*, İstanbul'da *Serve-*

tifünun gazetesinde, Yeşilköy'deki evinde, ya da eş dost toplantılarında geçen ballı, pekmezli şakkışefeleri, söyleşileri de savsaklamaz.

Bu katmerli, bu birinci iklim konuşmalardan, tartışmalardan biri de eşinin kuzeni (teyzeoğlu) Nâzım'ın evinde bir ramazan akşamı geçmiştir. Nâzım, o akşam ünlü romancımızla tanışmak isteyen sınıf arkadaşlarını da çağırmıştır. Yemekten sonra topluca Direklerarası'na da gideceklerdir. Gelin görün ki, konuklar arasındaki fiskos çalçene o kadar iyi resim verir ki, herkes Direklerarası'nı, Arif'in Kıraathanesindeki sazı, Vezneciler'deki Manakyan tiyatrosunu hepten uslarından çıkarır.

Konuşma, lastik top gibi elden ele fırlıyordur. Biri, onu kapınca, bir başkasına atmadan evirip çeviriyor, atıp yine tutuyordur. Bir ara, konuşma tapatap tapatap gelir musikiye yapışır. Nâzım, Türk musikisine evet diyen biridir. Ama Batı musikisine de 'şiddetle' tapıyordur. Öbür konuklar ise Batı musikisine karşıdırlar. Halit Ziya ise kendi tutumunu şöyle dile getirecektir:

- Ben de Nâzım gibi iki musikinin ikisine de tutkun olmakla birlikte gerçek musiki demek olan Batı musikisine aşırı derecede bağlıydım.

Evet, insanı tor eden, zar eden, her yanını bağlayan laf ustaları, laf ebeleri, alifakalar, başı yıldız ormanı yiğitler artık ortalarda pek görünmüyor.

Nerelere takıldılar? Nerelere kaçtılar?

Şimdilerde çok çok cigara da içiliyor.

Yoksa insanları çalçene denizlerinde yüzmekten alıkoyan cigaranın bombozuk bir manzara içine girmesi mi? Yüzsüzlüğü, utanmazlığı, şallamşopluğu yani görgüsüzlüğü mü?

Yeniden Halit Ziya. Yeniden musiki.

Gençliğinde musiki düşkünlüğüyle, uzun bir süre, piyano çalmış, ama bu vurgunluk, bu doğuştan tiryakilik onu bir türlü başarılı bir piyanist katına çıkaramamıştır. Kendi demesine göre, öyle eksik bir yeteneği vardır ki bu, piyano tıngırdatırken bütün duygulanımlarına top attırıyordur.

Bir gün, çabasının sonuç vermesine engel olan bu hastalığı bir doktora danışmak ister. Zamanın, İstanbul'da ünlenmiş musiki ustalarından pinpirik Vicentini'yi evine çağırır. Ona birkaç parça döktürür. Konuk sabırla, gıkını çıkarmadan dinler. Sonra da bir sözcükle bu hastalıktan kurtulmanın yolunu gösterir:

- Vazgeçiniz!

Ve de piyanonun kapağını kapar.

Halit Ziya da, o günden başlayarak, evi hep bir musiki tapınağı olmaktan uzak düşmediği halde, o kapağı bir daha açmaz.

Şu var ki, 25 yaşlarında piyanosunu hâlâ tıngırdatmaktadır. Bir gün, büyükten büyük bir adamın evinde akşam yemeğindedir. Konukların çoğu yaşlı başlı kişilerdir. Yemekten sonra da beziğe otururlar.

Ev sahibi:

- Halit Ziya Bey, siz oyuna katılmıyorsunuz. Musiki meraklısı olduğunuzu biliyorum. Öbür odada siz yaşta gençler toplandı. Aralarında ünlü bir kanunî de var. Çalacaklar, okuyacaklar. İsterseniz oraya geçebilirsiniz.

Hayhay ki hayhay.

Öbür odayı evin damadıyla genç arkadaşları doldurmuştur. Ünlü Kanunî de kanapenin üstünde bağdaştadır. Bizimkisi, onların ahengini bozmamak için bir köşeye si-

ner. Faslın başlamasını bekler. Gelgelelim Kanunî onun varlığından huylanmıştır. Boyuna kanununu hınk-hınklıyor, ha başlıyor, ha başlayacak dedirten bir "kopuk-kopuktel" oyunuyla oyalanıp duruyordur.

Sonunda gençler Halit Ziya'yı güç durumdan kurtarmak için çevresini alır:

- Salona geçsek. Bize biraz piyano çalarsınız.

Evet *Mai ve Siyah* yazarı o gün gençlere piyanoda "Paloma"yı çalmıştır.

Ne ki, dostlarının çoğu musiki sevgisini ilk ondan almıştır. Mehmet Rauf için şöyle der:

- Batı musikisiyle kaynaşması benimle başladı. Onunla, kışın Odeon'a, yazları Tepebaşı'na ya da Konkordiya'ya giderdik. Opera, operet, ne gelmişse izlerdik.

19 Nisan 1990

Eşref, Aptullah Cevdet için "Pintiköpek" der.

Doktorun, gerçekten varyemez olduğunu bilmiyorum ama insanların çoğu öyledir. Pintidir, cimridir, yemezzadedir, kısmıkçıdır, eli sıkıdır.

Hele kimisi hem pintiköpektir, hem de kıskançköpek.

Eşref:

Yolu olsa kaçarım ruhlar dünyasına
Birleşmeye kalkmam cesetlerle mezarda bile
O kadar eyledim ki insanoğlundan nefret
İstemem yüzlerini görmeyi mahşerde bile

Eckermann, Goethe için şunları söyler:

- Kış ve yaz, yaşlılık ve gençlik her zaman onda birbiriyle savaş halindeydi sanki. Ama işin en güzel yanı, bu yetmişi aşmış ihtiyarda, gençliğin her vakit yaşlılığı nakavt ettiğini görmekti. Sonbahar ve kış günleri pek seyrek boy satardı.

Yaşlılık, ağzın içinde döndürülemeden duran fırlak göz bir lokmadır. Onu göremezsiniz. Ama her dakika, kuyruğu tutuşmuş bir tavşan gibi, kendine söz aldıramadığını duyarsınız.

Geçenlerde Salim Rıza Kırkpınar gelmişti:

- 71 yaşındayım diye korkma. 80'e, 85'e bilmeden, sezmeden ulaşacaksın. Ben şimdiler seksen dördümü sürüyorum. Koltuğa oturunca kalkamıyorum. Ne ki, ayaktaysam, fersah fersah yürüyorum.

Korkmuyorum. Hayır korkuyorum. Her gün bir sürü insan ömür dersini bütünlüyor. Onların ölümünü çok doğal karşılıyorum. Olağan ve yerinde. Gelgelelim ben, kara topraklardan nasıl *ruba di kamara*'lar, gece giysileri dikinirim bilemiyorum.

İşin orasını usum almıyor.

22 Nisan 1990

Her şair, her öykücü, her romancı sizin kendisini beğenmenizi, kendisini renklerin dolunayı saymanızı istiyor.

Kendisine "Hangi kalemşorları seversiniz?" sorusu yöneltildiğinde de bıçaklar, kamalar, altıpatlarla alesta kesiliyor:

- O kadar çok ki, hangi birini söyleyeyim?

Ya da:

- Birini ansam, ötekilerin hatırı kalır. Bilmem ki..! Ne yapmalı, neylemeli?

Ya da:

- Bir sürü "çok sözlü" keçebacak tanıyorum. Ama kimin dilinde adları var?

Ya da:

- Aaa... O sarmısak dişi gibi yazarları bana sormayın. Çoğu, kaleden kaleye şahin uçurmakla ömür tüketir.

27 Nisan 1990

Topumuz başkalarına suç atmaktan, "Tut, kap" sesleriyle üstlerine gitmekten çekinmiyoruz.

Hele karşımızdaki, yürüyüşüyle seyir yerini süsleyen, fanuslu lambaları, Çin glaptanları, Sivas şalları, Pendibuhara halılarıyla dünya âlemi imrendiren biriyse onu fil tufanı denilen gulgulenin ağız yerine fırlatırız.

Malaparte 8 Temmuz 1947 günü, Paris'te, bir dostunun evinde François Mauriac'la karşılaştığı vakit Fransız romancısı, 25 yıl Mussolini'ye katlanan, gıkını bile çıkarmayan İtalyan yazarlarından açmış ve de Avrupa ve Fransız gençliğinin çektiklerini bir bir saymıştır.

Malaparte ona İtalyan edebiyatının bir tutsaklar yazını olmadığı, İtalyan gençlerinin de aynı sıkıntıları omuzladığı karşılığını oturtmuşsa da Mauriac'ın bana mısın demediğini görünce susmayı yeğlemiştir.

Ne ki, üç gün sonra aynı dostun evinde aynı kişiler bir araya gelince tartışma yeniden alevlenir.

Malaparte, bu kez, 1933'te Mauriac'ın, Alberto Moravia ve daha başkaları önünde söylediği çok dinsel, çok katolik, çok ipipillah bir sözü gündeme getirir:

- Eğer İsa dirilmemiş olsaydı, katoliklik bana vız gelir, tırıs giderdi.

Mauriac:

- Zavallı bir tümce bu. Gerçekten böyle bir şey söyledim mi ben?

Malaparte, geçen gün şaşırdığı gibi, bu yadsıma karşısında da afallar. Evine döndüğünde, Mauriac'ın iki yıl önce yayınlanan *Barrès'le Buluşma* adlı kitabını açar. Orda da aşağı yukarı aynı estepeta vardır.

Hangi birini yazayım? İnsanlar bir yerde kimi gerçeklere yaslanarak iş görürse, onlar değiştiği vakit, tam tersi gerçeklere dayanmaktan geri kalmazlar.

İnsan diye alkış tutulan beberuhi budur.

İnsan yapısı bin yıl batakta kalsa çürümez. Hosur hosur hoflar, ama değişmez.

Geçen gün de bu deftere içimi dökmüştüm. İnsanın zihni harap ve yebaptır. Sünepe ve sölpüktür. Canbaz ve kâsebazdır. Penceresiz ve tenceresizdir.

Haraşo örgüsü gibi düz ve seyrektir.

19 Mayıs 1990

Yuf Borusu. İlhan Selçuk *Cumhuriyet*'teki "Pencere"sinden yuh'u, ya da yuf'u, bir tepkiyi, bir düşkırıklığını, bir üzüntüyü, bir kınamayı vurgulayan tek heceli, yürekten kopan bir sözcük olarak tanımlıyor. Sonra da Bağdatlı Ruhi'nin yuf'lu şiirine uzanıyor.

Bağdatlı'nın en Cim Londos yanı bir yandan çağın yani devranın fesat ateşine yuf çekerken, bir yandan da gülüne, gül bahçesine yuf yağdırmasıdır. Çileli sevgililerle onların tepesine külünk gibi inenler de aynı potada kaynatılır.

Şiirin güzelliği, içeriğin yanı sıra biçime de değer verilmesinden gelmektedir:

İkbaline yuf âlemin, idbarına (ters talihine) hem yuf

İzmirli şair Tokadizade Şekip'in de bir yuf oturtması vardır. Dünyanın gidişindeki körlüklere tos vurduktan sonra o da, 1932 yılında, ölümünden az önce, yuflara bol bol el atan bir şiir düzmüştür.

"Yuf Borusu" adını taşıyan şiirinde mayası güçlü olanların alçaklığı kabul etmediklerini ve de aç kalmaya evetlik gösterdiklerini dile getirir ve bir kemik karşısında kuyruk sallayan alçaklara da yuf dağıtır.

Erdemden, hakseverlikten doğan zıkkımın peki de yuftan payını alacaktır. Mertleri, mert olmayanlara ezdiren, horlatan mika suratlı dünya da, Bağdatlı'da, olduğu gibi ince yuftan geçirilir. Ne var, Tokadizade kendilerini, şaytanlıklarını saklamadan açığa vuranlara saygı sunmaktan geri kalmaz. O, ancak şeytan olduğunu gizlide tutup "Ben Cebrailim" diyenlere yuf döşenir.

Bir lokma ekmek için insanoğlunun gönül darlığına uğraması da şairimizi naralandırır. Bu yüzden cömert ellerden aldığı bağışlara da yuf şimşekleri yollar.

Derde dermana el attığı vakit de, yine Bağdatlı örneği, sağa da sola da yuf aparkütleri indirir:

Hastalar inler durur, sağlar didinmekten biter
Çok mudur, nefretle dersem, derde yuf, dermana yuf

Şairimiz en sonu, ilgi alanını iyisinden genişletir. Geride kalafatlanmadık, voyvo çekilmedik bir şey bırakmaz:

İlme yuf, irfana yuf, namusa yuf, vicdana yuf

"Voyvo" yirminci yüzyılla düşmüştür dillerimize. Yuh gibi, yuha gibi olaylara ve insanlara tetik düşürmez ama hamşoları, görgüsüzleri, lafın kösteğine vuranları, utanma perdesini yıkanları, kâseyi taşırtanları, yukarı kulpa yapışanları, zingirdekleri ve fingirdekleri uyarır, hizaya getirir, onların kızgın saç üstünde, yok yere, palto-yorgan tir tir titremelerine engel olur.

Ahmet Rasim bir yazısında da "hampir"den açar ki o da, üç aşağı beş yukarı "voyvo" anlamındadır.

25 Mayıs 1990

Deniz Başaran 2 Aralık 1955 Cuma günü dünyamıza yumuşak iniş yapmış ve 33 yaş yaşadıktan sonra 3 Ağustos 1989'da ömür dersine kendi eliyle son vermiştir.

Deniz'in şiirleri var. Günlükleri var. Mektupları var.

Hoşça Kal Dünya adlı kitapta toplanmış kimileri.

İlk günlük 25 Kasım 1984'ten:

- Bugünden başlayarak zaman zaman günlük tutmaya karar verdim.

Nedir, günlüklere daha önce de el atmış olmalı ki 18 Şubat 1981'de babasına (Mehmet Başaran) yazdığı bir mektupta: "Ara ara günlük olayları saptayan, basit anılardan öteye geçmeyen bir şeyler çiziktiriyorum günlüğüme." diyor.

3 Mayıs 1981 günlü mektubunda da şu bilgi var:

- Günlüğümü düzensiz olarak sürdürüyorum.

Aynı yılın 13 Kasımında ise:

- Günlüğüme daha çok okuduğum kitaplar üzerine düşüncelerimi yazıyorum.

Hoşça Kal Dünya'da Deniz'in "yazıp yok ettiği birçok şiirden nasılsa" Mehmet Başaran'da kalan 13 şiir de yer almış. Günlükleri gibi tümü de "bir yaprağın ucunda iki damla çiğ" gibi titreyen bir gönülle yazılmış:

Günler ki kararmakta
ara ki bulasın
ısıtan sözcükleri
gittikçe okunaksız
her şey
görünmüyor yüzün
geçmişten
üşütüyor dağları bile
yaklaşan sessizlik

27 Mayıs 1990

Hoşça Kal Dünya'yı yayına Mehmet Başaran hazırlamış.

Kitapta onun da şiirleri var. Çoğu 1982'den. *Meşe Seli*'nden.

Severim o kitabı. Bu kez o şiirlere bir yenisi eklenmiş: "Uyudum."

Altında yine *Meşe Seli*'nden alındığı belirtilmişse de bulamadım.

Yoksa adı mı değişti? Baktım o da değil. Ama ötekiler denli aslan kükreyişli. İçinde binlerce kuş:

Korkuları, tedirgin kalabalığı
binlerce iğneyi
yorgun yüreğime batıran acıyı;

uyanıkken yürüdüğüm yolları
dönemeçlerini çıkmazlarını o yolların;
sana dokununca
beynimde çınlayan yıldızları,
hiç yanımdan ayrılmayan
yalnızlığı öfkeyi
u y u d u m

Hoşça Kal'da, Deniz'in ardından yazılanlar da var. Ben en çok Ülkü Uluırmak'ın "Bir Buz Parçası" adını taşıyan yazısını (ağıtını) tuttum.

Uluırmak, Deniz'in evine gelmiş, kapıyı çalmış, az önce onunla telefonda görüştüğü halde kapı açılmamış. Bahçede, pencerelerde zaman diye bir şey yokmuş artık.

Yazar anlar ki açık pencereden son kez çıkıp giden rüzgâr, Deniz'den başkası değildir.

Bu acıya dayanılır mı? Uluırmak:

- Dayanmalıyım. Ama nasıl? Arayacağım. Bir gün bulur muyum bu "dayanma"nın nasıl bir şey olduğunu. Bilmiyorum.

Aralıkta Tekir Kedi de bahçeden silinmiştir. Basamaklara tırmanmış, antresini bir sıçrayışta pencereden içeri salmıştır:

- Ateşim var, ellerim yanıyor. Bir buz parçasını bir elimden öbür elime geçiriyorum durmadan. Hızla eriyor.

SALİHLİ, Cumartesi 2 Haziran 1990

Saat 14.

Salihli Şiir İkindileri.

Dara heybetli ve İskender ayarı tiyatro salonu ağzını

padişah kaşığı gibi açıp dört yüze yakın konuğu ve Salihli halkını içine çekti.

Jale'yle bir gün önce Ören'den gelmiş ve tam vaktinde yoklamaya yetişmiştik. Sennur Sezer İstanbul'dan uçup konmuştu. Özdemir İnce Bergama Festivalinden iniyordu. Ankara'dan Ergun Evren vardı. Teoman Aktürel de Salihli'nin içinden kopmuştu.

Salihli Kaymakamı Asım Karamustafaoğlu ile Belediye Başkanı Zafer Keskiner daha yerimizi almadan topumuza hoşamedi dağıttı. *Şiir İkindileri* geçmiş yıllarda Melih Cevdet Anday'ı, Attila İlhan'ı, Cemal Süreya'yı, Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı, Refik Durbaş'ı bağrına basmış. Bu yılın çağrılıları arasında Oktay Akbal da vardı. Ama bu sabah Gökova'da olduğunu, Salihli'ye de erişemeyeceğini öğrendik.

Töreni, İzmir'in ve Ege'nin ünlü tarihçisi, sanat dostu Şadan Gökovalı açtı. Tüm şairleri Saba Rüzgârına bindirerek başka başka süre getirdi, süre götürdü.

Sennur'la Özdemir'in şiirleri çok aferinbad topladı. Sennur "Gül Felsefesi" şiirini de şanoya gelerek kendi okudu:

Güle "gül" denmez ayıptır
"Gül-i rânâ" denmeli
Öyle herkesi almasın ağzına
Kişi haddini bilmeli

Özdemir İnce de dostluk içinde dostluk yeşerten şiirlerini sundu. Sıra bana gelince ben daha Karadeniz gibi çalkayıp dalga vuruyordum. Neyse, denemede, dahası romanda neler yapmaya durduğumu, aklımı evinden fırlatarak anlatmaya koyuldum. Kimilerinin beni alavandalının, yani kendini beğenmişin teki sandığını açıklamaktan da çekinmedim. Giderek bunun, kimi kitaplarımı "Salâh Bey

Tarihi" adı altında toplamamdan ileri geldiğini belirterek geçmişte tarih kitaplarının *Koçi Bey Risalesi* gibi beyli, efendili adlara bağlandığını, bunun ise yadırganacak bir yanı bulunmadığını söyledim. Gerçi "Salâh Bey Tarihi"nde adımın çokluk yalımı alçak sıfatlarla sözgelişi "sersemsepet" sözcüğüyle birlikte dolaştırıldığını da gün ışığına çıkarmak vardı ama onu, lafımın şıpşıp vuran bir köşesine yerleştiremedim. Başka bir şey yaptım. Alış-verişi bir yana itip şiirlerime el attım. Önde "Pakistan"ı yürütmek üzere beş şiirimin başını yere verdim. Benden önce Jale de "İstiklal Caddesi" ile "Kikirikname"yi okudu. Başkalarını bilmem ama ben, onun yorumundan büyük tadlar devşirdim. Sonradan Belediye Başkanı ile eşi Bayan Ülker, Jale'yi, yüzümde gülücükler açarak izlediğimi fısladılar.

Haa, bizden önce Şadan Gökovalı ile İzmir Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Yakışıklı Mustafa da (Mustafa Yalçın) kimi şiirlerimi sese çevirdi. İzmir TRT spikerlerinden Fikret Alan'la *ortağı* Misket Ünbay "Soğukkuyu Mahallesi" şiirimi, aralarında bölüştürerek okudular (yarattılar).

Bu, çocukluğumun ve civelek çağımın geçtiği Karşıyaka (İzmir) ve Soğukkuyu Mahallesi üzerine uçarlı-koşarlı ayrıntılar sıralamama yol açtı. Fikret Alan da Ergun Evren'in "Hah hah hah" ile başlayan ve "hah hah hah"la sürgit olan "Ölü" adlı şiirini, dinleyicilerin yüreğini yağlayarak okuduktan sonra İkindi'nin birinci bölümü sona erdi.

"10 dakika ara"da Kaymakam Asım Karamustafaoğlu Doğan Akça'nın gezinekteki resim sergisini açtı. Son sözü bana bıraktıysa da ben boyuna çekilen fotografilere poz vermekten doğru dürüst bir şeyler söyleyemedim.

İkinci Bölüm İzmir Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Yaşar Ürük'ün yönettiği 65 kişilik bir çocuk korosunun gösterisiyle başladı. Çok alkış toplayan bu küçük konserden sonra Yaşar Ürük'ün kendisi de *Ah Beyoğlu Vah Be-*

yoğlu'dan bir parçayı dillendirdi. Böylece "İstiklal Caddesi" şiiri yeniden gündeme geldi. Bereket, çevrede Beyoğlu üzerine yazdıklarımdan arak devşirenler bulunmadığı için okunanları kimse yürütmedi.

Misket Ünbay-Fikret Alan Kardeşler yine sıradaydı. Bu kez de cennetin koruluklarına "118 Numaralı Ev" şiirimi taşıdılar. *Yeni Asır* gazetesinden Gül Yalvaç da: "Arkadaşlık sevgiyle büyür, dostluk sevgiyle ölümsüzleşir, aşk sevgiyle efsaneleşir, yaşam sevgiyle anlam kazanır, insanlık sevgiyle yücelir" diyerek Uğur Uluocak, Sadiye Doğan, Şeyda Yavuz, Tuncay Yıldırımın'ın el vermesiyle bir sürü şiirimin önünü açtı. "Kikirikname"nin de yeniden yakası gevşetildi.

Bense bu bölümde yine kendimi öveceğimi ilan ettim.

- Çünkü, dedim, size şiirlerimi nasıl döktürdüğümü anlatacağım.

Jale ise -bilmem ben onu yine yakın dikize almış mıydım?- "Kasap Oyunu"yla "Yunus Emre"nin palamarını kopardı.

Bu ne kadar çok Nemrut
Ne kadar az Yunus Emre

dizeleri de Salihli'nin geleneksel şiir ikindilerini bu yıl için noktalamış oldu.

Yalnız Şadan Gökovalı aralıkta sahneye fırlayarak gelecek yıl Şiir İkindilerinin uluslararası nitelik kazanacağını muştuladı. Özdemir İnce'yi de sahneye çağırınca, o da konuyu şöyle yaydı:

- *Uluslararası Şiir Günleri* her yerde düzenlenebilir. Ancak o yerin dokusu, hoşgörülü, aydın ufuklu ve insansever olmalı. Salihli dostları bu özelliklerin çoğunu elinde tutuyor. Ayrıca Salihli kültür ve sanat açısından çok zen-

gin bir ilçe. Gelecek yıl bu zamanlarda dünyanın ünlü şairlerini aramızda görmek ve dinlemek istiyoruz.

Özdemir aşağı inmeden lafı benim üstümde de tuttu. Eksik olmasın, öyle övgülü ve şanı yüksek sözler fırlattı ki ben de ayağa kalkıp hazırola geçtim.

Gece.

Salihli Belediyesinin toplumsal kuruluşlarından *Bizim Ev*'deyiz. Zafer Keskiner tüm sanatçılar onuruna bir şölen çekiyor.

Bizim Ev kikirdemeli, pavkırmalı, kuğurdamalı bir yer. İki katlı bir kartal yuvası. On dört gönlü çıldır çıldır yanıp dönüyor. Hava kararmadan geldiğinizde karşıda Bin Tepeler'i görüyorsunuz. Daha daha uzakta Gölmarmara.

Geç vakitlere dek yenildi içildi. Fikret-Misket Ortaklar bir ara beni yönetim odasına aldı. Orda kaset önünde özyaşamöyküsel bir pasyans açtım. Biraz daha çabalasaydım, bütün yaşamımı ortaya dökecektim. Odadan çıkarken bir Alman Türkolog'la (sarışın bir bayan) burun buruna geldim. Ekime değin Türkiye'de kalacakmış.

- Ben sizin kitaplarınızı çok seviyorum.

Dündenberi beni öylesine uçuruyorlardı ki saygıdeğer Alman'a bir şeyler bulup söyleyemedim.

En sonunda bizi Kurşunlu Deresinin yamacına kurulu kaplıcaya bıraktılar. İki oda, bir salondan oluşan bağımsız bir ev. Hava soğuktu. Gelirken az biraz üşümüştük. İçeri girince birden ısındık. Kalorifer. Kaplıcanın çakır pence sıcak suyu dört bir bucağı dolaşıyordu.

Salonda en azdan iki saat gözlerimi kırpmadan ya da kırparak pinekleyebileceğimi düşündüm. Günlük özel program gereği.

Yine Salihli'nin Kurşunlu Kaplıcaları.

Evler aşağıya, dereye doğru süzüm süzüm süzülen yamacın çeşitli köşelerine serpiştirilmiş. Kimileri tek odalı, kimileri çift. Yapıların kondurulmasında Belediye Başkan yardımcısı Çetin Moltaş'ın emeği de olmuş. Ağaçların varlığına dokunmamak, yaşamlarına son vermemek için konutları ağaçlara göre sıralamışlar. Bu da yamacın doğal urbacığına benbenlik kazandırmış.

Saat on bir. Kaplıcanın girişindeki kahvede akşamki dostlardan çoğunu bulduk. Ben: "Gece uyuyamazsam, sabahları erken ayaklanamam", dediğim için beni uyandırmaktan çekinmişler.

Belediye Başkanı ile eşi Ülker Keskiner'i de kahvede bulduk. Dağçayıyla cümbüş kurmak için bizi Bozdağ'a götüreceklermiş. Salihli'ye ilk geldiğimiz gün (cuma) tanıştığımız Çetin Maltaş da ordaydı. O günün gecesinde böbrek sancılarına tutsak düştüğü için 36 saat yataktan çıkamamıştı.

Zafer Keskiner kendi özel arabasını getirmiş. Jale, ben ve de Keskiner'in çocukluk arkadaşı Teoman Aktürel onun otomobiline kurulduk. Bayan Ülker de bizimleydi.

Kafilede iki araba daha vardı. Şadan Gökovalı, Yaşar Ürük ve eşi, Özdemir İnce, Sennur Sezer ve kızı Ayşe Bengi Çelik, TRT'li Fikret Alan -Misket Ünbay İzmir'e dönmüştü- öbürlerine dağılmışlardı.

Yolda, ilkin Allahdiyen Köyüne uğrayarak Dr. Lütfü Kırdar çeşmesine bir merhaba sarkıttık. Daha yukarda Kırkoluk Çeşmesi. Her musluktan, gözüm ey, durmadan su akıyor. Topundan birer yudum içersen tuttuğun dilek yerine gelecekmiş.

Daha daha tepede Mermeroluk.

Bozdağ 2157 metre. Yarı yolda bir lokantada iniyoruz. Öğle yemeği.

Dağçayı bizim bildiğimiz adaçayı. Buralarda ona "Sivri" de diyorlar. "Kevki" de sarıçiçek'in adı. İpekböceği koza sarmak için en çok ona yanaşırmış.

Yemekten sonra da ver elini "A Tepesi" Tepeye kim çıkarsa orda birden, sağ kolda, Gölcük diye anılan baygın bakışlı, dört iklimli, şehlevent bir göle toslarlarmış. Toslar toslamaz da ağızlarından bir "Aa" çıkarmış. Bunu, önceden haber verseniz de tepeye vardığınızda kendinizi o gaygaylı "A"dan kurtaramazmışsınız. Tepenin adının "A" olması da bundanmış.

Doğrusu Gölcük'ün şarkısını yüze veren salınımı topumuzu akla takla etti. Bu şaşkınlık biraz da aşağılarda uzanan düzlüklerden geliyordu. Salihli Ovası arkamızda, Ödemiş Ovası önümüzde dünyamızı büyütüyordu.

Akşama doğru yine aşağıdayız.

Sart (Sardis) ören yerini gezdik. Şadan Gökovalı bilgisini burada da gösterdi. Tenordan ses verirken birden basa atlıyordu. Ya da baritonda karar kılıyordu. Yani dört dörtlük bir bilgisayar.

Saat 18. Biz artık kendi Ören'imize, Burhaniye'ye dönecektik.

Hayırlı olayların en büyüğü, Salihli Şiir İkindileri yaratıcısı, aydın ve şiirsever Belediye Başkanı Zafer Keskiner'e teşekkürler ederek ayrıldık.

Salihli'den üzüm üzülerek, dibeklerde ezilerek çıkarken, İlçe'nin girişinde Mimar Mehmet Beset'in yapmakta olduğu Salihli Belediye Binasına yani o Züleyha yüzlü ay parçasına da selam yayları fırlattık.

Beş gündür imbat.

Poyraz Cenapları, zaman zaman, saklandığı dağların arkasından başını çıkarıp 'höött' diyorsa da her sabah, kuşluk vaktine değin Ayvalık'tan Ören denizine doğru uygun adımlarla ilerleyen beyaz kuşaklar da ha bire İmbat İmparatorluğunun fermanfermalığını muştuluyor.

Bugün de bir ara -öğleden sonra, yağmur çiselediyse de ikindi vakti hava adamakıllı kaldı. Kıştan belipester çıkmış olanlar, denizi özleyenler yeniden kumlara koşuştu. Bir fino bile zıplayarak geldi, kendini denize fırlattı. Memeleri beline doğru çifte dikişle sarkıtılmış bir kadın yanındakine:

- Aa, bak fino da havuzlanıyor.

Havuzda yüzmek yerine havuzlanmak, denize girmek yerine denizlenmek, çadırın altına süzülmek yerine çadırlanmak. İnsanlar bu gibi dil helvalarına çokça düşkündür. Hüseyin Rahmi Gürpınar da, 14 Şubat 1928 günü, Heybeli'de, *Kokotlar Mektebi*'ni, Nevber'in siyah uzun kirpikleriyle noktalarken onların incilendiğini (inci kestiğini) söyler.

Gönüllerin patpatını artıran bu gibi şakak lalelerine Gürpınar'da aralık aralık rastlanır. Aynı romanın 26. sayfasında da "güzellenmek" sözcüğü vardır.

Ataç'a bakarsanız, onun incilenmek, güzellenmek, havuzlanmak, yağmurlanmak gibi kokulandırılmış fiillerden pek hoşlanmadığı görülür. Behçet Necatigil'le benim, Selma Lagerlöf'ten çevirdiğimiz *Morbacka*'da -bu çeviri benden çok Behçet'in emeğine dayanır- ***kabullenmek*** sözcüğüyle karşılaştığı vakit tepesi atacaktır:

- Daha ilk sayfada bir "kabullenmek" var, "kabul etmek" yerine kullanılmış. Böyle kullanılan "kabullenmek" sözü sinirlendiriyor beni, bir özensizlik gibi geliyor.

Ataç'ın bu köpürmeleri sağlam bir temele oturmaz. Yine *Morbacka* çevirisinde gördüğü o güzelim, o çıtıpıtı *şamata* sözcüğü için de şunları döktürür:

- Türkçe "gürültü" varken bu *şamata* sözünü neden kullanmalı? Yalnız Arapça olduğu için kızmıyorum, bir bayağılık var o *şamata* sözünde, ayaktakımı dilinden.

O yıllar Ataç'ın "Dil için savaşacağım. Arapça, Farsça sözlerden, bütün yabancı sözlerden biraz daha kurtulup Türkçe'nin kendi kendini bulmasına çalışacağım", diye bayrak açtığı (*Günce* 1 Ocak 1953) yıllardır.

Gelin görün ki, aynı yıllarda gerek günlüğünde, gerek *Türk Dili* dergisinde "Dergilerde" adı altında yayınladığı dalkılıç yazılarda, gerekse *Ulus*'taki söyleşilerinde yabancı sözcüklere bol bol kucak açmaktan çekinmeyecektir. Yalnız günlüğünde, hatırlamak, mana, mısra, beyit, cümle, hikâye, edebiyat, eser, vezin, müsteşrik, telmih, hayat, şüphe, emir, saadet, aksi, deva gibi yabancı sözcüklerin zaman zaman şanoya çıkarıldığı saptanabilir.

Öbür yazılarında da cevap, ciddilik, zarar, fayda, mesele, mekân, mahlas, inkâr etmek, memur, fikir, sebest nazım, heyecan, davalı sanat, tercüme, ahlak, şart türünden düttürü leyla'lar da eksi değildir.

Diyeceğim, Dil Devriminin peştemal kuşanmasında büyük yararlıklar göstermiş, genç yazarlara yeni sözcükleri sevdirmiş olan Ataç'ın böyle tutarsızlıkları da vardır.

Ama bu canevine vuruşları kimsenin gözünden kaçırmaya yeltenmez. Tersine onları okurlarının burnuna burnuna sokar:

- Yazılarımın kimini öz Türkçe yazıyorum, kimine de yabancı sözler karıştırıyorum. Bunun için de söylenenler oluyor bana. Ne yapayım? Bütün yazılarımda yalnız öz Türkçe tilcikler kullanmak isterim ama yapamıyorum, beceremiyorum, güç geliyor.

Eleştirmenler işini ak etsin, Ataç, değişmekten de korkmaz. 1948 yılına dek sözcük için "keleci" sözünü kullanmışsa, yıl sonlarında artık "tilcik"e yaslanır. Oysa 1950'de kapılarını yeniden "kelime"ye açacaktır. 1952'de *Türk Dili* dergisindeki bir yazısında şöyle der:

- Yeni kelimeleri ilk gördüğümüzde yadırgadığımız doğrudur. "Anlaşılmaz bu kelimeler" diyoruz. Ama biraz alışılınca (alışınca olacak) o kelimeler, Türkçe köklerden üretilmiş olduğu için, ötekilerden yani yabancı kelimelerden daha iyi anlaşılıyor.

Yeni sözcüklere zaman içinde sıcaklık duyulacağına da inanır. Aynı sözcüğe başka başka karşılıklar verilmesine de aldırmaz. Gün gün bunlardan birinin tutacağı, öbürünün de ortadan silineceği kanısındadır. 1953'te -günlük tutmaya başladıktan sonra- Orhan Burian'ın *Ufuklar* dergisinde yayınlanan günlüğünü görünce şöyle demiştir:

- Orhan Burian'ın bir *Günlük*'ü varmış. *Günlük* yani anılar defteri, kişinin her gün yapıp ettiklerini, düşündüklerini yazdığı defter, *Journal*. Ben buna *Günce* demeyi daha iyi buluyorum, ama *Günlük* de niçin denmesin? Bakalım hangisi tutar.

Görülüyor ki Efendimiz, sözcükleri az biraz yarıştırmaktan da hoşlanmaktadır. Aralık 1953'te *Türk Dili*'nde yazdığı bir yazıda da benim *günlük* dememe ses çıkarmaz. Üstelik onları ilgiyle okuduğunu söylemek inceliğini de gösterir. *Hamle* dergisinin yöneticisi Nuri Pakdil'den açmak gerektiğinde de: "Bay Nuri Pakdil, Salâh Birsel gibi günlük yazıyor" demekten gocunmaz.

Daha başka bir şey de yapar. Kendisi *günlük* yerine *günce*'yi üst köşede tutarken 1955 Kasımında –bu bir bezginlik midir?- *günce*'yi *gazete* karşılığında ortalarda dolaştırmayı dener. Nedir, günlüğüne başlamadan önce de,

Ulus'ta, 8 Aralık 1951'de, "imlâ" adıyla döşendiği yazıda *günce*'yi yine *gazete* karşılığında kullanmıştır.

Onun yabancı sözcükleri yazılarından bütün bütüne çekip çıkarması 1956-1957'lerde, ölümünden iki yıl önce gerçekleşmeye başlar. Kendini yeni sözcülere iyisinden kaptırmıştır. Şehir artık *balı*'dır. Sayfa *üz*'dür. Kusur *ağdık*'tır. Sanatçı *dörütmen*'dir. Tembellik *ermegülek* olmuştur. Kabul etmek *taplamak*'a dönüşür. Daha öncesinde bir yazar, *vakit* karşılığı olarak *öy* sözcüğünü de önerdiğinde büyük azarlar işitmişse, şimdiler ona göre de vakit *öy*'dür. *Tansık* daha sonraki yıllarda *mucize* karşılığında elini, kolunu sallayacaksa o yıl Ataç'ın dağarcığında *hayranlık* karşılığıdır.

Salkı'yı haber, *günü*'yü de haset için dillendirir. *Türeti*'yi de icat sözcüğüne inat yola çıkarır. *Aranç* da dava sözcüğünün sırtını yere yapıştırmıştır. Sebep ise yerini *neden*'e değil ama *ep*'e bırakır. Hak da *bayık*'tır.

Kısacası, "İnsan ülkesinin dilini arıtırken, gün gelir tüm yabancı sözlükleri yadırgamaya başlar" sözü geçerlik kazanmıştır.

Bunları yazmıştım ki, Gürpınar'ın *Kokotlar*'ına yeniden el attım. Yıllar önce, ilk okuduğumda dikkatimi çeken sözcükler (görgü, yerinmek, özlemek, düzme, duygu, görenek, çığır, yaraşık, doygunluk, tutkuncu herirf, girgin) *ter-ü taze* yani pek hoş, pek körpe ordaydı.

19 Haziran 1990

Ahmet Erhan, *Silgi* dergisinin –yönetimi kendisine geçmiştir- beşinci sayısında (nisan-mayıs 1990) sevgiler gi-

bi nefretlerin de küçük rastlantılara bağlı olduğu bir edebiyat ortamında yaşadığımızı ilan ediyor.

Edebiyatımızda bir tıkanıklığın tel sardığına inananlara da şöyle çıkışıyor.

- Ürün düzeyinde bir tıkanıklık söz konusu değil. Bu, olsa olsa o tür eleştirileri getirenlerin sorunudur ya da edebiyatı izlememenin bir sonucudur.

Erhan yazın erleri'nin, ne yaparlarsa yapsınlar, bir arada alay göstersinler, ya da bir manifesto (kündeden atma bildirisi) yayınlasınlar, yeterince tepki alamayışlarına da bin hayıf yağdırıyor.

Demesi o demek ki okurlar sıtmadan kavun çekirdeklerine dönmüştür. Çokları gemi azıya almış, dikbaşlı ve de demir çiğneyen şarkıcı ve çalgıcıdırlar. Yani ateşli sözleri kullanma sanatına kapalıdırlar. Tutulurlarsa usu uykuya yatıran, insan yüreğini bir daha ısınmamak üzere buz gibi soğutan şalak şullak serüvenlere, öykülere, kuru patlıcan dolmalarına tutulurlar.

Erhan düşüncesini şöyle sürdürüyor:

- Korkunç bir şey bu. Yapılan şeyle dalga geçebilirsiniz, ya da çok ciddi bir olgu olarak alabilirsiniz, ama susmak... Sorun burada bence. Yoksa herkes kendi bildiği yolda şiirini, öyküsünü, romanını... yazıyor, yayınlıyor.

Yazıyor. Evet yazıyor.

Ama yayınlayabiliyor mu? Yayınlıyorsa eline ne geçiyor? Büyük kulak sevinçleri oluyor mu?

Geçen yıl, gün görmüş ve oturaklı bir yayınevi benden bir kitap istedi. Ardımdan bir sürü koştuktan sonra önerisini açığa vurdu:

- % 10 veririm.
- Siz eskiden % 15 veriyordunuz.
- Şimdiler kâğıt ve baskı giderleri çok yüksek.
- % 10'u hemen ödüyor musunuzu?

- Evet şipşak. Yalnız yüzde ondan dağıtıcılara verdiğimiz yüzde dördü düşeriz.

- Evet.

- Bir de KDV için yüzde bir kesilir.

- Yani geriye sadece yüzde beş kalıyor.

- Aşağı yukarı öyle. Yalnız yüzde beş ne tutarsa anlaşmayı onun üzerinden yaparız.

- Değişmez, kıpırdamaz bir ücret üzerinden mi demek istiyorsunuz?

- Denebilir.

- Sonra da siz kitabı istediğiniz fiattan ve de istediğiniz kadar basacaksınız?

- Kızmayın. Biz bu işe para bağlayacağız.

- Peki bundan benim kazancım ne olacak?

- Sizin de kitabınız basılıyor, daha ne istiyorsunuz?

24 Haziran 1990

Kafamda boyunà boşluklar.

Dümdüz duvara tırmanan bir böcek bir engele rastlayıp da aladışappak duvarın dibine değin nasıl düşerse, benim usum, düşünce zincirim de birden boşanıp ilk çıkış noktasına dönüyor.

Bu kez yeniden yukarılara uçuyorum.

Tepelerde tutunacak bir çıkıntı bulursam, oh gel keyfim gel, kerataya dayanarak başka yolculuklara atlıyorum. Tüneyecek bir nesne bulmadığımda da yeniden aşağı yuvarlanıyorum.

Ama yılmıyorum, yeniden yeniden sıçrıyorum.

Kimi zaman da başka bir şey oluyor: Kafamın durması, işlemesine yol açıyor.

Gerçekte mezara girdim. Yazılarımı ordan yazıyorum.

Parçalanmış
çılgınlıktan
kalkıyorum
ve bakıyorum elime,
nasıl o tek
biricik
çemberi çizdiğine

(Paul Celan / Oruç Aruoba)

28 Haziran 1990

İnsanın beden gemisini bocalamadan yürütmesi, us yelkenini de kâfirin topuna, tüfeğine maskara etmemesi öyle kolay işlerden sayılmamalıdır.

İnsanlar dünyaya duru ve diri olarak gelse de, az biraz sonra, unulmaz yaralar alır.

Çünkü olaylar insanoğlunun ağzından, burun deliklerinden, kulaklarından girip her defasında ondan bir şeyler yağmalayıp götürür.

Ah onlara, vah onlara, şimşek hızıyla ucube kesilirler.

Yaşamlarının sonunda bilgeliğe erişmiş insanlar bile, olsa olsa bilge ucubesi, bilge tahtaravallisidir.

Ören, 7 Temmuz 1990

Kurban Bayramı.

Dört gün güneş ve deniz.

Hasan Çelebi'nin balağızlı, hudey dostlar hudey'li, tango rengi, pırpırı kibar, zihne durgunluk getiren, Trab-

zon yağıyla kavrulmuş, gülbeşekerli, cevahir arûzlu, kırk arşın alevli, fartasız-furtasız bayramlığı geldi beni burada bile buldu:

Ustam, sana artık ne gerek gönye ve cetvel
Bir çırpı bütün çizgilerin hey Koca Birsel

10 Temmuz 1990

Haziranda Bergama üzerinden Salihli'ye giderken Kırkağaç'tan da geçtik.

Kırkağaç'ı ben Eşref'in adıyla tanırım. Eşref orada, aşağı yukarı iki yıl kaymakam olarak görünmüştür. Stadyuma Eşref'in adını vermişler, bir meydana da heykelini (büstünü) oturtmuşlar.

O zamanlar (1897-1899) babam da Kırkağaç'ta kuru üzüm işleriyle düşüp kalktığı için Eşref'le sıkıfıkılık kurmuştur. Onun:

İçeriz bâde-i gülgûnu dua niyetine

sözüne her akşam mührünü basmıştır.

Diyeceğim, ben daha ilk yaşlarımda, evde, Eşref'in şiirleriyle alevlenmiştim. Babamın güçlü bir belleği vardı. En çok da Eşref'in ve kendi çağının ozanlarından Kâzım Paşa'nın şiirlerini okurdu. Hagaragort yazmak gerekirse, Kâzım Paşa'nın değil ama Eşref'in şiirleri daha sonraki yıllarda da beni çekip çekip bırakmıştır.

Cevdet Kudret Eşref'e Türk Edebiyatının en büyük yergi şairi gözüyle bakar. Alpay Kabacalı da *Şair Eşref* adlı o içi taşan yaşamöyküsünde onu "klasik" katına çıkarır. Yergileri gerçek demokrasiye geçildikten sonra bile okunacaktır. Yüzyıllar boyu halk ağzında oluşan deyimler, de-

yişler şiirin renklendirmiş ve kokulandırmıştır. Eşref kendine "klasik" demez ama Nef'î'ninkiler yanında kendi yergilerini sütbeyaz atlara bindirir.

Ataç ise, genel olarak yergicilere karşı durur. Eşref'te bir iki güzel parça bulursa da Neyzen Tevfik'e bütünlük fena üfler. Neyzen'in en çok sevilebilecek:

Bir hazakatzedeyim, midemi tıp tepti benim
Kırk katır tepse yıkılmazdı şu aciz bedenim

ikiliğini bile yüzyıllarca gevelenmiş sözlerden sayar.

Ataç'a göre aruzla sövüldü mü, en bayağı sözler aruza döküldü mü, herkesin hoşuna gider. Yığınların gülücüklerini, alkışlarını toplar. Şairinin de incelikle yatıp kalktığına varılır.

Ataç, Eşref'in yergici değil sövgücü olduğunu ve iki yönden anlaşılamayacağını da ileri sürer. Konu yönünden bir, dil yönünden iki.

- Yergilerinde, der, 1908'den önceki yılların hakanına, o yılların büyüklerine çatar. Bugünün okurları ise ne bilir o yılları? İkinci Abdülhamid'in adını şöyle bir duymuşlardır. O hakan düştüğünde, bugün ben yaşta olanlar bile birer çocuktu. O hakanın yaptıklarını, yurt üzerindeki ağır baskısını anlayamaz, sezemezlerdi. Eşref de gerçek olayları anlatmaz ki! Söver. Dili de çok eskidir. Anlamaksızın, gerçekten anlamaksızın okuyorlar.

Nedir, çokları Ataç gibi kokorozlu fal açmaz.

Tokadizade Şekip de Eşref'in yergiciliğe başveren bir ozan olduğuna inanır. Yergi alanında bir eşi, bir benzeri yoktur. Çağının baskısı onun sus-pus edememiştir. Rinttir, kalenderdir, merttir. Tek dileği, yaşarken ulusunun dertlerden kurtulduğunu görmektir. Özgürlüğünü, ödünç olarak bile, kimsenin eline vermez. Korkuyla hiçbir bireye de

bende olmaz. Yürekciği acılarla inlese de yüzünden gülücükler silinmez. Onda adalet dışı her yumruğa katlanabilme gücü vardır.

Durun, şiiri, şairliği onurlandıran da odur. Sözü en *yandım alamadım* biçimde tortop etmeyi de o bilir.

Tokadizade ona "başöğretmen" gözüyle de bakar. "Hoca Eşref'e" adıyla yazdığı şiirde ona *şir-i jiyan* plaketi de verir:

Zulmu, haksızlığı gördükçe ederdin galeyan
O zaman da zannedilirdin bir şir-i jiyan

12 Temmuz 1990

Bir yapıtı yeniden yeniden okuyan kişiler önünde un ufak olurum. İkinci kez okunan bir kitabın ilk okunuşuyla, üçüncü kez okunanın birinci ve ikinci okunuşlarındaki rüzgâr surfuyla hiçmihiç girdisi çıktısı yoktur.

Fransız yazarı Alain'in işi gücü de budur. Bir okuduğunu bir daha okumak, bir daha okumak. Yazıya oturacağı vakitler de konuyla ilgili kitabı yeniden, bir görev olarak, harmanlar.

Balzac'ın *Vadideki Zambak*'ını, Stendhal'in *Parma Manastırı* ile *Kızıl ve Kara*'sını elli kez okuduğunu itiraf eder. Ne ki, ona göre bu yapıtlar, haşaaa, eskimiyordur. Her defasında, onları daha önce okurken tattığı hoşmerimler, kitapların yanında iki çemberli selamlarla geriye geliyordur.

Kipling'in öykülerini de yorulmadan, yere düşüp kırılmadan habire kucağına alır. Robert-Louis Stevenson'un *Define Adası*'nı ise hemen hemen belleğine kazımıştır. Bu-

na karşılık, Flaubert'in *Madam Bovary*'sine her el atışında kitabın değerinden bir şeyler eksildiğini duyar.

İngiliz denemecisi Aldous Huxley de bir okuma koşucusudur. Bir maratoncu. Voltaire'in *Candide*'ini yeniden okuduğunda kitabın başkişilerinden Martin'in yaşam felsefesine iyisinden yapışır:

- Martin'in öğretisi coşkuya kapılmadan, sadece seyirci olarak en korkunç doğa yıkımlarını ve de insan saçmalık ve kötülüklerini seyretmeye yetenekli olduğumuzu anlatır bize. Oysa bunlar eskiden, bizi şaşkınlıktan şaşkınlığa, tiksintiden tiksintiye sürüklerdi.

18 Temmuz 1990

Şairlerin çoğu ikinci, üçüncü, ne diyorum dördüncü, beşinci gradodan sanatçı olmaya bakar.

Başarıya ulaştıkları, hedeflerine süzük gözlerle yanaştıkları vakit de ancak ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci sınıf şairliğin yalımını parlatmış olurlar.

Kimileriyse, çıkış noktalarında volkanlı zekâlar taşırlarsa da, zamanla vızvız türünden ozanlara kapılarak şiirlerini sulandırır ve de kâğıt fener ozanlar katına yerleşirler.

Sunar Sitesi, 21 Temmuz 1990

Postacı bir paket kitapla kendi rekorunu kırdı. Geçen yıl sadece Burhaniye adıyla yazlıktaki yerimi bulmuştu, bu kez paketin üzerinde Burhaniye yerine Ayvalık yazılı olduğu halde onu yine, bir uzmanlık göstererek bana iletti.

Fevzi Günenç'in öyküleri: *Gül Dokurdu Gözlerim* Leyla Şahin'in şiirleri: *Acı Toplayan İpekli Çardak Kuşu.*

Fevzi Günenç'i 15-16 yaşlarından tanırım. Gaziantep'ten. 1954-1955 yıllarını orada geçirmiştim. İş müfettişi olarak. Babası bir hanın kapısında gazete satardı. Çokluk da bu işi onun yerine küçük Fevzi yapardı. Ben de oraya günlük gazetemi almaya gittiğimde, aralık aralık kendisiyle edebiyat konuşurdum.

Yüreğinde yazın sevgisinin ilk ışığını uyandıranın ben olduğumu sanmıyorum. O ışığı, her sanatçının ancak kendisi tutuşturursa tutuşturur. Ne bileyim, kitabını imzalarken beni mutlu kılmak istemiş ki öyle yazmış.

Fevzi'nin bugüne değin beş kitabı yayınlandı. 1 şiir, 2 oyun, 2 çocuk öyküsü. Geride 7 öykü kitabı 3 de roman var.

Günenç'e göre yaşam dağınık öykülerdir. Sevi öyküleri. Sevgililer çokluk, sallayınca çıngır çıngır öten bir oyuncaktır. Daha doğrusu, sevi ülkesidir ve de yağmur bulutlarıyla doludur. Güldüklerinde de sabah kuşları şakır. Fevzi de onları hep gül dokuyan gözleriyle, 19 yaşının o canım delişmenliğiyle anımsar.

Kitapta dokuz öykü var. Topu da berceste. Sağlam ve yakışıklı. Fanuslu ağır lamba.

Leyla Şahin'in şiirlerini de sevdim. O da şiirin büyük ormanından ses ediyor. Dağların öte yüzünü yaşamış bir geyik. Karanlıkta kanatları üşüyen bir aykırı dal. Sevdalara süzülüyor. Özgürlüklere diziliyor:

bir sesim var davut gibi
bir selim var fırat /
bir dağım ağrı gibi
tepeler ölüm değildir

terkedilmiş acıyım
uzun ve derinde izim

beslerim yaramı
çıbana sezdirmeden

hüzünlüyüm
yan yana dağlar gibi
koynumda uçurum
gezdirmeden.

26 Temmuz 1990

Şairler için "serasere samur kürk" protokolü:

1- Toplumcu şiir yazmayacaksın. Sadece yerde ve gökte toplumcu şair olduğunu fıslayacaksın.

2- Kendilerini topluma, insan sevgisine adamış sanatçıları da bireyci olmakla suçlayacaksın.

3- Duygusal duygularla haraba ve yebaba yatmış bir mıcırık, bir lambacı olduğunu ancak bu yolla gizleyebilirsin.

4- Unutma ki, Puşkin'in "Çingeneler" adlı şiiri için bir yazar şöyle demiştir: 'Çingeneler'de yalnız bir tek nasumlu kişi vardır: Ayı. Aleko'nun kazkafalı meraklılara göstererek yaşamını kazandığı evcil ayıdır bu."

23 Temmuz 1990

- Şairler gakgakı çok bir kargadır.

İnsanların beyinlerini açın, çokluk bu ya da buna benzer incilere rastlarsınız.

Doğrusu, bu karabatak gibi uykuya dalıp çıkanlar yaşamlarında bir gün bile, güzel olana, değerli olana, sağlıklı olana başlarını çevirip bakmamışlardır. Bir başka deyişle, testilerini çiçek, hayvan ve insan sevgisiyle doldurmamışlardır.

Goethe:

- Hiçbir şeye hayran olmayan insanlardan nefret ederim. Çünkü ben, bütün ömrümce, her şeye hayran kaldım.

Bir de bu langa-lungacılar, nerde caynal cuynal bir öykücü, nerde söğüt ağacı gibi meyvesiz bir romancı, nerde vızvız türünden bir şair, nerde gönlü kara bir yazar varsa onu alıp fotografisini çekerler. Aba-kebeye sarmalayıp üst köşeye oturturlar.

Bu, biraz da yeteneksizleri, fitne yeşertenleri, yelkafaları, culuzu düşmüşleri, cilvesi ucuzları gerçek sanatçıların yani hızlı düşünüp hızlı yaratanların katına yükseltebilmek düşüncesine dayanır.

Hoş, bu anlayış, herkesin ürettiğini, başkalarının ürettiğinden uzağa düşürmemek bipbipçiliğinden de doğmuş olabilir.

Diyeceğim, bu gibiler taklitçiliğe ve de vayvay çanaklarına yani kısa ömürlü yaratılara da dünden evet çekmeye alestadır.

Fransız eleştirmenlerinden Rémy de Gourmont, Romalılarda toplum ya da ırk içgüdüsünün özgürcü ve bireyci içgüdüyü gerçekten dışladığı görüşündedir. Bu yüzden her şey aynı şey, her hoşaf kâsesi aynı renk olmaya yönelmiştir. Yani onlarda biteviyeliğe doğru bir yarış vardır.

Gourmont, bu basmakalıp ürünleri Roma'da 400 yıl boyunca gerçek bir şairin yetişmemiş olmasına da bağlar. "Romalılara imparatorları ve Virgulius'leri yetiyordu." der.

Buna karşılık, Fransızları bireyci saydığı için onların, hep yeni olanı, değişik olanı, özgün olanı kovaladığına inanır.

1 Ağustos 1990

2. Burhaniye-Ören Festivalinin beşinci günü.

İlk gün ben de imzadaydım. Yazarlığını insan ancak bu gibi günlerde yaşıyor.

Bir ara çevremi İzmirli gençler çevirdi. Dikey olarak bir sürü laf yetiştirdik. Benim de İzmirli oluşuma büyük ilgi gösterdiler.

- İzmir Erkek Lisesi'nde okudum. Ama şimdiler adı Atatürk Lisesi olmuş.

- Ben de orda okudum.

- Ben de.

- Ben de.

Gençlerle okul numaralarımızı karşılıklı açıkladık. Liseyi 1937'de bitirdiğimin gizli haberini ortaya dökünce de topu, yerde dolaşan adımı alıp üst kata çıkardılar.

Daha sonra yanıma bir evli bayan yanaştı. Kocası yamacında. Yazar olmak istediğini belirtti. Bu işin yolunu sordu.

- Çok okuyacaksınız, çok yazacaksınız. Fransız eleştirmenlerinden Alain'in öğrencisi André Maurois'ya salık verdiği şeyi uygulayacaksınız. Usta yazarların kimi yazılarını alıp, noktasma, virgülüne varınca kopya edeceksiniz.

- Ne kadar zor bir iş bu.

- Evet yazar olmak zordur. Çokları bu vıngıl vıngıl kaynamayı göze alamadığı için bahçenin ortasında yürüyemez.

- Bahçenin ortası yüzdeyüz gerekli mi?

- Yapılacak iş bence budur. Kenarlarda balçığa batarsınız.

Bugün Abbas Sayar'ın da imzası varmış. Eşi Ender Öğretmenle Ören'e iki saat önceden gelerek, sağolsun bana (Sunar Sitesi) uğradı. Onu 1975'te Ankara'da, bir gece Devlet Tiyatrosu sanatçısı Nihat Akçan'ın evinde tanımıştım. Bir daha da hiçbir yerde karşılaşamadım.

Yazları aralık, aralık Ayvalık'a gelirmiş. Geçen yıl da oraya -Ender Öğretmenle tanışıp evlenince- bütünlük yerleşmiş. Etfaiyenin yanındaki bir apartımana.

Abbas'a 10 gün önce adamın yanına sadece "Şair, yazar / Ayvalık" yazılarak gönderilen kitap paketinin beni gelip Burhaniye'de bulmasından açtım. O da kimya ve simya bilimlerinde eli bulunan bir PTT'miz olduğuna inandı.

Onun başından da böyle bir öykü geçmiş.

Yıl 1951. Abbas Babıâli Caddesinde Remzi Kitabevi'nin bitişiğinde bir basımevi kurmuş. Her akşam da Beyoğlu'nu sıkı korumaya almış. *Bacı*'ya (soylu meyhane) o zamanın parasıyla on bin lira yatırımda bulunmuş:

- Neyse bir süre bedava rakı içtik.

Mambo. O yıllar mambo, bu uçarı dans herkesi çuvaldız gibi sorakmış. Abbas da onunla helak, felak olmuş.

Vakit gelip de basımevini kapatınca ve de memleketi Yozgat'a dönünce -bu kez orada büyük bir gazete başlatmış- İstanbul'daki arkadaşlarından bir mektup gelmiş. Üstünde "Mambo Öğretmeni / Yozgat" yazılı zarfı görenler "mambo" üzerinde kalmış. 'Bu öğretmenlik de neyin nesi?

Canım Abbas. Ayağına düştüm, imdat senden. Sonunda düttürü Leyla bir yorum oluşmuş:

- İstanbul Üniversitesinde "Mambo" adında bir kürsü açıldı. Ben orda Mambo üzerine dersler veriyorum. Yani bir Mambo Öğretmeniyim.

Abbas'la yazarlık haklarından da açtık. O da benim gibi yanıkmış. Bir kez kelli felli bir yayıncıdan alacağını isteyince canına ateş bırakan zehir zıkkım bir yanıt almış:

- Sen zaten uyduruk bir yazarsın. Yazılarının çoğu şurdan burdan yürütmedir. Ben sana ne parası vereceğim?

Ama Abbas da zırtıl yayıncıya ağzının perhizini esirgememiş. Asıl aşirementocunun -o da bir yazarmış- kendisi olduğunu, çıngırağının tınlarının Ankara Caddesi'ni aştığını, kafasının elektrik değil de lamba ışığı aldığını hüzzam bir dille anlatmış.

Nedir, bu ciğerdelen zılgıt, daha sonraki günlerde başka yayıncıların, başka lambacıların, başka maymuncuların da kendisini sömürmesine engel olamamış.

Yalnız ona yeni şiirler yazdırtmış.

İşin güzel yanı şiirlerinin tümü belleğinde. Lise Türkçe Öğretmeni eşi de çoğunu ezberine çekmiş:

Boşluğa üç ışık sığdı
Kapı dar dar kapı dar dar
Can için çıkmadık canda
Unut var var umut var var

Kördüğüm ömür halkası
Boş kuyunun dipsiz tası
Bu mevsimin ki arkası
Tipi kar kar tipi kar kar

Tuğla tuğla pişiyorum
Çıkış çıkış düşüyorum
Düşüncemde üşüyorum
Beni sar sar beni sar sar

(Yönelti)

Oğuz Tansel tüm şiirlerini bir araya getirmiş: *Sarıkız Yolu.*

Dostumuz bir doğa vurgunudur. Dağlarda duman duman ormanlardan, karlı uçurumlarda mavi sabahlardan geçip gelir.

Batı Toros'lara gitmişse Dodurga Dağı olduğunu söyler. Kuşça dağlarında yine mavilere bürünür. Mavi kuş, mavi sevi. Kızlarpınarı'na uğramışsa göknardır. Gencek'te Tazı Dağı, Akdağ'da Küpe Dağı.

Oğuz bir de yergicidir. Sessiz ve gizli.

Yaşamın borda kaplamasının ense köküne şallamsopların, marleyi kabaranların çömeldiğini bilir. Yalbastı itlerin leşten başka bir şey düşlemediği kanısındadır. Çakalların usu, kokmuş çarığa işler. Tilkiler ise ölü tavuk ardından koşar.

Oğuz sözde aydınları, gakgakçıların, hoş başlı finoların vardan yoktan habersiz olduğuna da inanır:

Koyun bakışlı çatal dilli
Sözde aydın oğlu aydın
Kepçe kepçe karıştırır ortalığı
Sade suya tirit düşünceleri
Kazanı yalan dolan kaynar
Gündüzü gece eder kuş beyni
İsterse öküz altına buzağı kor
Fil doğurtur karıncaya
Aydın oğlu aydın
Karga oğlu karga

Türkiye'nin insanı, bugünkü günde, Özdemir İnce'ye göre (*Gösteri,* Ağustos 1990) bir bunalımdan, bir dar kapıdan, bir ruh ağrısından geçmektedir.

Otomobil, televizyon, video, bulaşık makinesi ve benzeri çağdaş estepetalarını ele geçirmiş olmak mutluluğunu öğütemediğinden, hergün, bunların önünden, uygun adım, geçtikçe kendini dünyanın efendisi, yar kaşlar kemanı sanmaktadır.

Ne ki, Özdemir, bu gibilerin hiçbir zaman bu denli köleleşmediğine de inanıyor. Çünkü antik Yunan'da da, antik Roma'da da köle denilen boğuk balık XX. yüzyıl insanından daha özgürdür. O, kendi konumunu, kendi konumunun gerçeklerini çok iyi biliyordur.

Özdemir, *14 Mayıs*'ın bir insan tipinin tohumlarını attığı üzerinde de duruyor. Benmerkezci, liberal, özel girişimci ve demokrat bir cevahirdir bu. Üstüne üstlük kapkaççı ve vurguncudur.

Giderek Türkiye iki kesime ayrılmıştır:

1. Toplum özelliği gösterenler.
2. Yığışım özelliği gösterenler.

Zaman içinde birinci kesim azınlığa düşmüş, ikinci kesim ise feleğe gittikçe parmak salarak birinci kesimi ezelemeye başlamıştır. Yani sağımız, solumuz onlarla dolmuştur.

Katıldıkları toplantıların izleğini kavrayamayanlardan, kapitalizm ile sosyalizmi bir ve ayni sanan devlet adamlarından tutun da olayları nesnel ve yansız olarak incelemeye alışmamış gazetecilere, TV yapımcılarına değin bir sürü yığışımcı Özdemir'e göre, özgürlüğe sarılamamışlardır. Sarılamadıkları için de bireyciliklerinin bilincine varamamışlardır.

Özdemir, bunların berbat bir Türkçesi olduğunun altını da çiziyor. Topu da sözcük yoksuluymuş. Yapısına uygun tümce kuramıyorlarmış. Elyazısına başvurduklarında da harfleri bitişik yazmayı beceremiyorlarmış.

Haa, son yıllarda aralarında bir de tarikatçılar almış, yürümüş.

12 Ağustos 1990

Ne güzel yalnız kalmak.

Gece yarısından sonra ve görgüsüz uykulara paçayı kaptırmadan.

Nedir, teneke apartımanlardan sızan fıskoslar, çangıl çungul radyo çığlıkları, kesilmek bilmeyen su mırıltıları insanın yine de kendi tenhasında patalak patalak düşünmesine ket çeker.

Belki ölüm, belki sadece o, insanın kendi kendisiyle başbaşa kalmasıdır.

18 Ağustos 1990

Üç gece sonra Birinci Kanalda (Saat 23.05) *Müzik Yelpazesi* varmış. Bir bölümünde Samba Ustası Xavier Cugat da bir şakırdak döktürecekmiş.

Bir gazetenin (*Güneş*) bugünkü TV eki: "Siz bu programı zevkle izlerken Metin Eloğlu'nu da anımsayabilirsiniz. Bu ünlü ozan 1950'lerde Xavier Cugat için bir şiir yazmıştı. Xavier'nin şiiri bizden, müziği (programın palamarcısı) Sezen Cumhur'dan" diyor ve sütunlarına Eloğlu'nun şiirini geçiriyor:

Amma da yaptın şıllık kız
Dağlıysak, insan değil miyiz yani?
Koyunları sattık, vurduk üç bini
Öküzleri sattık, vurduk beş bini
Bu parayı mezara mı götüreceğiz?
Hele gel, seni vizon pöstekilere saram,
Koluma takıp Kervansaray'a gidem
Sana Chat-Noir'lar alam mı?
Koklayanın burnu düşsün
Joze Iturbi'den, Xavier Cugat'dan
Sana "pilak" alam mı?
O çalsın sen tepinedur
Seni eşek sütünden banyolara yatırıp
Camel'ini binliklerle yakam mı?
Nylon'una ne verem?

Eloğlu Türk şiirinin Bedehşan yakutu şairlerinden biridir. *Humour*'a, gizli alaya sırtını dayamış iki-üç *1940 Kuşağı* ozanından biridir. Ne ki, son yıllarında şiirlerinde dil cambazlığı yapmaya, sözcüklerle tango oynamaya, her şiirini bir dostuna adamaya başladıktan sonra yazdıkları şiire oldukça uzak durmuştur. Ama onlarda da yine nonoş bir deyiş vardır.

Eloğlu'nu Ataç da sever. Hele 'Fantirifitton' şiirine ayrı bir değer gösterir. Gerçi onda birtakım yüz kızartıcı sözler bulduğu için her yerde okumaya kalkmazsa da onun için şöyle demeyi de savsaklamaz:

- Eloğlu'nun 'Fantirifitton'unu da, öteki şiirlerini de, o sözler için değil, bir şair deyişi olduğu için, kişiyi çeken, saran bir deyişi olduğu için seviyorum. Bir yaşa geldikten sonra kişi, okuduğu yazılarda ayıp sözler var mı, yok mu, farkına bile varmıyor.

Gazetede Metin'den söz eden yazarın adı yok.

Yine de ona bin yüz selam. Gazeteciler, daha doğrusu gazetecilerin aralarına sızmış edebiyat şahinbaşları olmasa biz gerçek şairlerimizi, gerçek yazarlarımızı bilemeyiz.

20 Ağustos 1990

İnsanın boyuna düşünce değiştirmesi, dünyayı gören gözlerinin, onu alpha uyku haplarının etkisinde sanmasındandır.

Ne var, boyuna düşünceden düşünceye atlayan insanları eleştirmek de hiç doğru değildir. Çünkü Mercimek Ahmet şöyle buyurmuştur:

- İnsan dışındaki ayıbından, içindeki ayıbı çok olur.

31 Ağustos 1990

Türk şiirinin *humour*'cularından, ense kökü alaycılarından biri, belki de sonuncusu Can Yücel'dir.

Yeni Yaprak dergisinde (Temmuz-Ağustos) uzunca bir şiir yazmış. Daha ilk dizelerde okuyanın dişini kerpetenle söküyor:

Dünyanın ipiyle kuyuya inilmez
Önce ona satırı indireceksin
Sonra tutunup güneşin tellerine
Kuyunun dibini boylayacaksın
Ki nûr inmiş desin börtü-böcekler
Yusuf peygamber üzre
Üç-beş günah arasında

Can, öbür dizelerde elenseyi unutup rampalara tırmanıyorsa da şiirin sonlarına doğru yine kendine geliyor, okurlara külünk gibi iniyor:

Soyulmuş bir ev gibi
Soyunuyorum kendimi aşktan
Uzun bir don gibi bu şiir
Bitürlü çıkmıyor bacaklarımdan

Son dört dize ise yine bir gezi. Bir mezarlığa. Ve de bir kuyunun esfeli safiline.

2 Eylül 1990

Çokları edebiyat dışında.

Tüm yaşamları boyunca şiir yazmış, öykü karalamış, deneme ya da eleştiri döktürmüş bunca yazarın yazdıklarını inceleyin, çoğunun, hiçmihiç edebiyatın içine demir bırakamadıklarını görürsünüz.

Ama kasılmaya gelince herkesten çok zibidiler, sünepe ve sölpükler, lapçın ayaklar, lomlom atanlar, yalan yulan fetva verenler kasılır.

3 Eylül 1990

Büyüklerin sıkıfıkılıklarına, küçüklerin de güçsüz tilkiler gibi geri çekilmelerine pek kulak asmamak gerekir.

Her ikisinin zikzakı da güneş, ufakta denize ulaşmadan ortadan silinir.

5 Eylül 1990

Bir yazar kendini tüm düşüncelerin, tüm akımların, tüm çalkantıların, tüm alicengiz oyunlarının üstünde tutabilmelidir.

Eylemciler, politikacılar bir seyirci gibi durup olayları seyreden bu insanın (yazarın) ne işe yaradığını sormuştur.

Yerinde bir sorudur bu.

Buna hiçbir karşılık verilemez.

Ama ne yapalım sanatçı da kendini olaylara kaptırmadan sanatını yürütmek zorundadır. Nerede coşacağına, nerede suspus olacağına, nerede lobyanın tadını çıkaracağına kendisi karar verebilirse verebilir. Çünkü olayları, olayların üstünden, duygularına kapılmadan, lafı kepeğine karıştırmadan, terazinin ibresini yansızlıktan ayırmadan kavramak ve anlatmak fırsatını yitirmemelidir.

Gerçi olaylar içinde kürek çekmek, onların daha iyi anlaşılmasına yarayabilir ama, ne zaman olayların içinde çırpınmak, ne zaman da dışarı çıkmak işinin hesabını da bilse bilse sanatçının kendisi bilir.

Gelgelelim bizde, belli bir siyasal görüşü savunan ozanlar ozan sayılmıştır hep.

7 Eylül 1990

Bir ozan üyesi bulunduğu bir Seçiciler Kurulu'nda kendi şiirine, kendi kitabına oy vermiştir.

Yalnız oylar sayılırken toplantı odasından dışarı çıkmıştır. Yani sayıma hile karışmamıştır.

(Bu, 1975 yılında olmuş gerçek bir olaydır.)

Kimileri sözlerini geride tutup onları uslarına vurduktan sonra telaş ve coşku denizine salıyorlar.

Ne ki, çokları da zekâlarını geriye çekip sözlerini, bir ayak topu gibi, önde götürüyorlar.

Langa-lunga. Langa-lunga.

Sağa şut. Sola şut.

Böylece benbenlikleri pek çok artmış maymuncular kötülüklerini ortaya çıkarmayıp, kin dolu yüreklerinde saklıyorlar.

11 Eylül, 1990

Adnan Menderes, Beyazıt-Aksaray Caddesini tıraş ettirirken tüm ağaçları söktürmüştür. Onların kılıç lokması edilmesine sızlananlara da şu karşılığı yapıştırır:

- Biz, sökülen bir ağaç yerine 100 bin ağaç dikeceğiz.

Politikacıların, lafkestibaşılık konumunda oturanların bu sorumsuz demeçleri, eyvah ki hiçbir yasa ile önlenmiş değildir.

Klarinetçi Mezz Mezzrov'u 200 dolar cezaya ya da altı ay hapise çarptıran bir yargıçtan da söz edilir.

Serüven şudur: Caz Ustasıyla bir arkadaşının otomobilinde yasak tabanca bulunmuştur. Bu gibi durumlarda yargıç genellikle 25 doları yapıştırır. Ama o gün, Mezz Mezzrov ile rafadan delikanlının suratını beğenmediği için çekicini hemen masanın üzerine vurur: 200 dolar.

Arkadaşı cezayı ödeyip kurtulur. Mezz'in parası olmadığı için içerde altı ay yatar.

Sanırım yetkililerin yetkilerini aşıp aşmadıklarını denetleyecek hiçbir örgüt, hiçbir yasa düzeni kurulmamıştır

bugüne dek. Oysa, şanı yüksek demokrasinin ilkin bu tür damızlık işler önünde bağdaş kurması gerekir.

Bu işler Uzun Hasan'dır ama o kadar uzun değildir.

12 Eylül 1990

Sözcükler "A Deli Pirî"dir. Birtakım sorunları, ellerinden tutarak yanı başında getirir.

Edebiyat göreneğine göre mi, yoksa kaldırım surfuna göre mi ince perdeden ninniye alacağız onları?

Yani yazıya meyanesini verirken, deyiş biçimlerini ustaca seçmek gerekir. Hele sözcükleri yazının içine boca ederken, huninin alacağından daha çoğunu akıtmamaya bakmalıdır.

Bir başka deyişle, yazının dudaktan dudağa iplik çarşaflarla sarmalanması lambanın yağlanmasıyla aynı çizgi üzerindedir. James Joyce'a göre, lamba is çıkarır, ya da koku yaparsa fitili kesilmelidir. Yeterince ışık vermediğinde de satılıp yerine yenisi alınmalıdır.

Joyce, edebiyatın, Moher kayalıklarının diplerine bakmak gibi bir şey olduğuna da inanır. Birçokları derinliklere inerse de hiçbir zaman geri dönemez. O sularda ancak usta dalgıçlar lamelifin fiyongosunu kıvırabilir. Araştırır ve yeniden su yüzüne çıkarlar.

13 Eylül 1990

Artık sadece günlük yazıyorum.

Aralık aralık da bir denemeye başlıyor, daha doğrusu başlayamıyorum.

Sözün kendisi odur ki, o kadarını da yazmasam canım vurulur.

Kafka 31 Temmuz 1914'te günlüğünde şunu belirtir:

- Bugün öğleden sonra fabrikada kalmalıyım. Evde durmayacağım. Çünkü E. ile iki veledi bizde. Ama her şeye karşın, yani ne pahasına olursa olsun, yazı yazacağım. Yaşamımı sürdürmek için kendi kendimle böyle savaşırım ben.

17 Eylül 1990

Aynada yüzümü görünce birden irkildim.

Az az arttıysa da az gitti, az durdu: Canlılarla hemen hemen hiçbir bağım kalmadı. Kalmıyor.

Bundan 8-10 yıl öncesi gibi suratımın yıkımını kendimden ve de çevremdekilerden kaçırmak için yine sakal mı bırakmalıyım?

Jale:

- Sakal sana yakışıyordu.

Evet ama sabahları yüzümü yıkarken de bütün sular koynuma doluyordu.

Şimdiler, gençler ne yapar, ne düşünür bilmiyorum. Yıldızlar sayısınca civanmert omuzlarının üstünde, başlarından çok sakallarını taşıyorlar.

Ne ki, günümüzde, sakallarını parmakla gösterilecek bir basamağa çıkartanların da, onları bacadan aşıranların da yüzüne kimse kir getirmiyor.

Oysa, geçen yüzyılda, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin kurucusu Şinasi 1870 yılında, 5 yıl önce kaçtığı Paris'ten İstanbul'a dönünce, yüzüne lengerendaz olan sakala yol vermesi bir hayli vıdıvıdıya yol açmıştır.

Gerçi Tarihçi Ahmet Lütfü Efendi'ye bakılırsa Şina-

si'nin yanaklarını tıraştan geçirmesi sakalına tebelleş olan böcekler yüzündendir. Ama bu, çokların ilk gazeteciyi, ilk yazarı ayıplamasına engel olamamıştır.

Lütfü Efendi bu konuda şunları da yazar:

- O vakitler Avrupa'ya gidip gelen yadigarlardan çoğunun (ünlü yazar Sami Efendi gibi) Frengane davranışlarda bulunarak, Avrupa'nın, kendilerine uygun gördükleri yararlı işlerini dillerine dolamaları ve de pervasız hareketlerde bulunmaları halk arasında çirkin görünürdü. Şinasi Efendi de Paris'te rastladığı serbestliğe öykünerek: "İnsan sakalının sahibidir. İşinde özgürdür. Dilediği gibi hareket eder. Kimin ne görevi? Benim sakalıma kim karışır?" inancıyla tıraşlı olarak meydana çıkıp gezmiştir.

Ünlü tarihçiye göre bu tutum, Avrupa gidişine halkı alıştırmak, yüreklendirmek isteğine dayanıyormuş. Yığınları ileri iletmek, ileri taşımak için benimsenmiş bir tür siyasal yöntemmiş.

18 Eylül 1990

Şinasi Avrupa'dan döndükten bir buçuk yıl sonra, 13 Eylül 1871 günü şanlı ölüm köprüsünden geçmiştir. Beyninde çıkan bir ur yüzünden. Şahabettin Süleyman *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* kitabında bunu *beyin ufunetî* diye anar. *Durub-ı Emsal-i Osmaniye* yazarının portresini de şöyle çizer:

- Az söyler, söylediği vakit kesinkes, iyi söyler. Yalnızlıksever bir kişiydi. En büyük gülmesi gülümsemeydi. Bütün konuları soğukkanlılıkla harmanlamayı bilirdi.

Tarihçi Ahmet Lütfü Efendi de 1871 yılı olayları arasına *muharrir-i serbaz* (yiğit, gözüpek yazar) Şinasi'nin ölü-

münü sıkıştırırken onu yeni düşüncelerin en önde gelen çağdaş yazarlarından biri sayar. "Kendine özgü bir yolu vardı." der.

Çok şey, Lütfü Efendi, o yılın olaylarını dillendirirken yabancılara, Frenklere kol vurmayı, onların omuzlarını yarmayı, onlara kılçık atmayı da savsaklamaz:

- İstanbul'da elçilik açacak olan İtalya Devletine, Devlet-i Aliye'ce (Osmanlı İmparatorluğu) Beyoğlu'nda, Taksim dolaylarında, bir arsa armağan edilmiştir. Bu kayırmaya karşılık adı geçen devlet yakasından da (bizim elçiliğe) özel bir yer ayrıldığı haberi geldi. Doğru ise, az rastlanılır işlerdendir. Çünkü Frenkler hep almaya alışmışlardır. Verme işine değer göstermeleri pek bindebirdir.

Tarihte bir açıklama da var. Bu değiş-tokuş İtalya'nın, yılın ilk günlerinde Roma'yı başkent olarak seçmesinden doğmuş. Bu yüzden Floransa'daki Osmanlı Elçiliği, öbür elçilikler gibi Roma'ya taşınmış.

21 Eylül 1990

Halit Ziya Uşaklıgil bir gün evindeki kitap odasına girince, içinde beliren bir dürtüyle, raftan Fikret'in *Rübab-ı Şikeste*'siyle *Haluk'un Defteri*'ni alarak okumaya oturur. Daha sonraki günlerde de kendini onlardan uzak tutmaz.

Eskiden okunmuş kitaplara, şıpşıp el vurmuş yapıtlara aralık aralık yumuşak inişler yapmak, daha önce de yazdım, insana yeni ufuklar açar, yüreklerini sıcak tutar.

Ataç da kitapları yeniden, yeniden vrak diye bağırtmaya büyük değer gösterir:

- *Parma Manastırı*'nı ya da *Anna Karanina*'yı yalnız bir kez mi okudunuz? Bilin ki, şöyle iyice, gereğince oku-

mamışsınızdır onu. İlk okuyuşunuzda yazarın anlattığı olaya kapılırsınız, sonu ne olacak diye düşünürsünüz, bu da o yapıtları anlayıcı gözüyle okumanıza engel olur.

Ataç, öykülerin, romanların önce sonunu okumaya da ıhh demez. Çünkü ona göre, okurlar bir yol olaya ilgilenmekten kurtulunca kitabı yavaş yavaş, tadını çıkararak, tadını emerek okuyabileceklerdir.

Ne ki, yazarımızın bir romanı başından sonuna dek alıp götürdüğü pek görülmemiştir. Aladışappak sıkılıverir. Önce ilgilense de sonradan: "Bana ne bu öyküden? Yazar olayı da uydurmuş, kişileri de... Ne olacak onların yaptıklarını öğreneceğim de?" der. Ama kimi zaman, bir romanın önünde hazırola geçer, Fransız yazarlarından Maurice Druon'un *Büyük Aileler* yapıtında olduğu gibi, onu bitirmeden, bir gün, iki gün, evden dışarı çıkmaz.

Pirandello'nun "Alık" ve "Doğru" adlı öykülerini de tetik tetik basarak okumuştur. Dahası, onları birkaç kez kucağına almıştır. Her defasında da yeni bir sevinç devşirmiştir. Gelgelelim, onları neden öbür öykülerden çok sevdiğini açıklayamayacaktır. Yalnız onlarda şiire yakın bir şeyler bulmuştur. Çünkü şiirin de, öykünün de bir duyguyu sırtlayıp taşıdığı görüşündedir. Haa, bir de öykünün olsun, şiirin olsun, anlattığı şeyi gereksiz ayrıntılara boğmadığına inanır. Buna karşılık roman gereksiz ayrıntılara pek ses çıkarmaz. Ne ki, o da bütün bir yaşamı, bütün bir çevreyi İskender aynası eder.

Ataç'ın burun kıvırdığı yazarlar da vardır. Biri Gustave Flaubert. Gençliğinde *Madam Bovary*'yi okumuşsa da sonradan bir daha yanına yaklaştırmamıştır. Onun büyük, kodaman bir yazar olduğunu bilmesine bilir ama yapıtları karşısında ilikten düşer, bayrağı yıkılır, soğuktan ölen balıklara döner.

Bereket, avuntusu vardır:

- Önemli, büyük yazarların hepsini de sevmek boynumun borcu değil ya.

Shakespeare'in *Yitik Aşklar Acısı*'nı da çöpe saymaz.

Kitabın adı ilkin kendisine gülücükler yollamışsa da, okumaya başlayınca, birkaç kez, kitabı fırlatıp atacak kertelere gelir. Yazarın boyuna sözcük oyunlarına başvurması sinirlerini bozmuştur. Nedir, Shakespeare'in adından çekiniyordur. Bir saygısızlıkta bulunmak istemez. Ama: "Shakespeare büyük yapıtlarını yazmamış olsaydı, bu oyun da çoktan unutulur giderdi" demekten kendini alamaz.

Yazarımız, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ını da, yaşamının son yılında, 1957'de, okumuştur. Daha önceleri bu işe birkaç kez heveslendiyse de bir türlü üstesinden gelememiştir. Daha ilk sayfalarda tahterevallilerden yuvarlanmıştır. Kitapta pek çok Rus adı bulunması da sabrını taşırmıştır. Elli dokuzunda, eline aldığı vakit ise ona hemen bir sıcaklık duyar. Çabuk çabuk da okumuyordur. "Bitirsem, sonuna gelsem" demiyordur. İçine sindirmeye bakıyordur:

- Sonu yok onun, olamaz. Bezukof, Bolkonski, Rostof ölebilir, onların ölmesiyle roman bitmez.

Ataç'ı büyüleyen, *Savaş ve Barış*'ın, bir kişinin serüveni yerine, bütün bir yaşamı, olduğu gibi, tüm karışıklığı, tüm karanlığıyla göstermesi olmuştur. Bir de, bir de iç dünyanın yanı sıra, dış dünyanın da at başı gitmesi onu kendine bağlamıştır.

Yazarımızı kitapların uslubu, biçemi de sarar. Bir kez, Valéry Larbaud'nun bir kitabına eğilmiş ve sonra hemen bir daha, bir daha okumuştur. Neden mi? Larbaud'nun kıvrıla kıvrıla giden tümcelerine vurulmuştur. Tümcelerde, anlamının dışında, şiirsel bir güzellik bulmuştur. "Ben de öyle uzun tümceler kurabilmek isterdim" diye ahlar ve vahlar savurur.

Unutmadan, yazarımız okumayı çok seven biri olduğu halde, bütün yaşamı boyunca, çok çok, dört, beş yüz kitap okuduğunu söyler. A a efendim, bir yandan da, o yaşta (57) 1000-1500 kitap okumuş olmayışına eyvahlanır. Giderek, az kitap okumasını da ancak bir tad aldığı yapıtları didiklemiş olmasına dayandırır. Bu konuda açık yürekli, açık sözlüdür:

- Çoğunu, biraz karıştırdıktan sonra, sıkıyor beni diye, anlamıyorum diye bırakıveririm. Bırakmamalı: Birtakım kitaplar vardır, sıkılsak da, kolay kolay anlamasak da okumalıyız. Yenmeliyiz sıkıntıyı. Anlamaya gelince, ne biliyoruz anlamadığımızı?

Sonunda anlamanın ne olduğu üzerine de fetvasını bastırır:

- Anlamak, bir bakıma alışmak demektir. Kişi alıştırmalıdır kendini anlamaya.

Aralıkta, tüm yazarların bir üzüntüsüne de değinir:

- Birçok kitap var evimde, pek azını okudum. Bende olmayan, adlarını bile bilmediğim kitapların özlemini çekiyorum.

Çok iş: Ataç, Fransız eliştirmeni Alain gibi tonlarca kitap devirmenin gerekli olmadığı görüşüne de feryatçı çıkarır:

- İyice okursak, okuduğumuz üzerinde düşünerek, tadına ererek okursak, 100-150 kitap da yeter. Çok kitap okumak biraz da şaşırtır bizi, birçok olayları birbirine karıştırır başımız içinde.

Hazret çok okumada, yeni kitapların topunu harmanlamakta büyük bir kötülük de görür. Kişiler artık her okuduklarında bir şeyler, bir değerler bulmaya başlarmış. Yazılanlar cılız ve de tirimon olsa da: "Eh, bu da ötekilere gibi, bu da ötekilerden aşağı kalmaz, varsın bu da okunsun. Bunu da yazanın gönlünü kırmayalım" dermiş.

Hoş, Ustamız kimi zaman da, bir kitaba sarıldı mı, hiçbir türlü elinden bırakmaz. Oktay Rifat'ın *Perçemli Sokak*'ı çıktığında günlüğüne şöyle yazmıştır:

- Kaç gündür okuyup duruyorum Bay Oktay Rifat'ın *Perçemli Sokak*'ını. Okudukça da daha bir seviyorum, daha bir anlıyorum.

Cahit Sıtkı'nın ölümünde de, şiirlerini günlerce yanından ayırmamıştır. Gerçi ilk kitabı *Ömrümde Sükut*'u ele geçirememiştir ama ondan hiç değilse iki dize anımsıyordur:

Zaman bir kuşak gibi
Sarıl sarıl bitmiyor

Bu plastik kaygılara karşılık Yazarımız hergün hemen hemen tüm gazeteleri (İstanbul ve Ankara) düzayak etmeden rahatlayamaz. Yani gerçek bir gazeteoburdur. Bir yazıyı okumadıysa bu, birkaç gün sonra dönüp okumayacak demek değildir. Uyyy, *Bayram* gazetesini bile kaçırmaz. Sevdiği bir yazara rastlayınca da onu yine okuyacağı üzerine kendine söz verir.

Ataç, her gün de, Çin sabah vaktinde uyanır. Uyanır uyanmaz da bir dergiye el atar.

- Erkenden uyandım bu sabah. Dört. Gene uyamak istedim, uykum var, hem de üşüyorum. Ne yaptımsa olmadı, uyuyamadım bir türlü. Bir sıkıntım, rahatsız edecek bir düşüncem de yok. Uykum kaçmış, her nedense, benim bilmediğim bir sebeple kaçmış. Dün *Yenilik* (Tirali'nin dergisi) gelmişti. Mart sayısı. (*Günce*, 6 Mart 1955)

- Erkenden uyandım bu sabah. Her günkü gibi. Ortalık karanlık daha... Karşıki evin yanından bir aklık belirdi az sonra. "Alacakaranlık" gibi bir "alaca ışık". İşte ben, günün böyle "ce eee" der gibi belirmesine bayılıyorum. Erkenden uyuyup erkenden uyanmam da belki bunun için, bunu görmek için. Dün *Varlık*'ı (Yaşar Nabi'nin dergisi)

almıştım. Aralık sayısı, aralık gelmeden üç dört gün önce çıkmış. Onu karıştırdım.

Bu er horoz kalkışları kimi zaman da bir kitaba yönelir. Bu, ya birkaç gün önce okumayı aklına koyduğu bir kitaptır, ya da o günlerde yeni yayınlanmış bir yapıt.

Konuyu nerden alıp nereye getirdim. Şimdi artık eski sözüme dönüp kitapobur öykülerinin de çok olduğunu şuracığa kıstırayım.

Doğrusu Mithat Cemal de gerçek bir kitapoburdur. Yusuf Ziya Ortaç onun için şöyle der:

- Mithat Cemal'in zengin ve zarif kitaplığında kalemle okunmamış tek kitap, kenarına not yazılmamış tek sahife bulamazsınız. (*Portreler*, s. 90)

23 Eylül 1990

Polonya'lı oyun yazarı Witkiewicz dostlarına sık sık kendileriyle selamı sabahı kestiğini bildiren mektuplar yollar.

Bunu alkışlı dostlukları çok eski yıllara dayanan şeker-şerbetlere bile uygulamaktan çekinmez.

Çok ağucuklu işlerinden biri de, her konuda, sadece kendinin haklı olduğunu bas bas ilan etmesidir. Ama bunu çevresindekilerin hebenneka ve lahmacun pidelerinden oluştuğuna inanmasından yapar.

Doğrusu, keşkekaleyhisselamlar halay havasının sallama ve hoplatma gıygıycısıdır. Topaç gibi dönerken hızlarını yitirip felfellerler. Çoğu da üzüm kelterleri gibi tıknaz ve tombuldur. Yani zubuştur. *Kabusname* yazarı Mercimek Ahmet'e (yani Keykâvus'a) göre yanağı etli olanlar iyisinden avanaktır. Hiçbir nesneyi öğrenemezler.

Uzun lafın kısası, düşük gradolu zekâ kullananların saçları punk, dudakları paça, gözleri çekiktir. Boya değil vemiktir. Yüzlerin ortalık yeri ise pat burundur. Zıp, kendi kibirlerine gömülürler. Ya, men hu, ağızları da akıllarından daha akıllıdır.

Vicki Baum:

- Doğa felaketlerinin en büyüğü budalalıktır.

27 Eylül 1990

İtalyan romancısı Alberto Moravia ölmüş.

Eskiden, uzakta-yakında, kim ömür dersini bütünlerse ölümlerini çok doğal karşılardım.

Doğdular, yaşadılar, eh öldüler.

Şimdiler, yani bir yıldır, yaşamım küflenmeye, pamuklanmaya başladığından beri ölüm haberleri karşısında üstüme bir zavallılık çöküyor.

Dört atlı *establ-âmire* (Padişah Sarayı ahırı) arabalarına kurularak vizite vermeye gelen Ölüm Paşa Hazretlerinden korkuyor muyum? Yok canım, daha neler. Ama torba gibi silkelenip havaya üfleneceğime sinirlerim bozuluyor.

Zanayır, ya da zangır, ya da zahkır yani bedeni geliştiği halde zekâsı, zeyrekliği yükseklik almamış bir kavrukçaya dönüyorum.

Moravia 82 yaş yaşamış.

Ben o sulara yanaşır mıyım bilmiyorum.

Daha uzun bir süre finişe geçmesem de artık kırık gönüllerdeyim. Dünyanın bir ters rüzgâr, bir alicingil ocağı olduğuna vardım. Bir dandini. Bir gider, beş ardına bakar bir karagülmez. Bir davul-zurna günlüğü.

Ama sen ne davulda varsın, ne zurnada. Ne de günlükte. Belki bir hayalifener, plağı bozuk bir Deli Veli.

İnsanlara insanlık gelmeden önce ne var, insanlık elden kaçınca ne olur? Cüceler gibi saatte yedi kez kral olduğum halde anlayamıyorum. Yerlerdeyim. Larpadak.

Dilim kopuk, belim bükük, zihnim bulanık.

Alberto Moravia ölmüş.

Neden? Ne diye?

Hadi Moravia'nin dilini kullanalım:

- Perke? Perke? Perke? (Niçin? Niçin? Niçin?)

28 Eylül 1990

Moravia: "Bir sanatçı gölgede kalsa bile büyüktür" diyor. Politikacıları da vız vız türünden yaratıklar sayıyor.

Doğrusu, politikacılara ben de pek ısınamamışımdır. Çünkü onlar dünyayı, sanatçıların kafalarına göre kurmaya yanaşmazlar. Böyle bir şeyin gerekip gerekmeyeceği akıl taslarına bile düşmez.

Diyeceğim, zor işleri kolaylaştırdıklarını sananlar, Frengi topuyla gülle atanlar, halka kurup oturanlar, mollayani söylevler çekenler, ortalık yerde ımızgananlar (uyuklayanlar), ağzını kalbinden uzak tutanlar, lisan-ı arabi önünde hazırola geçenler yani yaşlı delikanlılar, yani düşmüş yaprak rengi surat taşıyanlar benim iliğimi, kemiğimi kurutmuştur hep.

Bunların sanatı, sanatçıları sevdiği de görülmemiştir. Sanatçılar onlara göre Etna Yanardağı gibi bir şeydir. Pinpirik ve dişsiz ağızlarından gurultular hoflarlar.

Kısacası, politikacılar kendi fotografilerini meydanlarda gezdirmekten başka işe yaramazlar.

Stefan Zweig, kendini şanlı ölüm köprüsünden geçmeye zorlamazdan beş ay önce, 17 Eylül 1941'de ilk karısı Fritzi'ye yazdığı bir mektupta şöyle der:

- Bize hiçbir şey vermeden, hep bizden almış olan politikacıların çılgınlıklarının cezasını ömrümüz boyunca çekecek değiliz.

Bir sürü roman, 10 cilt de günlük yazmış olan Fransız yazarı Julien Green de politikacılardan hiçmihiç hoşlanmaz. "Politika, insanları, er ya da geç savaşa götürür." der.

3 Ekim, 1990

Ünlü bir kadın, Derya Tuna: "Erkek hem döver, hem sever" diyor. (23.9.1990 - *Cumhuriyet / Dergi*).

Çokları kadınlığın ton ve makam temeline bağlı kalmadan yüzyılların avında ve kuşunda bir beste oluşturuyor.

İçi parlak bir ayna, bir çamaşırsayar, bir biblo, bir kalp para, bir araç, bir bulaşık şenliği kuşağını kuşanmış kadınlarımız, Top Modeller örneği, beğenilmekten, 800 metrede 0,008 saniyede birinci olmaktan, erkeklerinin yağmayan yollarına kar taneleri halinde düşmekten başka bir şey düşünüyorlar mı, düşünmüyorlar mı?

Gerçi Türkiye'de Meşrutiyet'le kadın haklarını savunan amazonlar, Cim Londos tazeler boy göstermeye başlamıştır ama 80 yılda dişini tavşan yaptırmak çabasına sarılanların sayısı, sözün doğrusu budur, eksilmemiş, artmıştır.

Öte yandan, erkeklerin de, aydınların da, kadın hakları önünde eğilmeye hevesli oldukları söylenemez.

Oyunlarında, genellikle kadın haklarını önde tutan Ülker Köksal 1980 yılında *Ademin Kaburga Kemiği* adlı oyunu Ankara'da oynarken, bir gün oyunu seyretmiş olan bir erkek seyirciden şu telefonu alır:

- Oyununuzu izledim. Etkilendim. Ben sosyalistim. Karımı sömürmemek istiyorum. İki sabah kahvaltıyı ben hazırladım. Eşime yardım olsun diye. Üçüncü gün yapamadım. Devrimciyim ama karımı sömürüyorum. Ne dersiniz?

Bu taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmayan iç dökmesine Ülker Köksal'ın ne karşılık verdiğini bilmiyorum. Bana kalırsa bu gibiler, dünyaya eksik- etekleri ezelemek için geldiklerine inananlar ve de meydanlarda ya da odalarınn tenhasında "İnsanları Seveceksin" diye bangır bangır bağıranlar hangi burçtandır, biz bunu kestiremeyiz.

İnsanları Seveceksin.
Evet ama kimi?
Evet ama nerde?
Evet ama nasıl?

8 Ekim 1990

Dala Yakın Yaprağa Uzak.

Metin Güven'in dördüncü şiir kitabı. Daha doğrusu 20 yıllık yaşam serüveninden bir kesit, bir güldeste.

Güven 70'lerde:

kadim rüzgâr
belki kanlandı biraz göğsün
fakat özgürlük, adalet
ve kanayan kuvvet
dolanır göğün ardını
dolanır dünyanın dört kanadını
dolanır yıkılana kadar esaret

demişse, günümüze yaklaştıkça "dağlar geçit vermiyor" demeye başlıyor.

Yaşam yaşandıkça yaşam olur.

Anlaşılan, Güven de yılların tahtaravallisinde piştikçe pişmiş. Kimsenin tetiğini bozmadığını, kimsenin billahlı, fillahlı dostluklara el vermediğini, kimsenin olmayacak işlere gönül koşturmadığını, kimsenin beyinlerini soğukluk üzerine olmaktan sıyıramadığını, kimsenin dili fır fır dışarda koşmadığını zamanla görmüş.

Bu, garnitürleri biraz koyuca bir yaşam felsefesidir:

yaşamak
her isteyene
ruhunu satmak
zordan ve insandan
kaçmak demek

utanmanın yaşı yoktur
yaşamak
utanmak demek.

Güven'in ilkin şiirlerini düzyazıya yönelttiğini sandım. Yoksa, çok sözcüğe değil, tek sözcüğe gidiyor. Hele son şiirlerinde dizeler teklerden kesilmiş. Sanki yaşam da tek çizgiye indirgenmiş.

günler
benden uzak
günler
zorla
yaşanan
kirli bir
deniz gibi.

Yani nereye gidersen git, nerede olursan ol, tek başına ve yalnızsın. Dirliğin kesik, ciğerlerin yanık.

Sincabî yaşama bir türlü söz aldıramazsın.

Aydın mı? Partal, parput bir yarı-aydın belki.

Yarımsın, çeyreksin, yüz binde birsin.

Şamtinik ve ufak tefek.

Zıypak bir madde. Kayan ve kaygan.

Bir mikrokozmos.

Voltaire'in deyişiyle bir mikromega: Bir küçük-büyük-adam.

12 Ekim 1990

Bir politikacımız, Tanrı sayılarını eksiltmesin, kendisine yerli-yersiz saldıranlara sesleniyor:

- Vur... Ama dinle.

Bu, insanoğlunun yalınayak, pırpırı bir tutkunluğudur.

Vuracaksın, vuracaksın. Boğucu börtü bir sıcak gibi çevrendekilerin üstüne çullanacaksın. Ama dinlemeyeceksin.

Anlamaya çalışmayacaksın. Vurmaya hakkın var mı, yok mu, hesaba almayacaksın.

İnsanların başlarını aşağı düşüren, burunlarını, kulaklarını, ellerini, ayaklarını uçuran tıklım-tıkız zorbalara karşı koymanın ilk yalımı ise belki budur:

- Vur... Ama dinle.

Tarihte bu söz Themistokles'in adıyla bir anılır.

Themistokles İ.Ö. altıncı ve beşinci yüzyıllarda yaşamış Atina'lı bir devlet adamıdır. 480'de arkhont seçilmiştir. I. Dara'nın oğlu Kserkses Yunanistan'a saldırdığı vakit Atina'lılara karşı koyma ruhunu o aşılamıştır. Dahası, Salamin'de Atina donanmasının başına geçmiştir. Artemision

Burnunda Donanma Komutanlığının Ispartalı Öribiades'e verilmesine de evetlik göstermiştir. Çünkü bütün Helen'leri ortak düşman Kserkses'e (Pers Kralı Khşayarşa) karşı birleştirmek istiyordur.

Bir gün Ispartalı, Themistokles'in kendi düşüncesine aykırı bir düşüne ürettiğini görünce, elindeki başkomutanlık sopasıyla onun üstüne yürür. Öfkesinden burnu katmerli dumanlar fışkırtıyordur. Atinalı, Başkomutanın kendisine vurmak istediğini sanarak bağırır:

- Vur... Ama dinle.

Taşıllaşmış sözcüklerdir bunlar artık
Bütün akılları denesen
Bütün duygulardan geçsen
Bütün kitapları okusan
İnsan dediğin insanca düşünen
İnsanca davranandır yok ötesi
Ver göster öğret de bak
Sarısı karası beyazı kulu kölesi
İnsanlar da denizler göller çiçekler gibi
Toprağın güzel soyundandır kardeşim

(Tevfik Akdağ / *Eski İnsan Sözleri*)

25 Ekim 1990

Ben bir yazarın, bir sanatçının siyasal bir partiye yazılmasını, toplumun üst kat koltuklarına bacaklarını gere gere kurulacakları saati bekleyenlerin aralarına sokulmasını anlamam.

Ama ozanlarda, kimi zaman en kocamanlarında bile, yukarı kulpa yapışmak, kınalı kuzuların önünde kösemen pozları atmak düşkünlüğü vardır.

Anılarında gizlilerini, saklılarını da ortaya dökmekten yılmayan İngiliz romancısı ve gazetecisi Frank Harris, Goethe'nin de kendini bu hafiflikten, bu hoppalıktan uzak tutamadığını söyler:

- Goethe yüksek orun, yüksek göreve tapar, pohpohtan hoşlanır ve mini mini bir Alman Sarayının deli bozuk tören oyunlarına iki buçuk perende ile ters atlardı. Büyük bir adamın, insanlar arasındaki en bilge kişinin bir duvar parçasının önünde saray giysileriyle oturmasını, gelip geçenlere ayakkabılarının yaldır yıldır tokalarını ve de ipek çoraplarını sallamasını usunuz alır mı hiç?

Harris sözlerine ustalar ustası Heinrich Heine'nin Goethe için: "Dünyanın en lirik şiirlerini o yazmıştır" dediğini eklemeyi de unutmaz. Üstüne üstlük, *Faust* yazarının, insanların tümüne kişisel kültürün zorunluluğunu öğretmekle onlara en büyük iyiliği yaptığını da belirtir. Goethe'ye göre kişisel kültürü edinme insanoğlunun ilk ve en önde gelen görevi imiş.

Ne var, kimi kişiler de yüksek orunlara çökmeyi, kendilerini şair ilan etmek ve yaşamları boyunca çiziştirdikleri birtakım uyduruk dizeleri gün ışığına çıkarmak için isterler.

26 Ekim 1990

Cumhuriyet gazetesi *Kitap* ekine Oğlum Salâh Birsel'in, saatlerle alışverişini dilsiz ve dudaksız olarak anlatmasıdır (Sorular Fatma Oran'dan gelmiştir):

- 35 yıl *Tissot* ile pala sürttüm. 1986'da çağının Zal'ı

olan dostum: "Sen 33 yıl sonunda kendini larp diye emekliye fırlattın, artık benim de bir köşeye, bir fil mezarlığına çekilip son günlerimi saymaya hakkım vardır" dedi. Ne ki, ondan önce Mark Twain'in bir öyküsündeki saatin gösterdiği, birbirinden beter marifetleri tek tek sıraladı. Dahası, onlara yenilerini de ekledi. Sözgelişi, hergün bir saat öğle uykusuna yatıyor, akşam yemeğinden sonra da tumba, yatağına atlıyordu. Ama geceleyin iki kez uyanıp kuğurdamayı da unutmuyordu. *Tissot*'yu dirliğime 1950 yılında almıştım. Ondan önce 30 yıl hiç saat kullanmadım. Bilmem, hiç aklıma gelmedi. Oysa, bu süre içinde 7 yıl ortaokullarda Fransızca okutmuştum. Yani saatinde okulda bulunmam gerekiyordu. Bereket, evdeki uyduruk marka çalar saatle tam vaktinde kendimi sokağa salıverebiliyordum. Okulda ise iş kolaydı. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel günleri. Derse girmek için saate bakmaya gerek yoktu. Zil çalınca ben de, tüm öğretmenler gibi, öğrencilerden önce sınıfa antremi yapıyordum. Böylece, yine her öğretmen gibi, öğrencilerin bağırıp çağırarak, birdirbir oynayarak sınıfa doluşmasını seyretme mutluluğuna eriyordum.

- Saatli yaşam'a geçişime, 1950'de Beykoz'daki bir fabrikada çalışmaya başlamam yol açtı. İşyerinde dokuzda bulunabilmek için Köprü'den saat yedide kalkan vapura yetişmem gerekiyordu. Bu da saatsiz olabilecek bir iş değildi. Yani 10 lira taksitle bir *Tissot* edindim. Onunla hep kuzu kuzu yaşadık. Hiç huysuzluk etmedi. Yalnız 1955'te, Gaziantep ve dolaylarında İş Müfettişi olarak ordan oraya koşuşurken dostumun ağzını, burnunu toza, toprağa belemiştim. Mırın kırına yatınca, hele şükür, bir saatçi bütün ahını alıp attı. Ondan sonra da bir başka hoppalığını görmedim. Geceleri yatarken çıkarır başucuma bırakırdım, sabahları da gözümü açar açmaz takardım. Ne var, emekli-

ye ayrılıp yazı makinemin karşısına kurulduğum vakit onu artık kolumda taşımaz olmuştum. Ben çalışırken, o da masamın üstünde, yazı makinemin arkasında, sübek kadar yüzüyle oturur, benim sözcüklerle nasıl güreş tuttuğumu dikizlerdi.

- Yazarlığımın ilk yıllarında hangi saatlerde çalıştığımı anımsamıyorum. Ama gece yarılarından sabahlara değin çalıştığım hiç olmamıştır. Çünkü ertesi gün iş beni bekliyordur. Hoş, önceleri hep şiir yazardım. Şiirin de ne yeri, ne zamanı bellidir. İlkeler de, günlüklerim de, şiirler gibi, zamana karşı çıkan yaratılardır. Dört diyalogtan oluşan *Sen Beni Sev*'i de ne vakit ve nasıl yazdığımı çıkaramayacağım. Yalnız "Her Genç Şair Neler Bilmelidir?" adlı diyaloğu 1954 yılında, gripten yattığım bir gün, yatakta, üç saat içinde yazdım. Haa bir de *Dört Köşeli Üçgen* adlı romanım var. Onu da 1957 yazında, Taksim'deki bir kahvede yazdım. Güpegündüz.

1972'de emekliye ayrılınca çalışma saatlerim de kesinlik kazandı. Artık sabahları, er horozda, çalışma masamın başına geçiyorsam, gece yarısına, kimi zaman da saat bire değin habire daktilo patlatıyor ya da okuyordum. Sabah kahvaltısı diye bir lüksüm yoktu. Öğle, akşam yemeklerini de mutfakta ayaküstü geçiştiriyordum. Bu minval üzere üç yıl ömür tükettim. Sonra çalışmalarım günde üç saat geriledi. Artık araya kafamın ve bedenimin yorgunluk denilen terbiyesizlikleri dalıp dalıp çıkıyordu. Üç yıl sonra hadi bir üç saat daha. Sonra dokuz, sonra altı, sonra üç saate düştüm. Hep üç, üç uçup gidiyorlardı. Son yıllarda üç saate bile fittim. Nerdee... Ama yine de kalemi elden bırakmıyorum. Günlüklerimi, aralık aralık da denemelerimi şanoda gezdiriyorum.

27 Ekim 1990

Aşk!

Ali Şir Nevaî ona garip, kuğurdamalı bir kimya gözüyle bakar ve: "Sen dünyayı yansıtan bir aynasın" der.

Bizim kuşak (1940 Kuşağı) gözyaşı ipliklerine (rişte-i eşk), sevgivayvaylarına pek yanaşmamıştır. Şiiri sokaklarda, kalabalığın içinde aramıştır.

Ben de aşkı sahnede tutmayı sevmezdim. Zorda kalırsam onları gülücüklere, verni sözlere, çatapatlara belerdim. Alay-bulay kimisinin adında başlar: *Kikiriname, Salâh Birsel'in Son Maceraları, Uç Bacağım Uç.*

Aşk her yerde.

Ahmet Ada'nın dördüncü şiir kitabı.

Hınçahınç aşk. Güller ve kuşlar.

Nedir, Ada'nın şiirlerinde de davul-zurnalar, kiraz sepetleri eksik değil:

Bak ben başak kadar çocuktum ablası olmayan
Şiir çektim ayrılıklarla gölgelenmiş aşklardan
Uyanıp her gece uykudan denize açıldım.
Ah denize gömseydim denize gömseydim
Av şarkılarımı, ayrılıklarla biten aşklarımı
Ay bütün gece dizlerimde kanadığı zaman

Bak ben okuldan kaçtım üstüm başım kırağı

31 Ekim 1990

Tek bir roman, tek bir öykü, tek bir deneme, tek bir şiir okumamıştır.

Tek bir kitapçı dükkânının önünden geçmemiştir.

Ama aydındır, halk âşığıdır, demokrattır, kanı bol politikacıdır.

Sevgili yiğittir.

Barometredir.

Kendini bol bol över: Kafalaktır.

Şaşı yılların içinden geçip gelmiştir. Şampir, teki çift gören yıllarda da aramızda kalacaktır.

5 Kasım 1990

Bir sanatçı sanatını yürütebilmek için fil tufanı denilen tufanlara girip çıkmalı, gecesini, gündüzünü forsalar gibi zincirleyip küreklere yerleştirmelidir. Yani oturmalı, kalkmalı sanatından başka bir şeyle ilgilenmemelidir.

Çek oyun yazarı Vaclav Havel (şimdiler cumhurbaşkanı) kendini zaman hizmetçisi kıldığı, toplumun deligöz elinden acı ve zorluk kadehi içtiği günlerde aynı şeyi düşünecek ve sanatına ayıracak zamanı bulamadığı için bin hayıf çekecektir:

- Bir şeyler yaratmak için Prag'tan uzaklaşmak, köydeki evime kapanmak zorundayım. Orda bile, birtakım isteklerden kurtulamıyorum. Çok çok bir makale ya da oldukça kısa bir yazı çiziştirebiliyorum. Geçen sonbaharda başlamış olduğum oyunu bir türlü bitiremedim.

Havel'in yan toplarıyla ateşini Bostancı'da okudum. Kahvenin içinde değil, dışında.

Diyeceğim, sanat işlerinin coşkusu 40 arşın alevli ise, toplum işlerinin coşkusu da 40 arşın alevlidir.

Daha aşağılarda ikisi de başını yere verir.

Ama gün gelir, sözün sonu ile öykünün özü birbirine uymaz. İşte o vakit, sanatçılar sanatlarını, evet sanatlarını

bir kenara bırakıp özgür yaşamın, özgür düşüncenin ardından koşmaya başlarlar. İnsan saygısının eller üstünde taşınması olayına tempo tutarlar.

13 Kasım 1990

Bu yıl Tüyap'ın konuğu olarak İstanbul Kitap Şenliğine gelen Gürcü kökenli Sovyet ozanı Bulat Okucava, Attila Birkiye ile yaptığı konuşmada ona şöyle demiş:

- Ozanın cildi tüm öteki insanların cildinden farklıdır. Yaşam, ona iğnesini sürekli batırır. Ve ozan, tüm öteki insanlardan önce bağırır.

Hudey dostlar hudey.

Bu iğneye karşı duyarlı olma niteliği iki lamelif ve dört vav ile düzülmüş terazide tartılan ozanlara özgü bir iştir. Düzenleri düzensizliğe dönük olanlar ne yapsa, ne etse onu ele geçiremezler.

Okucava konuşmasından teker meker aşağı inerken üzüncün, hüznün insanoğluna en çok yakışan şey olduğu üzerinde de duruyor:

- Şiirimde pek çok ironi vardı. Ama onların altında hüzün de vardır.

Bencesi, ironi yani tersineleme, yani konuyu ters yolla kıl pranga, kıl çengi eyleme, doğursa doğursa bir sevinç, bir neşe doğurur. Hüznün, üzüncün ironi ile bir girdisi çıktısı yoktur. Gerçekte, sağlam bir yapıt da hüzne değil, yaşama sevincine, insanın dimağını kokulandıran pınarlara yapışır.

Kaldı ki "estetik haz" dediğimiz şeker-şerbet, bir şiirin, bir öykünün, bir denemenin verdiği güzellik duygusu da iç sevincinden başka bir şey değildir.

İnsanoğlu graka, gruka hüzün dikiyorsa, ondan hiçbir şey beklenemez. Gerçek yazar, gerçek sanatçı yasmatem'in değil, sevincin, ironinin, hophop duygunun, manolyanın, düğünçiçeğinin divanına durur. Yolu üstüne çıkar. Hepten kaşık çalacaksa, gözlerinin içi gülen bahçelere atılır.

Söylemeli ki, hüzünseverler, hüzüntaparlar, hüzünperestler bulunması çok zor ayparçalarından fersahlarca uzaktadır. Yürüyüşleri ise kozalak, kozalaktır. Cılız ve karakuru adımlar.

17 Kasım 1990

Bizde yazarların topu ikinci sınıftır. Yüzlerini enli göstermek için kına ile karıştırdıkları rastıkla kaşlarını birleştirirler.

İçlerinden kimileri, papaz hayrına, küçük bir süre için üç iklim yaratan bir köye konuk olursa da, kısa zamanda sıtmaya yakalanıp başlarının üst kısmı kazınmış aynalı tıraşlarına dönerler.

Nedir, bunlar ikinci gradodan olsalar da selam kavislerini "büyük sanatçı" üstünde tutarlar. Çünkü onları sallasırt edecek *üçüncü sınıf büyük eleştirmenler* de ibadullahtır.

18 Kasım 1990

Yunanlı ozan Yannis Ritsos da geçen hafta ölmüş.
Yati? Yati? Yati? (Niçin? Niçin? Niçin?)
O da Moravia gibi 82 yaş yaşamış.

Doğrusu onun da, ölümün insanlara ne iş kestiğine aklı ermez.

"Ölüm bağrımıza basılacak bir özür değil" der.

Komşusu balkonuna çiçek saksılarını çıkarmış suluyorsa yüzü gıdıklanır, boyu posu meydan alır. Dünya mutlusu, dünya gezgini olur.

Montaigne böyle değildir.

O, konuya bir özgürlük sorunu gözüyle bakar.

Ölümün önceden tasarlanmasının özgürlüğü önceden tasarımladığına inanır:

- Ölümü öğrenen kişi, kulluk yapmayı öğrenmemiş kişidir. Ölmeyi bilmek bizi öznel davranışlardan ve baskıdan kurtarır.

23 Kasım 1990

'Şair İlhan Demiraslan Şiir Yarışması'nda büyük ödülü *Allah ve Tango* adlı kitabıyla Özkan Mert kaldırmış.

Özkan, usta, soluklu, kafadaki kan dolaşımını düzenleyen bir ozan:

Bir serçeye yaklaşabildiğimden daha çok
yaklaşabiliyorsam şiire
Bir tedhiş yuvasıdır elbet
ağzımın sabahla başladığı her yer.
İnce bakışlı bir barbar olarak
ne şoseler ne donanmalar kurtarır beni.
Çünkü yasaklanmıştır kalbim Praglı bir cazcı gibi.
Fundalıklardır gene de, Chagal'dır
bir hüznün geriye çevrilemeyişinin en güzel yanıtı.
- Chagal hepimizin abisi.

Mert, *Allah ve Tango*'nın son bölümüne şiir üzerine birtakım ilkeler, çağrışımlar da kondurmuş:

- Ozanın en devrimci görevi İYİ ŞİİR yazmaktır.

28 Kasım 1990

Kaan Özbayrak. Güzel yazanların adı belli şahlarından.

İki yıldır görmüyordum. Şiirlerine de dergilerde rastlamadım.

Bu yaz Ören'e gelip durdu. Yüzümü yerde tutarak sordum:

- Ne yapıyorsun, şiiri bıraktın mı?

Şiir bırakılır mı? Bırakmamış. Ama sanırım temposunu, az biraz ağırlaştırmış.

İstanbul'a dönünce (16 Eylül), postadan üç şiiri çıktı.

Bir hoşluk doldu yüreğime. Biri "Kampüs":

Düz bir fotograf kampüs.
İçimden geçen kız
kaybolur bisikletiyle.

Bir dizeye 'j' ile başlamak,
Türkçe'de:

Yetişsem ne bulurum?
Bez, boya, pamuk.
Ayla üstüme inen beyazlık:

Hiçbir
jaguarın ardından yetişme.
Tek pozla yazık olur.

1 Aralık 1990

Demir Özlü'nün *Bay Sessizlik* adlı yazısı (Milliyet / Sanat, 1 Aralık 1990)

- Salâh Birsel'in düzyazısı geleneksel Türk düzyasının birçok kaynağından beslendiği gibi, Batı yazınının pek çok temalarından, klasik, modern yazarlarından da beslenmiştir. Bu kaynaklar arasında Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi... gibi Türkçe düzyazının klasiklerinin yanında Karagöz, Ortaoyunu metinleri, daha yakın dönemlerin yazarları Ebüzziya Tevfik, Ahmet Rasim gibi dil ustaları olduğu gibi, çeşitli Batılı Klasikten sonra düşünce romanı yazarları, *absürd* tiyatrosu yaratıcılarıyla birçok modern yazarlar da vardır. Fakat metinleri evirip çevirip bu biçime sokan alay, bütün bütüne bize özgü, ancak Türkiye'nin insan, yaşam tarzları, kültür birikimiyle oluşabilir bir alaydır. Her klasik yazarda kendi ulusal niteliklerini derinden yansıtan yanlar bulunur. Bu açıdan bakılırsa, hızla klasik olacak bir Türk düzyazı yazarıdır Birsel.

4 Aralık 1990

Necati Güngör'ün *Sinema Kuşu Sevgilim* adlı öykülerini bir solukta okudum. İki gecede. İlkin 46 sayfa, ikinci gece de 34.

Son ayların en verimli gecelerim oldu. Geçen kıştan beri bende uyku, nanay yavrum nanay. Sabahın dördüne, beşine değin, gözlerimi kırpmadan salondaki koltukta pinekliyorum. Aralık aralık bir kitaba, bir dergiye uzansam da, gözlerim aladışappak yorulduğu için, elimi o anda geri çekiyorum. Hoş, bir ara uykusuzluğun başını aşağı in-

dirip, uyku ülkesinin yürük atını ele geçireceğim umuduna kapılıyorsam ilerleyen dakikalar onu da boşa çıkarıyor.

Necati, daha ilk öyküsünde sevmenin bir güzellik olduğunu ilan ediyor. Ne ki bu sevgi, şeker pembesi mutsuzlukların ardına saklanmıştır. Şiirler ormanında gezen sürü sürü sevdalının çoğu "ellerini kanat gibi açıp gökyüzüne doğru" yükselir. Çünkü duygu ve iyilikle dudak dudağa kişilerin karşısına vefasız, oyunbaz ve "ruhunda kötülük damarı taşıyan" serdengeçtiler dikilir.

Necati'ye göre yaşam kimi zaman bir kara düş olup çıkar. Düş mü görülüyor, yoksa yaşamın acısı mı damıtılıyor, pek anlaşılmaz. Gün sonu hemencecik karanlığa büründüğü için de insanlar boyuna düş görmeye durur ("Yanlış Rüya" öyküsü). Hele geceler bir türlü bitmezse, çokları hep aynı rüyaların ayağına yatar. ("Sinema Kuşu Sevgilim", "Kediler Yıldızları Sever", "Akarsuyun Aynasında Düşler Görülür").

Kişiler düş görmediğinde de "Iskatçı"nın Hamza'sı gibi rüyadaymışçasına ordan oraya koşuşur.

Necati'nin canlı bir anlatımı var. Benzetmeleri seçkin ve şırlak bir inci:

- Boğazı birdenbire kuruyup sert topraklar gibi çatlayıvermişti.

- Gün ortasında ansızın pencerenize konmuş bir güvercin gibi sokulgandı.

Necati'de tümceler yüksek dağların doruğuna üst üste konan yıldırımlar gibi art arda düşüyor.

Türkçeyi gerçek bir öykücü gibi içten seviyor. Bereketini yaymaya çalışıyor.

İnsan Hakları Bildirgesi 42 yıl önce bugün yayınlanmış.

O zaman, bu zaman. Amanın amani. O kadar çıtıpıtı yıllar ki koparmada 200 kilo kaldırarak altın madalyalar devşirildi.

Peki ama, insan haklarının evrenselleştirilmesi tüm dünyada sağlandı mı, sağlanmadı mı? Kaç ulus, kaç devlet, din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmadan, savaşın düşünülmediği bir dünyanın havasını ve hevesini yürütüyor?

Uluslar birbirlerine destek vermeyi, her türlü terör ve kargaşa karşısına dikilmeyi, kendi uygarlıklarını, uzaklardan geçtim, komşularına taşımayı gerçekten istemekte midirler?

Gerçi her geçen gün dünyada barış rüzgârlarının eksiksiz eseceği, demokrasi ateşinin kafalarda perende atacağı umudu pekişmektedir ama insan yapısı ve ruhu bunca çakçakaya, bunca orsa alabandaya dayanabilecek bir güçte mi?

Hüseyin Rahmi bir romanında şöyle der:

- Meğerse insanoğlu hileden ibaretmiş.

Stefan Zweig da Birinci Dünya Savaşı öncesindeki okul kitaplarının tek bir amaç güttüğünden yakınır: Avusturya ve Avusturya İmparatorluğu'nun büyüklüğünü anlatmak. Daha doğrusu, ezberletmek.

Gelin görün ki, bir kuş uçumu ötedeki Fransa'da ve İtalya'daki okul kitaplarında da -bu, yine Zweig'ın saptamasıdır- "Tanrı ya da Tarih Ruhu"nun sadece Fransızlar ve İtalyanlar için çalıştığı yavesi işlenmektedir.

Zweig:

- Dünyaya adımımızı atar atmaz, daha gözlerimiz iyice açılmadan, özgür ve insancı gözlerle görmemizi engelle-

mek, bizi olayları sadece ulusal çıkarlar açısından değerlendirmeye zorlamak için -memleketine göre- gözlerimize değişik ve renkli gözlükler takıyorlar.

Nedir Zweig, savaşlar takvimi olan kitapların zamanla nitelik değiştirdiğine, değiştireceğine de inanır. Ona bakılırsa, evrenselliğe kaynaklık eden ilk kitap İngiliz yazarı H.G. Wells'in *The Rise of American Civilisation* (Amerikan Uygarlığının Yükselişi) adlı yapıtıdır. Willem Van Loon'un *History of Tolerance*'sı da (Hoşgörü Tarihi) aynı yolun yolcusudur.

11 Aralık 1990

Zweig, H.G. Welles ile Van Loon'un akıl tasıma düşürdüğü için sabahtan başlayarak, bütün gün kitaplığımda onları aradım.

Özellikle yüzü koyun yere yatarak alt sıradaki kitapları tek tek dışarı çıkardım. Yerlerine savarken de topunun tozunu almayı savsaklamadım.

Sonunda koridordaki raflarda, hemen bir bakışta bulunabilecek yerde -oraya daha önce bakmıştım- Van Loon'u, altındaki sırada da Wells'i enseledim.

İngiliz'in (Wells) *La Guerre Des Mondes* (Dünyalar Savaşı) vardı. Türçeye çevirdiler mi bilmiyorum. *Doktor Moro'nun Adası*'nı ise Hamdi Varoğlu çevirmiş. Kanaat Kitabevi yayını. Tarihsiz. Ama sanırım 40'lı yıllardan koşup geliyor.

İkisini de yeniden okumak için bir yana ayırdım. Zaman zaman kitaplarımı denetimden geçirirken çoğu boğazıma sarılır:

- Al beni, al beni.

Kendilerini yeniden okumamı, yeniden ısıtmamı isterler.

Kimilerinin çıkarıp gönüllerini yaparım. Ya da 3-4 gün, salondaki koltuğumun yanında tuttuktan sonra, boynumu bükerek, yine eski tüneğine bırakırım. Ne yapayım, her gün binlerce kitabı yeniden, yeniden okuyabilir miyim?

Bir kitabı eskiden harmanlayıp harmanlamadığımı sayfa kenarlarına kondurduğum işaretlerden çıkarırım. Okurken birtakım düşünceler ilgimi uyandırmıştır. Ben de altlarını ya da yanlarını çizmişimdir. Ne ki, çoğu belleğimde bağdaş kurmaz. Uçup gider. *Doktor Moro*'ya yakınlık göstermemiş olmalıyım ki kitapta hiçbir çizik, hiçbir mürekkep lekesi görmedim.

Hollandalı Van Loon'un da *İnsanlığın Vatanı* adlı kitabı varmış. Onu da yer yer ufalamış olmalıyım. Çiziklerin sayısı pek çok değil.

Bir yerde bozulmayan, demiri paslatmayan, kalantor bir tahta veren Taka ağacının, Dekhan Yaylasının (Hindistan) kuzey ve güneyindeki dağlarda yetiştiği okunuyor.

İki sayfa ötede, Çinlilerin ninelerini ve dedelerini dağlarının güney yamaçlarına gömdükleri yazılı. Ne var, Çinlilerin ölülerine karşı gösterdikleri bu saygı çocuklarının aç kalmasına ya da köle olarak satılmasına yol açıyormuş. Çünkü sevgili ölüler güney yamacına gömüldüğünde, geridekilere, günlük ekmeklerini yetiştirmek için, sadece dağların soğuk ve rüzgâra açık kuzey yamaçları kalırmış.

339. sayfadaki çizik de şu tümceye ışık tutuyor:

- Eski batmış Asya yarımadasının temelini oluşturan Borneo'nun nüfusu çok azdır. Bu, yerlilerin birbirlerini öldürüp kafalarını kesmeyi kutsal bir görev saymalarından ileri gelmektedir.

İnsanlığın Vatanı'nı (The Home Of Mankind) 1946 yılında Nüvit Osmay kazandırmış Türkçeye. Yayıncı: Üni-

versite Kitabevi. O yıllarda Hendrik Van Loon'un *İnsanlığın Kurtuluşu* yapıtı da çıkmıştı. Ben almamışım. Buna karşılık *La Conquête Des Mers* (Denizlerin Fethi) ile *Histoire de L'Humanité* (İnsanlığın Tarihi) var. Bu sonuncusu *İnsanlığın Kurtuluşu* olmasın? Belki. Evet belki.

12 Aralık 1990

Dün kitaplarımı şırlatırken Fransız yazarlarından Henri Troyat'nın *La Case de l'Oncle Sam* (Sam Amcanın Kulübesi)'nin üstüne düştüm. Çizikler onda da tilki ufağı bakışlarını uzatıyor.

Kitap Amerika yolculuğunu dile getiriyor. 50. sayfada, New York'taki *Central Park* üzerine benzi simsiyah kestiren açıklamalar yapılıyor. Önceki günlerdeki coşkulardan hurdahaş düşen Troyat'yı oraya Boris ile Olga sürüklemiş. kollarından tutarak.

Parkta, uzakta, beyazlar giyinmiş çiftler birbirine kenetlenmiş. Dudak dudağa. Boris:

- *Central Park* sevdalıların kalbini toplu tutan bir yerdir. Amerikan göreneğine göre bir otelde, yasal eşin olmayan bir kadınla yakalandığın vakit iki omuzun arasındaki başın gider. Ama aynı kadınla *Park*'ın çalıları arkasında posta edilmişsen cezan o kadar ağır olmaz.

Troyat:

- Demek, yanlış anlamadımsa, otoriteleri öfke atına bindiren özellikle yasa dışı birleşmelerdeki konfor oluyor.

Boris:

- Tam üstüne bastın.

Olga:

- Boris abartıyor. Otellerdeki skandallar pek azdır.

14 Aralık 1990

Dün geceden beri yine Stefan Zweig:

Dünün Dünyası.

Avusturya'lı yazar, geçen yüzyılda, zengin hemşerilerinin, altın dişli ailelerin çocuklarını "kültürlü" olarak yetiştirmeye büyük önem verdiklerini belirtiyor.

Onlara başta Fransızca olmak üzere İngilizce ve İtalyancayı öğretirler, musiki dersi aldırırlar, görgü, gırgırılık ve yaşama kuralları belletecek öğretmenler tutarlarmış.

Okullarda da Latince, Yunanca okutulurmuş.

Ne ki, o bilinçli özgürlük çağlarında *akademik* adı verilen eğitimden -Yüksekokulun yolunu da bu, açarmış- geçmeden doğru dürüst bir kulpa yapışılamazmış.

Bu yüzden orta-halli aileler bile, hiç değilse bir oğullarının üniversite bitirmesi, doktorluk basamağına ayak atması için her şeye takat getirirler, tüm bilinen düdükleri öttürürlermiş.

16 Aralık 1990

TV 2.

Eğlence Programı.

Sunucu duyurusunu yaptı, yeni bir şarkıyı haber verdi.

Yeni şarkıcı ekranda göründü, görünecek.

Öyle olmadı. Plan değişti. Sunucunun mangalda kül bırakmayan yeni bir görüntüsü.

Yo hayır, el Greco'nun, Prado Müzesindeki, "Eli Göğsünde Şövalye"si.

Daha daha, Goya'nın 1806'da boyadığı "Dona İsabel'in Portresi". Yani "Akıl Uyuyunca Ortalığı Cinler Basar" adlı tablo.

Bencesi, dağlar taşlar, tüm burnu havada uçanlarla doludur. Çünkü dünya bir hokkabaz değneğidir. Kime değse burnu havada kalır. Üstelik bu hokkabaz estepetası herkesin burnuna değmiştir.

18 Aralık 1990

Feridun Andaç'ın *Edebiyatımız* 90 adlı yazısı (*Milliyet / Sanat,* 15 Aralık 1990):

- Salâh Birsel'in *Bay Sessizlik* adlı günlüğü de okuru bir başka seyirde sarmalıyor elbet. Yaşanan günün an'larında okunup izlenilen, rastlaşılan, tanık olunan her şey Birsel'de dilleşir. O da, okur belleğinde, bu ivdirme kıvılcımlarını taşır durur hep... Günün şenliği, dilin dille şenliğiyle alıp başını gider. Uçarı bir okur, belleği sağlam ve de şen şakrak bir okur ister Birsel. Günlük'leri de bunun aylası işte.

19 Aralık 1990

Fransız şair ve denemeci Paul Valéry, Mallarmé'nin cuk oturmuş bir zarın bile insanın alınyazısını hiçbir türlü değiştiremeyeceğini anlatan şiirini (*Un Coup de Dés*) ilk kendisinin gördüğünü söyler.

Mallarmé şiirine son noktayı da kondurduktan sonra kendisini evine (Roma Sokağı 87 numara) çağırmış ve onu çalışma odasına alıp kahverengi ve dörtköşe ve de Enez küpü ayaklı masanın üstüne şiirin akıllı ve güçlü elyazmasını atıvermiştir. Sonra da onu, alçak bir sesle, kendi kendine bir dua mırıldanıyormuşçasına, bağdaşını hiç değiştirmeden okur.

Mallarmé işini, büyük bir sürprize hazırlık yapıyormuş gibi bütünlemiştir. Ama bu, Valéry'nin yapıyı çakmasına yetmiştir. Şiir ona, bir düşüncenin yüzünü görür gibi olmasını sağlamıştır. Yani şiirin evreni, alanı konuşuyor, düş kuruyor ve de özdeğe dayanan biçimlerin Valéry'nin beynine savuruyordur.

Doğrusu, "Deniz Mezarlığı" şairi de onun, okuyuşuna birtakım kılçıklar karıştırmış olmamasına hapahap memnunluklar duymuştur.

Valéry, şiir okumayı meslek haline getirmiş kişilere oldum bittim kapalıdır. Ona göre insan sesi, hiçbir bidi-bidibako eklenmediğinde, yani kaynağın en ayva gülü yerinden alındığında insanın gönlünü ikiye yarar. Şiiri daha iyi değerlendiriyoruz, ona can veriyoruz diyenler şairin düşüncesini şiirden uzaklaştırmış, uyumlarını ortadan kaldırmış olurlar.

Gelin görün, kimi ozanlar, kimi perendebazlar, kimi kör kadılar şiirleri yaratılış anındaki doğallığında bırakmak istemez. Onları tapatap tapatap koştururlar.

Ahmet Rasim'in demesine göre geçen yüzyılın şairlerinden Ali Ruhi top patlatır gibi seslendirirmiş şiirlerini. İşitenler kulaklarını tıkarmış. Mehmet Akif'in "Görgülü Kör" diye andığı Hoca Hayret de okumaya geçtikten biraz sonra birden duralar, başını açar, ellerini göğe kaldırır, sıradan birinin yazamayacağı olağanüstü şeyleri kendinin yazdığını belirterek Tanrı'ya dua edermiş. İstanbul'un her türlü halkıyla ilişki kuran, güleç yüzlü ve de boğaz yapısı yerli yerinde Şeyh Vasfi de süt dökmüş kedi gibi, kahvenin sessizliğini bozmayan 10 desibel sesini cebinden çıkarıp piyasaya sürermiş.

Edebiyat tarihçisi Faik Reşat'ın "Kafası çok büyük, yüzü çok küçük" dediği Adanalı Ziya da pes perdecilerdenmiş. Üstelik gözlerini bayılta bayılta gösterirmiş canbazlı-

ğını. Sonunda da kahkahayı basarmış. Babıâli'deki kitapçı dükkânlarından dışarı çıkmayan Andelip de (Mehmet Esat) çatlak bir ses bindirirmiş şiirlerine. Aralıkta da ağlamaklı ünlemler üretirmiş.

Havaları şırlatan iki şair de Üsküdarlı Talat ile Deli Nüzhet'tir. Üsküdarlı, padişah davulunu gümletirken bileşik sözcüklere basmayı da unutmaz. Deli Nüzhet ise sesini bacadan aşırmak için boyuna sağını, solunu kollar.

Recaizade Ekrem ile Cenap Şahabettin'e gelince, onlar da kendilerine çeki düzen vermeden ağızlarını açmazmış. Recaizade bir de parmakları ile çokluk hafifçe şiş olan gözlerini uğuştururmuş. Böylece ortalık yere atılan anlamlı bakışlarının, dizelerin güzelliğini pekiştireceğine inanırmış.

20 Aralık 1990

Geçmişlerde, *Şiirin İlkeleri*'nde (1952), ben şiirin yüksek sesle okunmasına karşı çıkmıştım.

"Şiirin sesle yayılması, yazılmasından çok daha ayrı bir şeydir" diyordum. Şiirin uluorta hoplatılmasına şairinkinden başka bir iş gözüyle bakıyor, onu oyunun sahneye konulmasıyla bir tutuyordum.

Öte yandan, şiirin sesle yatıp kalkacağına inananların da "şiir yazmak" değil de "şiir söylemek" terimine yapıştıklarına işaret ediyordum.

Ne ki, Fransız denemecisi Alain bu konuda çok değişik bir görüşe elado çeker. O, şiirlerin meydanlarda, mahşer kalabalıklarında destursuzca, âşıkane-mestane, okunmasından yanadır. Ozanların şiirlerini kitap halinde yayınlamalarını da istemez. Onlara, ünün, başarının palamar ve

demirini koparmak için şiirlerini şurada, burada dirice okumalarını öğütler.

Peki, o zamandan bu zamana benim düşüncelerim ne oldu? Yükseklik mi aldı? Bilmiyorum. Şu var ki, şimdiler, ille de şiir okunacaksa, bunu şairin kendisinin yapmasında yarar görüyorum.

Şiirin yazılmasında sözcüklere yüklenen sesler, yalnızca şairlerin değerlendirmelerinde, şiirlerin kütüğünü zorlamada, ortaya çıkarsa çıkar.

21 Aralık 1990

Aman, amanlar! Sağduyuya bağlı kalmak çok zordur.

İnsan her sözüyle, her davranışıyla, her manzara löpünden geçişiyle, her romatizmalı günlere manco oluşuyla sağduyudan uzak düşer. Ona zum'larla, *Flash-back*'larla, geriye dönüşlerle bile ulaşamaz. Tozluklu ve ruganlı iskarpinlerini de anımsayamaz.

24 Aralık 1990

Üç gün, üç öğün Mallarmé.

Şiirlerine, *Divagations*'a (Sayıklamalar) dalıp dalıp çıktım. Ayrıca Charles Mauron'un, Mallarmé monografisine, Mazhar Candan'ın *Mallarmé/Şiir Üzerine Düşünceler*'ine, Erdoğan Alkan'ın *Zarla Şans Dönmeyecek* kitabına da yeniden yumuşak inişler yaptım.

Mallarmé daha lise öğrencisi iken Fransız şairi Béranger'ye çengel atmıştır. Ama bu, onun çatapatlı bir şair olmasından değil, ona bir tanıdığın evinde rastlamasın-

dan ileri gelmiştir. 1860'da liseyi bitirdiğinde de yerini "Sanat sanat içindir" pilakisine kaşık sallayan Banville alır. Onu da Baudelaire izler. *Les Fleurs du Mal* (Kötülük Çiçekleri) 1857'de yayınlanmıştır. Yani Béranger'nin beden rasathanesinin yıkıldığı yıl. 1861'de de, 35 şiir eklenerek, ikinci baskıyı görmüştür. Ama Mallarmé, daha ilk baskıdan Baudelaire'in 29 şiirini defterine boca etmiştir.

Giderek, Amerikan şairi Poe da gelip kapısına dayanır. Ona, daha önce Baudelaire el atmıştır. *Olağanüstü Öyküler*'i Fransızcaya çevirmiştir.

Mallarmé de Poe'nun tadına iyisinden varabilmek için İngilizce öğrenir. 30 Eylül 1867'de bir dostuna yazdığı mektupta şöyle diyecektir:

- Poe'nun şiirini yakında ele alacağım. Baudelaire'den bir kalıt sayıyorum bu uğraşı.

Poe'ya bağlılığını "Edgar Poe'nun Mezarı" şiiriyle yere verir. Bu, 1876 yılında Baltimore'da da yayınlanacaktır. Zaman içinde de Poe'nun 20 kadar şiirini Fransızcaya mal eder. Albümlere yazdığı kimi anı dizelerini çevirmeyi de unutmaz. Ne ki bunlar da ancak 1888 yılında *Les Poèmes d'Edgar Poe* adıyla kitap giysileri kuşanır.

Kendisine ilk saygı duruşu 1865 Noel'inde başlamıştır denilebilir. Onuruna bir edebiyat gecesi düzenlenmiştir. Toplantıyı da Parnasyenlerin en önde şairi Leconte De Lisle açmıştır. De Lisle o yıllar 47 yaşındadır. Eski uygarlıklara kesilmesiyle ünlenmiştir.

Bir yıl sonra *Le Parnasse Contemporain* (Çağdaş Parnasse) dergisi Mallarmé'nin 10 şiirini birden yayınlar. Dergiyi aynı yıl Catulle Mendès ile Xavier de Ricard kurmuştur. Beş yıl sonra Anatole France da onlara katılır. Gelin görün, Mallarmé 1874 yılında "Après-Midi d'un Faune"u (Bir Kır Perisinin Öğle Sonrası) gönderirse de şiir bu kez kabul yüzü görmez.

Nedir, iki yıl sonra izlenimci ressamlardan Manet'nin, Mallarmé'nin portresini yapmasına engel olamayacaktır bu. Bir kitapçı da aynı yıl (1876) şiirin lüks baskısını üstlenir.

Mallarmé'nin gerçek ünü 42 yaşında (1883) pala sürtmeye başlar. O yıl *Lutèce* dergisinin kasım-aralık sayısına Verlaine, Mallarmé'yi göklere çıkaran yazısını yazmıştır: "Kargınmış Şairler" (Les Poètes Maudits). Ertesi yıl da Huysmans *A Rebours* (Ters-Pers) adlı kitabında yine ona övgüler döşeniyordur. Hele "Örnekseme Şeytan", "Pipo", "Zavallı Soluk Çocuk", "Sonbahar Yakınması", "Kış Ürpertisi" gibi düzşiirlerini Fransız edebiyatının birer başyapıtı olarak ilan eder.

Gençler artık Mallarmé'nin çevresini almıştır. 15 Ocak 1893 günü *La Plume* dergisinin verdiği şölene katılanlar gençlik üzerindeki etkisini açıkça belli ediyordur.

Valéry'nin, Mallarmé'ye "Un Coup de Dés" yi dinlemeye gidişi 14 Temmuz 1898'dedir. Ondan iki ay sonra da Mallarmé (9 Eylül) Metin Eloğlu, Turgut Uyar, Edip Cansever gibi, 57 baharında şanlı ölüm köprüsünden geçer.

İki yıl önce, Verlaine'in ölmesiyle, 27 Ocak 1897'de Şiir Kralı (*Prince des Poètes*) seçilmiştir.

26 Aralık 1990

Mallarmé salçası.

İki gün daha.

Onun "Un Coup de Dés" şiirini Erdoğan Alkan 1986'da, yani şiirin yazılmasından hemen hemen bir yüzyıl sonra Türkçeye aktarmıştır. Adına da "Zar ile asla dönmeyecek şans" demiştir.

Mallarmé bu şiiriyle bir senfoni kurmayı tasarlar. Özgür koşukla düzşiiri birleştirmek isteğindedir. Böylece, kişisel şarkıyla antik dizeyi bağdaştırabileceğine inanıyordur. Ömrü boyunca antik dizeye tapmış, ona tutuklarının, düşlerinin bir tapınağı gözüyle bakmıştır.

"Un Coup de Dés" ince donanma gemilerindendir. Uzaktan harap ve yebap durur, yanına varınca üstünüze dal satır eyler.

Şiirin nobranlığı, güçlüğü sadece deyişinden gelmiyordur, sözcüklerin, dizelerin sayfa içindeki düzeni de yaşanılan zamanın ötesini işaret ediyordur.

Uyaklar pek kullanılmamıştır. Ama Şiir Kralı ölçüyü de atmamış, onu şiirin şurasına burasına serpiştirmiştir.

Erdoğan Alkan çeviride özgün biçime bağlı kalmış, değişikliğe kalkışmamıştır. Okurlarının yanılgıya düşmemeleri için de onları önceden uyarmıştır:

- Şiiri karşılıklı sayfalar halinde okuyun. Kimi zaman aynı dize solda başlayıp sağda devam edebilir. Kimi zaman, bir bölümün bir dizesi solda yer alabilir. Karşılıklı sayfalar bir bütün oluşturuyor.

Bu uyarı bile insanın ne şütürgürbe, ne karışık iş karşısında bulunduğunu göstermeye yeter.

Boşluklar basılı yerlerden daha çok. Şiire bir sessizlik ülkesi egemen.

"Gizem yakın bir kahkaha ve korku kasırgasında anaforun yöresinde uçuşuyorsa" diyebilmek için şair "gizem" sözcüğünü tek dize olarak sağ sayfaya oturtmuştur. Altına "yakın bir kahkaha" sözü gelmiştir. Ama sol sayfaya. "ve korku kasırgasında" sözü de sağ sayfaya, onun hizasına kondurulmuştur. Onların altına da (sol sayfaya) bu kez yalnızca bir tek sözcük yani "anaforun" sözcüğü gel-gel edilmiştir. Gerisi de, yine aynı hizada sağ sayfaya kaydırılmıştır.

Diyeceğim, Mallarmé bir film kurgucusunun çalışmasına eş bir uğraş göstermiştir. Bir video-müzik süper yapımcısı gibi can uçuran klipler yaratmıştır. Kısacası o, bir sihirbazdır. Musiki alanını sözcük kılıçlarıyla düzayak etmiştir.

28 Aralık 1990

Bir dost, aziz bir dost, Talat Sait Halman, süper üstü süper gradolu (İngilizcesiyle: *Super High Grade,* Fransızcasıyla: *Haute Fidélité* bir uzun çalar), bir mektup döşenmiş. Övgü şanında. Hem de taa Michigan'dan:

- *Bay Sessizlik* de büyüledi beni. Yeni bir başyapıt. Her kitabınızı okuduğumda "Daha iyi düşünülemez," diyorum. Nitekim, başka yazarlar o doruklara yaklaşamıyorlar. Ama siz her sefer bir öncekinin ötesine gidiyorsunuz. Elleriniz dert görmesin.

29 Aralık 1990

Bugün, tam bir saat (11.30-12.30) bir karga, evimizin bitişiğindeki titrek-kavağın, kalın değil ince, dalında sallanarak, yalpa çekerek, başını, aşağı-yukarı, indirip bindirerek, en çok sekiz saniyelik aralıklarla vırakladı durdu.

İlk kez nezleli bir kargayla karşılaşıyordum.

Vurgun yemiş bir ses: Işıksız, yalımsız.

20 desibellik fısıltı üzerinde gidip geliyordu.

Bu yüzden de yas-matem eylemesine kimse kulak asmadı. Oysa, iki gün önce, hemen hemen aynı dalda, bir başka karga, kendini davudî sesiyle şakımaya almış ve bir

başka karga şappadak, gelip yanına, dahası, burnunun dibine konmuştu.

Nezleli Karga.

Kimya ve simya bilimlerinde eli bulunanlar bilir ki nezleli kargalar insanların 18 bin aleminde lengerendazdır: Çok göz süzer, çok pala sürterler. Ekranın dışında değil, içindedirler. Ömürlerinde bir kezcik kılkuyrukları, delicedoğanları, baştankaraları, İzmir yalıçapkınlarını geride bırakmamışlarsa da, enter-menter topu da güneşe: "Doğ, ya ki doğayım" der. Kısacası herkese kılçık atıp künde oturtmanın ustasıdırlar.

Çok şey, bedenlerinde güçlü bir can taşıyanlar bile onların çıtçıtlarının işe yaramazlığını çakmaz. Üstüne üstlük "İşte sırtım, vurun" diyerek öküz arabasına takılan çatal ağaç gibi önlerinde kıpırdamadan dururlar. Us ülkesini yurt edinenlerden de başlarını camus gibi sallayarak kaçarlar.

Adam bırak
Gökte yıldız ağız ağıza
Ta ezel-evel
Nezleli kargası var dünyanın

30 Aralık 1990

Süleyman Nazif'in dėmesine göre Şıpka Kahramanı Süleyman Paşa *Hiss-î İnkılap*'ta kendisinden üçüncü kişi olarak söz etmiştir. O zamanlar bu biçim yazı döktürmek pek modaymış. Mithat Paşa da kendi yaşamöyküsünü bu yolda kaleme almış.

Fransız "Yeni Roman" akımının yol açıcılarından Michel Butor da 1957 yılında yayınladığı *La Modification* (Değişiklik) adlı romanında kendi serüvenini ikinci kişiye yükleyerek anlatır. Ne ki Fransızlar, "sen" yerine "siz" demeyi gelenek haline getirdiklerinden o da ikinci kişi için "siz" sözüne başvurur.

O romandan bir parçayı 1964 Temmuzunda *Türk Dili* dergisinin "Roman Özel Sayısı"na çevirmiştim. Butor'un biçemi kimi yazarlarımızın ilgisini çekti. Etkisinde kalanlar bile oldu:

- Sol ayağınızla bakır eşik üstüne basmışsınız, sağ omuzunuzla da sürme kapıyı biraz daha öteye itmek için çabalıyorsunuz.

O daracık kapının kenarlarına sürünerek içeri giriyorsunuz; kalın şişeler rengindeki koyu meşin beneklerle bezenmiş valizinizi, uzun yolculuklara alışkın insanlarınkine benzeyen oldukça küçük valizinizi, ne kadar hafif olursa olsun, buraya değin taşıdığınız için mosmor kesilen parmaklarınızla kavrıyorsunuz ve kaslarınızın, sinirlerinizin, yalnız parmaklarınızın boğumlarında, avuçlarınızda, bileklerinizde ve kollarınızda değil, omuzlarınızda da, boynunuzdan böğrünüze değin omurlarınızda da, sırtınızın yarısında da kasıldığını duyuyorsunuz. (*La Modification*'ın başlangıç sözleri)

31 Aralık 1990

Bir yıldız doğar ki yelkenleri şişiren rüzgâr iş çeviremez.

1990'ın son dakikaları.

Biliyorum artık 12 aydan, 70 yıldan esirgin yelleri.

Yeni yıl. Kontratosu imzalandı, imzalanacak.

Solukları kulağımın dibinde vıngıldıyor. Kıl pranga, kızıl çengi. Geyik etine girmeye hazırlanıyor.

Bir dakika var, yok.

40 saniye.

10 saniye.

5, 4, 3, 2, 1.

- Oğlum Salâh dikkat! Şimdi, atla.

CENGİZ CIVA

Kimya ve simya bilimlerinde eli bulunanlar
bilir ki nezleli kargalar
insanların 18 bin aleminde lengerendazdır.
Çok göz sürerler, çok pala sürterler.
Ekranın dışında değil, içindedirler.
Ömürlerinde bir kezcik kılkuyrukları,
delicedoğanları, baştankaraları,
İzmir yalıçapkınlarını
geride bırakmamışlarsa da,
enter-menter topu da güneşe:
"Doğ, ya ki doğayım" der.
Kısacası herkese kılçık atıp
künde oturtmanın ustasıdırlar.

ISBN 975-14-0276-X

9 789751 402769